

VIII. İLİŞKİSEL SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

25-26 NİSAN 2024, ANKARA

ÖZET KİTAPÇIĞI

**VIII. İLİŞKİSEL SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ**

25-26 NİSAN 2024 ÖZET KİTAPÇIĞI

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

Nisan 2024, Ankara

Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 11003

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@phoenixkitap.com

<http://www.phoenixyayınevi.com>

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

VIII. İLİŞKİSEL SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

25-26 NİSAN 2024, ANKARA

KONGRE PROGRAMI

09.30-12.00: Kayıt

10.00-12.00: (Farabi Salonu)
AÇILIŞ OTURUMU

Aksu Akçaoğlu – Ankara Üniversitesi

Bürokrasi Alanından Toplumsal Uzama: Sekülerizmin Pratik Mantığı

Nazlı Ökten – Galatasaray Üniversitesi

Kavramsal bir tartışmanın tarihsel boyutları: Toplumsal cinsiyet sosyal bilimlerin neresinde?

Vefa Saygın Ögütle – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Sınıf Analizinin Yeni Sosyo-Tarihsel Bağlamı

12.00-13.00: Öğle Arası

13.00-15.00: (Ek-Bina Konferans Salonu)

I. Oturum: KRİZ VE AFET: GIDA, İKLİM, DEPREM

Oturum Başkanı: Polat S. Alpman - Yalova Üniversitesi

Sena Gökçeğöz – Ankara Üniversitesi

Gıda Krizinin Anomi Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi

Ceylin Arslan – İstanbul Üniversitesi

3. Havaalanı Kışkacındaki Köy

Cihan Ertan, Nahide Konak – Düzce Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İklim Kriziyle Mücadele, Gündelik Hayat ve Direniş Pratikleri

Cihan Cinemre – Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Türkiye’de Tohumun Metalaşması

Mesut Özel – Adıyaman Üniversitesi

Kader ve Ceza, 6 Şubat Depremleri: İlişkisel Sosyolojik Bir Değerlendirme

Günce Demir, S. Cihan Mavi – Kırıkkale Üniversitesi

Antroposen Çağda Düşünümsellik: Fail ve Eylemin Ekolojik Gelişimi

13.00-15.00: (Muzaffer G6ker Salonu)

II. Oturum: POTANSİYEL G6ÇMENLER OLARAK LİSELİ GENÇLER

Oturum Başkanı: Melih Yeşilbağ - Ankara Üniversitesi

Funda S6nmez 6ğütle - Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Gençlik Coğrafyasında Göçe İlişkisel Bir Bakış ve Düşünümsellik

Hilal Sevlü - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Bir Gençlik Araştırmasının Sahası: Metropol İstanbul

Duygu Sarımuratoğlu - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Gençleri Anlamak: Farklı Lise Türlerinde Saha Deneyimleri

Abdulkadir Öncel - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Potansiyel Göçmenler Olarak Liseli Gençlerin Göçe Yönelik Eğilimleri

15.00-15.30: Çay-Kahve Arası

15.30-17.30: (Ek-Bina Konferans Salonu)

III. Oturum: KADIN BEDENİ, TAHAKKÜM, DİRENİŞ

Oturum Başkanı: Nazlı Ökten - Galatasaray Üniversitesi

Tuğçe Özdemir - Leipzig Üniversitesi
Genç Kızların Aile Alanındaki Mücadeleleri ve Stratejileri

Gülşah Kurt - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Annelik ile Pazarlık: Ya Pişman Olursak?

Dicle Paşa, Elif Yönden - Ankara Üniversitesi
Lilith'nin Kızları: Eril Tahakküm Bağlamında Kadınların Ladinleşme Motivasyonları

Sema Sertkaya, Gülşah Sıla Sezen - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Tahakkümün Gündelik Boyutları: Temizliğe Giden 'Yardımcı' Kadınların Stratejileri

15.30-17.30: (Muzaffer Göker Salonu)
IV. Oturum: SOKAK, SİYASET, PARTİ, DEVLET

Oturum Başkanı:Özgür Budak - Ege Üniversitesi

Baran Konak- Bordeaux Üniversitesi

Militan Alanın İnşası ve Dönüşümü: Doğan Avcıoğlu'nun Yön ve Devrim Dergilerinde Çıkan Yazılarının Kronolojik Metin Analizi

Çağatay Şahin- Hacettepe Üniversitesi

Mark Neocleous'un Eserlerinde Güvenlik Fetişizmi Kavramı ve Devlet- Birey İlişkilerine Yansımaları

Toygar Sinan Baykan- Kırklareli Üniversitesi

Siyasi Elitlerin Gözünden Türkiye'de Pratik Parti Siyaseti: İhsan Arslan Hatıratı Üzerinden Merkez Siyasetin Temel Yönelimleri Üzerine Bazı Gözlemler

Ayçe İdil Ataoğlu - Başkent Üniversitesi

Teritoryal Tuzağa Karşı Bourdieu Sosyolojisi Çerçevesinde Ulusötesi Toplumsal Alanlar

Yener Çıracı - Bağımsız Araştırmacı

Metalaşma, Sömürü ve Tahakküm Ekseninde Toplumsal Hareketleri Yeniden Çerçevelemek

26 Nisan 2024, CUMA

09.30-10.00: Açılış ve Çay-Kahve

10.00-12.00: (Ek-Bina Konferans Salonu)
V. Oturum: GÖÇ, GÖÇMENLİK, MÜLTECİLİK

Oturum Başkanı: Aksu Akçaoğlu - Ankara Üniversitesi

Polat S. Alpman – Yalova Üniversitesi

Uluslararası Göç Araştırmalarında Yeni Yönelimler, Tehditler, Fırsatlar

Gani Aladağ –Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Yasal Şiddet ve Eşikte Yasallık Bağlamında Göçmenlik Deneyimleri

Helin Su Kotan – Boğaziçi Üniversitesi

Büyükada'da Emek ve Birikim: Van-Erciş'ten Göç

Berhudan Şamar – Hacettepe Üniversitesi

Ülke İçi Zorla Yerinden Edilenlerin Psikososyal Sorunları

Fatma Gül Eryıldız Şenvardar – İstanbul Beykent Üniversitesi

Sığınmacıların Konuta Erişim Dinamikleri: İstanbul/Fatih'te Yaşayan Suriyeliler

10.00-12.00: (Muzaffer Göker Salonu)

VI. Oturum: PORTE DEN SAHNEYE, YAZINDAN DİJİTAL SANAT

Oturum Başkanı: Hayriye Erbaş - Ankara Üniversitesi

Merve Seçmen - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Toplumsal Eleştiri Sahnesi ve Epik-Diyalektik Tiyatro Geleneği

Yonca Güneş Yücel , Gözde Orhan - İstanbul Gelişim Üniversitesi, Altınbaş Üniversitesi

Türkiye'de Feminizmin İnşasında Çeviri ve Çevirmenlik

Tolga Ulusoy - Bağımsız Araştırmacı

Armağan Ekonomisinden Meta Üretimine Çağımızda Sanat Nesnesi

Süheyb Kurt- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Müzik, Beğeni ve Hepçillik: Kültürel Sermayenin Dönüşümü ve Akışkanlığın
Toplumsal Tezahürleri

Hayriye Erbaş - Ankara Üniversitesi

Orhan Kemal Romanında İlişkisellik: Bereketli Topraklar Üzerinde

12.00-13.00: Öğle Arası

13.00-15.00: (Ek-Bina Konferans Salonu)

VII. Oturum: YÜKSEKÖĞRETİMİN İLİŞKİSEL

DİNAMİKLERİ ve ULUSLARARASI

AKADEMİSYEN DENEYİMLERİ

Oturum Başkanı: Boran Ali Mercan - Ankara Üniversitesi

Mete Kurtoğlu- Bağımsız Araştırmacı

Yükseköğretimin Jeopolitiği: Doğu-Batı ve Kuzey-Güney Eksenlerinde Değişen
Uluslararasılaşma Dinamikleri ve Prekaryalaşma

Ahmet Ekren- Sabancı Üniversitesi

Akademik Hareketliliğe Sermaye Biçimlerinin İlişkiselliğiyle Bakmak: Ulusötesi
Aktörler Olarak Uluslararası Akademisyenlerin Türkiye'deki Yükseköğretim
Kurumlarındaki Deneyimi

Maissam Nimer, Susan Beth Rottmann- Özyeğin Üniversitesi

Türkiye'de Uluslararası Akademisyenlerin Uluslararası Hareketlilik Kariyerlerinin
Cinsiyet-Temelli Yeniden Yapılandırılması

Eylül Semiz- Özyeğin Üniversitesi

İlişkisel Sosyoloji Gözünden Öğrenci-Uluslararası Akademisyen Etkileşimine
Bakmak

13.00-15.00: (Muzaffer G6ker Salonu)

VIII. Oturum: TEORİK GİRİZGAHLAR, GÜZERGAHLAR

Oturum Başkanı: Vefa Saygın Ögütle - Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Güney Çeğın, İsmail Tufan Yılmaz- Pamukkale Üniversitesi

Müdahil Bir Sosyolojik Yaklaşım İçin Anarşist Tahayyülden Devşirilecekler

Gürhan Özpolat- Dokuz Eylül Üniversitesi

Pierre Bourdieu: Eklektik Bir Sosyolog mu?

Berivan Binay- Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Bibliyometrik Analizin Sosyolojik Araştırmalardaki Önemi

Selman Emre Gürbüz- Bağımsız Araştırmacı

Avrupa Merkezilik Eleştirisinin Düşünümsel Sosyal Bilim Düşüncesine Katkısı:
Uluslararası İlişkiler Disiplini Üzerine Bir Değerlendirme

Semra Özlem Dişli- Mardin Artuklu Üniversitesi

Taşrada Zaman Deneyimi Üzerine Etnografik Notlar

15.00-15.30: Çay-Kahve Arası

15.30-17.00: (Muzaffer G6ker Salonu)

VIII. Oturum: KOLEKTİF HAFIZA MI,
SİYASAL BİLİNÇDİŞİ MI?

Oturum Başkanı:Güney Çeğın - Pamukkale Üniversitesi

Özgür Budak, Ulaş Kalay- Ege Üniversitesi

Kolektif Kimliğin İnşasında 'İstekli Unutmak' veya 'Hatırlamak' Diasporada ve Anavatanda Süryani Kimliğinin Yapılanması

Baran Gürsel - Bağımsız Araştırmacı

Sınıfın Bilinçdışı Yaklaşımı ile Bir Olgu İncelemesi: 15-16 Haziran İşçi Direnişisi"

Fasih Dinç- Ardahan Üniversitesi

Batılıların Gözünden Doğu'da Gündelik Hayattan Kesitler

Recep Cemali Akgün - Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Siyasal Duygular Üstüne Kuramsal Bir İnceleme

Ayşegül İçin, Gülden Sayılan - Giresun Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Türkiye'de Kolektif Nostalji ve Partizanlık İlişkisi

AÇILIŞ OTURUMU

BÜROKRASİ ALANINDAN TOPLUMSAL UZAMA: SEKÜLERİZMİN PRATİK MANTIĞI

Aksu Akçaoğlu*

On dokuzuncu yüzyıldan geleceğe bakan klasik sosyologlar için, modernleşme süreci kusursuz bir sekülerleşmeyle el ele yürüyecek ve dinin toplumsal hayattaki etkisi kaybolacaktı. Bu beklentilerin aksine, yirminci yüzyılın ikinci yarısı dinin yükselişine tanıklık etti. Böylelikle sekülerizm bir kez daha sosyolojik gündeme dahil oldu: Fakat bu kez, önceki yüzyıldakinin tersi yönde bir gelişmenin konusu olarak, post-sekülerizm tartışmaları kapsamında. Yirminci yüzyılın sonunda komünist blok çöktüğünde, bastırılmış dinlerin yeniden canlanıp kurumsallaşması ve hızlı bir şekilde cemaatiyle buluşması, pek çok sosyolog için kamusal dinlerin yükselişini tescilliyordu. Bugün sekülerizm, bürokratik devletin ve modern vatandaşlığın icadına içkin, üzeri örtük varlığını korusa da çoğu devlet sosyal adaletin ve barışın tesisine dair siyasi bir proje olarak sekülerizmden uzaklaşmıştır. Uzun erimli bir araştırma programının ilk ürünü olan bu çalışma, çağdaş sekülerizm tartışmalarının ihmal edilen, birbiriyle bağlantılı iki boyutunu tartışmanın merkezine taşıyor. İlk olarak, çağdaş tartışmaların çok önemli bir kısmının din sosyolojisi ekseninde kurulmasını etkisiyle, sekülerizmin bir yokluk olarak tanımlanmasını sorunlaştırıyor: Sekülerizmin, dini inanç yokluğuyla karakterize edilen negatif tanımının ötesindeki toplumsal eylemden doğan mantığı ve içeriği sorgulanıyor. İkinci olarak, sözü edilen pratik mantığının kavranabilmesi için, bir araştırma nesnesi olarak sekülerizmin inşasında başvuru alan akademik akıldan kopmak gerekir. Bu da sıkça yapıldığı gibi, sekülerizmin inşasını bürokrasi, hukuk ya da siyaset alanından çıkartıp toplumsal uzama taşımayı gerektirir. İçselleştirilmiş bir algı, beğeni, eylem ve düşünce şablonu olarak sekülerizm, akademik aklın kavrayabileceğinin çok ötesindeki pratik dünyanın kapılarını aralar: Mahalle tercihinden ev dekorasyonuna, arkadaş seçiminden evlilik stratejilerine kadar, birbirinden kopuk gibi görülen toplumsal hayatın farklı boyutları arasında tarz ortaklığı kurar. Çalışma, Türkiye’de sekülerizmin pratik mantığının kökeninde yer alan toplumsal uzamın dönüşümüne odaklanıyor.

Anahtar Kelimeler: Sekülerizm, habitus, din, Türkiye, hayat tarzı.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

I. Oturum: KRİZ VE AFET: GIDA, İKLİM, DEPREM

Oturum Başkanı: Polat S. Alpman

GIDA KRİZİNİN ANOMİ KAVRAMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Sena GÖKÇEGÖZ[†]

ÖZET

Gıda krizinin anomi kavramı bağlamında değerlendirilmesi bu çalışmanın konusudur. Bir normsuzluk durumunu ifade eden anomi kavramı bu çalışmada gıda krizinin oluşmasının temel sebeplerinden biri olarak değerlendirilebileceğimiz tarımsal ve ekolojik alandaki bozulmanın gıda alanında bir anomi yaratarak krizle sonuçlandığını ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır. Alan taraması ve teorik tartışmalara dayanan bu çalışmada küreselleşme ve neoliberal uygulamalar neticesinde tarım alanında yaşanan metalaşma süreci ortaya konulacak ve Durkheim'in anomi kavramıyla olan ilişkisi açıklanacaktır. Ayrıca metalaşma süreci metabolik ve epistemik yarılma kavramlarıyla kriz sürecinin temel özneleri olan çiftçiler/üreticiler ve ekolojik anlamda toprak aracılığıyla açıklanacaktır. Ardından tarımsal alanda yaşanan kaos sonucunda gıda alanında bir anomi yaşandığı ortaya konularak bir gıda krizi değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gıda krizi, anomi, çiftçiler/üreticiler, tarım

Giriş

Bu çalışmada anomi kavramı küresel ekonomik yapılanma ve neoliberal politikalar neticesinde tarımsal alanda hem toprak ve doğada yaşanan olumsuzluklar hem de çiftçilerin/üreticilerin yaşamış olduğu kaos ve karmaşıklığın sonucu olarak yaşanan gıda krizini ifade edebilmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu noktada tarımsal alanda yaşanan anominin esas alınmasının sebebi gıda güvenliği ve güvencesini sağlayacak olan temelin tarımsal alanda inşa edilmesinden kaynaklanmaktadır. Tarımsal alanın özneleri ise çiftçiler/üreticiler ve topraktır. Bu sebeple piyasa koşullarının üstünlüğüne daya-

[†] Ankara Üniversite Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Araştırma Görevlisi, senagokcegoz@hotmail.com.

nan neoliberal uygulamaların tarımın ve gıdanın iki temel öznesi üzerinde yaratmış olduğu karmaşıklık neticesinde hem ulusal hem de küresel anlamda gıda krizine sebep olan bir anomi durumu oluşturduğu değerlendirilmektedir.

Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

Kriz, bir anda ortaya çıkan bir olay olarak tanımlansa da esasında tarihsel olarak alandaki süreçlerin bir sonucudur. Gıda krizi de benzer şekilde tarihsel anlamda kapitalist ekonomik sistemdeki süreçlerin bir sonucudur ve rastlantısal değildir (Erbaş, 2022:15). Gıda güvencesi her insanın sağlıklı bir hayat sürebilmek için her zaman yeterli, sağlıklı, güvenilir, besleyici gıdalara fiziksel ve ekonomik olarak kolayca ulaşabilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Koç, 2013:14). Gıda güvensizliğinin topluma yayılması olarak tanımlanabilen gıda krizi ise yeterli miktarda gıdaya ulaşamayan bireylerin sayısındaki keskin bir artışı ifade etmektedir (Uzun, 2023:8). 2020 yılındaki BM raporuna göre “milyonlarca kişi kronik olarak yetersiz beslenme sınırına ulaşırken, dünyanın farklı bölgelerinde ülkeler kötü beslenme ile mücadele etmektedir” (Unicef, 2020). Dünyada yaşanan bu durum bizi Durkheim’ın toplumların mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş sürecinde ortaya çıktığını iddia ettiği ve bir normsuzluk durumu olarak adlandırdığı anomi kavramına götürmektedir (Marshall, 2020: 32).

Yöntem

Bu çalışma alan taraması ve teorik tartışmalara dayanan tarihsel ve bütüncül bir yaklaşım içerisindedir. Durkheim’ın anomi kavramını gıda alanında kullanan Fischler’dir. Gastro-anomi kavramı ile Fischler (1980) modern toplumlar da gıdanın nasıl, hangi koşullarda yetişip soframıza geldiğinden ziyade sadece fiyatlarıyla ilgili bilgi sahibi olduğumuzla ilgili bir anomi durumunun varlığını açıklamaktadır. Bu çalışma ise gıda krizini tarımsal alanda yaşanan anomi bağlamında değerlendirmeye çalışacaktır.

Bulgular ve Tartışma

Anomi kavramını gıda alanında kullanan kişi Claude Fischler’dir. Fischler, yeme içme krizini ifade etmek için gastro-anomi kavramını üretmektedir. Ancak Fischler’in kullandığı anlamda bu kavram dünyada artan açlık oranları ve yaşanan gıda güvenliği ve güvencesinde ortaya çıkan sorunlarla ilgili olmaktan ziyade gıda teknolojisi, tek kullanımlık tohumların yarattığı çeşitlilikten ve bolluktan kaynaklanan bir bilgi enflasyonu ile ilgilidir (Koç, 2013:57). Bu çalışmada ise tarımsal alanda yaşanan krizdeki anomi temel alınarak gıda krizi ve anomi arasındaki ilişki kurulacaktır. Bu sebeple gıda alanında yaşanan krizin temel sebeplerini gösterebileceğini düşündüğümüz tarımsal alanda

yaşanan anomi durumu çiftçiler/üreticiler ve toprak/doğa özneleri kapsamında tartışılacaktır.

Sonuç ve Öneriler

İlgili literatürden hareketle tarımsal alanda yaşanan anomi durumunun metabolik ve epistemik yarılmaya binaen gerçekleştiği değerlendirilmektedir. Toprağa uygulanan kimyasal vb. müdahalelerin sadece piyasa odaklı gerçekleştirilmesi, çiftçilerin/üreticilerin çok uluslu şirketlerle baş başa bırakılarak öngörülemeyen, riskli, akışkan bir üretimin benimsenmesi tarımsal alanda üreticilerin ne yapacağını bilemez halde bırakmakta ve anomi yaşanmaktadır. Ve bu durumun gıda krizinin temel sebeplerinden biri olabileceği değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Erbaş, H. (2022). Tarım-Gıda Etiği ve Politikaları: Haykıran Doğa, Büyüyen Açlık Ordusu, Yeniden Akdeniz Bülteni Ekoloji Sayısı, (15-21).
- Fischler, C. (1980). Food Habits, Social Change and the nature/culture dilemma. Social Science
- Koç, M. (2013). Küresel Gıda Düzeni. NotaBene Yayınları: Ankara
- Marshall, G. (2020). Sosyoloji sözlüğü (O. Akınhay, D.Kömürcü Çev.) Bilim ve Sanat: Ankara

DİJİTAL KAYNAKLAR

- Uzun, H. (2023). Küresel Gıda Krizi ve Uluslararası Gıda Güvenliği Çerçevesinde Tarımsal Kooperatifleşmenin Önemi. Erişim Tarihi: 31.03.2024
https://www.researchgate.net/publication/377066405_Kuresel_Gida_Krizi_ve_Uluslararası_Gida_Guvenligi_Cercevesinde_Tarimsal_Kooperatiflesmenin_Onemi
- Unicef Resmi Sitesi. Erişim Tarihi: 01.04.2024.
<https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/bm-raporu-uyar%C4%B1yor-d%C3%BCnyada-her-ge%C3%A7en-g%C3%BCn-a%C3%A7%C4%B1k-%C3%A7eken-insan-say%C4%B1s%C4%B1-artarken-ve-k%C3%B6t%C3%BC>

3. HAVAALANI KISKACINDAKİ KÖY

Ceylin Arslan*

ÖZET

Türkiye’de son yıllarda mega projelerin yarattığı çevresel dönüşüm, kültürel peyzaj alanlarını derinden sarsmaktadır. Bu peyzajların ekolojik antropolojik yaklaşım üzerinden ele alınma biçiminin eksikliği çalışmanın başlangıç noktasıdır. İnsan-doğa ilişkisini mega projelerin kiskacında düşünmek ise o yerde yaşayan insanların ne yaşayıp hissettiği ve ne istediği üzerine düşünmeyi sağlar. Mega projeler düşünülürken eğilim proje yapmak üzerine odaklı olsa da diğer yandan proje etkisini deneyimleyenlerin neler yaşadığını bilmek ve ne düşündüğüne dair sorular sormak elzemdir. Bu yüzden bu çalışma, İstanbul ili Eyüpsultan ilçesi Akpınar köyünde 3. Havaalanı’nın (İstanbul Havalimanı) yapılması sonucunda köylülerin nasıl bir çevresel dönüşüm süreci yaşadığını ve yaşananlar adına ne şekil bir çözüm sunduğunu etnografik araştırma yöntemi kullanarak sorgulamış, bir eleştiri olarak proje planlanırken karar alma sürecinde yer alamayan fakat sürece katılmak isteyen köylülerin, kamulaştırma nedeniyle mera alanlarının azalması sonucu en önemli ekonomik uğraşları olan hayvancılığı bırakma seviyesine geldikleri sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: ekolojik antropoloji, kültürel peyzaj, mega proje, 3. Havaalanı

Giriş

Bilimsel çalışma alanı olarak ekolojik antropoloji çok dert edilmeyen bir bilim dalıdır. Bu çalışma alanı üzerine yapılan araştırmalar, Ulusal Tez Merkezi’nde bir yüksek lisans ve bir doktora tezi olmak üzere sadece iki tezden oluşmaktadır [1, 2]. Bu durumun ana nedeni, ekoloji konusunun 1970’li yıllardan bu yana olan cılız kalan duyarlılık seviyesinin bilimsel yönden yoksun kalması olarak düşünülebilir. Son zamanlar yaşanan su krizi, kirlilik, küresel ısınma, biyolojik türlerin yok olması ve kentsel dönüşüm benzeri yaşamsal sorunları rutin hayatımızın içinde ne zaman hissetmeye başladıysak her disiplinde ekolojik çalışmalar yavaş yavaş artış göstermiş durumdadır. Yine de antropoloji içinde disiplinin başlangıcından bu yana haşır neşir olunan ekoloji sorunsalı özel bir alan olarak ayrılsa da çalışma çokluğu açısından henüz tatmin olunacak düzeye erişememiştir. Günümüz koşullarındaysa antropolojinin bileşenle-

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Antropoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, ceylinarslan6@gmail.com

rinden insan ve doğa birlikteliğini simgeleyen kültürel peyzaj örneği yerleşim yerlerinin ekolojik antropolojik yaklaşım çerçevesinde incelenmesi üzerinden bir düşünmenin bu eksikliğe katkı sağlayacağı açık, fakat yine de kültürel peyzajların çok yönlü ele alınabilir olması açısından da yetersizdir. Tabii ki insan ve doğa ilişkisi açısından insan topluluklarının yaşamını sürdürdüğü disiplinler arası bir konu olarak her kültürel peyzaj alanı farklı yaklaşımlar üzerinden tartışılabilir, ancak bu çalışma kapsamı bakımından sorunsal antropojenik birçok etkiye yol açan mega proje örneği 3. Havaalanı'nın yakınında yer alan kültürel peyzaj örneği olan İstanbul ili Eyüpsultan ilçesi Akpınar köyü üzerinden ekolojik tahribatın yarattığı çevresel dönüşüm ve bu dönüşüme yerel halkla beraber bir çözüm aramaktır. Bu yüzden araştırma konusunun çekirdeği, Akpınar köyünün 3. Havaalanı inşası sonucu yaşadığı çevresel dönüşüm süreci ve bir çözüm önerisi sunma isteğidir.

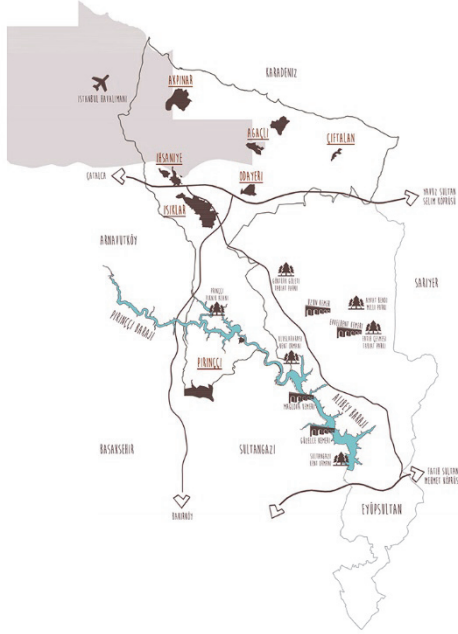
Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

"Kültürel peyzaj" kavramını açıklamak için esas nokta, insan ve doğayı Kartezyen bakış açısından yola çıkararak ayrı şeyler gibi ele alan perspektiften kurtarmaktır. Öncelikle bu kavramsal yolculuğu anlayabilmek adına iki örnek tanım üzerinden yol alırsak TDK'ye baktığımızda *"kır resmi"* ve *"bir yerin doğal görünüşü"* olarak tanımlanan terim, hakikaten de bir kır resmi ya da bir yerin doğal görünüşü'nden mi ibarettir? Biraz daha geniş düşündüğümüzde kültürel peyzaj, *"doğa ve insanın ortak eseri olan ve doğal çevre koşullarının verdiği fiziksel kısıtlar ve/veya olanakların, içsel ve dışsal sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerin altında, insan topluluklarının ve yerleşimlerin zaman içerisindeki evrimini gösteren alanlar"* [3] olarak yani insan ve doğa kolektifliğinde kavranan bir sözcük haline almış, içeriği gün geçtikçe bütünleşik bir kavrayışla zenginleşmiştir. Kültürel peyzaj örneğinden hareket ederek bu çalışma için kuramsal bakış, karşılıklı etkileşim ve iletişim döngüsü içinde insan ve doğa ilişkisinin yorumlanarak çevresel meselelere topluluğun kültürel birikiminin kılavuzluğunda çözüm bulmayı amaç edinen ekolojik antropolojik yaklaşım çerçevesinde somutlaşmaktadır [4].

Yöntem

Etnografik alan araştırması yöntemi uygulanan bu çalışma için kartopu örneklem yöntemi, katılarak gözlem, derinlemesine görüşme tekniği, yarı-yapılandırılmış soru tekniği sonucu oluşturulmuş soru formu, fotoğraf ve ses kayıt tekniği kullanılmıştır [5]. Şubat 2024'te başlayan ve devam etmekte olan alan çalışması için araştırma alanı, İstanbul'un kuzeyinde yer alan "kırsal" özelliğe sahip olması açısından insan-doğa ilişkisinin yoğun olması ve 3. Havaalanı inşası sonucunda bir dönüşüm sürecini deneyimlemesi yönünden araştırma sahası olarak seçilmiştir. Kahvehane, köy bakkalı, köy meydanı, ahır

benzeri mekânlarda şu ana dek 15 kişiyle yapılan görüşmeler, köyde hayvancılığı icra eden ve etmiş olan kişiler üzerinden isteğe bağlı olarak yaş ve cinsiyet kriteri gözetmeksizin hem yazılı hem sözlü olarak kayda alınarak betimsel analiz yöntemi [5] tercih edilerek yapılmış olup hala sürdürülmektedir.

Resim 1: Eyüpsultan İlçesi, İstanbul (Eyüpsultan Belediyesi)

Bulgular ve Tartışma

Akpınar köyü, İstanbul il merkezine 50 km uzaklığında, Eyüpsultan ilçesine 40 km mesafede yer alır. 3. Havaalanı'na olan uzaklığı ise kuş uçuşu 3 km'dir. Akpınar'ın doğusunda Ağaçlı, batısında Yeniköy, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde ise İhsaniye köyleri bulunur. Karadeniz kıyısında bulunan havaalanı, kültürel peyzajı olumsuz etkilemiş, köyde yapılan hayvancılığa köyün mahalle statüsü almasından sonra bir başka darbe daha vurmuştur. Görüşme yapılan kaynak kişilerden yola çıkarak uzun yıllardır maden işletmelerinin tahribatına maruz kalan köy, havaalanı inşası sonucunda da kolektif olarak kullanılan mera alanlarının kamulaştırılarak daralması sonucu çevresel sınırlamalar yaşamıştır. Bu durum öncelikle zorlayıcı koşullara bağlı olarak hayvan sayısında azalmaya neden olmuş, giderek artan bir şekilde ise hayvancılık icra eden kişilerin bu geçim kaynağını terk etmesine yol açmıştır. Köylülere göre temel sorun, kendi yaşam alanlarına nüfuz eden bir proje tasarısında karar verme sürecinden uzak tutulmalarıdır. Bu duruma çare olarak

önerdikleri argüman ise proje sonucunu birebir yaşayan ve yaşayacak kişiler olarak süreç içinde katılımcı olarak yer almak istedikleri yönündedir.

Resim 2: 3.Havaalanı'nın sınırlandırdığı mera alanına bakış (2 Mart 2024, Akpınar köyü)

Resim 3: Havaalanı güzergâhındaki maden çukurları (30 Mart 2024, Akpınar köyü)

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma insan ve doğanın beraber yarattığı kültürel peyzaj alanı olarak Akpınar köyünde yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan insanların mega proje örneği olan 3. Havaalanı yapımı sonucunda yaşam şekillerini dönüştürme süreçlerini ekolojik antropolojik yaklaşım üzerinden yola çıkarak analiz etmiştir. Böylece, yörede yaşayan insanların bir mega proje yapılmak istenirken karar mekânizması sürecinde aktif birer özne olarak yer alamadıkları en önemli püf noktası olarak açığa çıkmış ve insan-doğa ilişkisi içinde köylülerin hayvancılığa dayalı faaliyetlerini yürütmekte kamulaştırma sonucu mera alanlarını daraltıcı vb. nedenlerle zorlayıcılığı 3. Havaalanı'nın yaşamsal alana müdahale edici işlevi bakımından tartışmaya açılmıştır. Sonuç olarak, sürdürmekte oldukları bir yaşam tarzı olan insanların kendilerinin fikri alınmadan proje kararının alınması ve onaylanmasının yanı sıra havaalanı yapımı sonucundaki çevresel dönüşümün ekonomik uğraşlarına olan etkisinin dönüşüm yaratan temel bir rolü olduğu ve ekonomik uğraşlarına bağlı olarak neredeyse geçim kaynaklarını bırakmaya varacak kadar ekonomik temelli yaşam tarzlarını değişime zorladığı ifade edilmiştir. İşte bu yüzden artı ve eksi kutuplaşmasında “yaratıcı yıkım”lar olarak mega projelerin kapsamında kalan peyzaj alanlarının ortak müşterekleri içerdiğine vurgu yapan ekolojik antropolojik çalışmaların ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Arslan, C. (2023). Ekolojik Antropoloji Üzerine Etnografik Bir İnceleme: Kanal İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aygün, B. (2005). Ekolojik Antropoloji: Antakya Örneği, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNESCO (2015). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, UNESCO World Heritage Centre, Paris.
- Orlove, B. S., (1980). Ecological Anthropology, Annual Review of Anthropology, Vol. 9, s. 235-273.
- Kümbetoğlu, B. (2017). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma (5. Baskı), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

İKLİM KRİZİYLE MÜCADELE, GÜNDELİK HAYAT VE DİRENİŞ PRATİKLERİ

Cihan Ertan*
Nahide Konak**

ÖZET

Bu çalışma, en temel düzeyde, küresel ölçekte makro politik tartışmaların da gündeminde bulunan, çevresel krizler ve iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında, uyum ve dönüşüm tartışmaları düzleminde atılan adımların gündemlerini keşfetme amacını taşımaktadır. Bu genel amaçtan hareketle, Türkiye’de faaliyet gösteren, orta ve küçük ölçekli çevreci sivil girişimlerin genelde çevresel sorunlar, özelden ise iklim değişikliğine ilişkin gündemleri üzerine ışık tutmak; bu gündemlerin uyum ve dönüşüm çerçevesine yönelik katkılarını ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Farklı faaliyet alanlarına sahip sivil girişimlerinin ortaya koydukları çok çeşitli gündemler, öneriler ve bu sivil girişimler tarafından iklim değişikliğine yönelik atılan adımlar, konunun makro-ekonomik boyutunun ötesine geçilerek; gündelik yaşamın mikro kozmosunun içinde değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, söz konusu çalışma, çevresel krizler ve iklim değişikliği konularını, gündelik yaşam sosyolojisinin perspektifinden hareketle, gündelik direnişin kavramsal çerçevesi içine yerleştirilerek anlamaya çalışmaktadır. Çalışmanın verileri, nitel araştırma deseni kapsamında, 15 sivil girişim aktörüyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmeler, deşifrelerinin ardından nitel veri analizi yazılımı ATLAS.ti’ye aktarılmış ve söz konusu yazılım aracılığıyla deşifre metinlerinin tematik analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, iklim kriziyle mücadele kapsamında, gündelik direniş yordamlarının önemli olduğuna, bu mikro direniş pratiklerinin makro dönüşümlere neden olacak toplumsal dalgalanmaları tesis edeceğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim krizi, gündelik yaşam, iklim değişikliği, gündelik direniş

1. Giriş ve Çalışmanın Amacı

Çevre ve insan ilişkisini merkeze alan, insanın çevresiyle kurduğu ilişkiyi eleştirel bir düzleme yerleştirilerek, toplumsal sonuçlarına odaklanan ve buradan hareketle çözüm önerileri sunan sosyolojik yaklaşımların 20. yüzyılın ortalarından itibaren hakim olduğu ifade edilebilir. Bu kuramsal yaklaşımlar

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, cihanertan1@gmail.com

** Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, nkonak2002@yahoo.com

arasında, yeni ekoloji paradigması (Catton, 1976, 1980, 1994; Catton ve Dunlap, 1978), eko-marksizm (Schnaiberg ve Gould, 1994; O'Connor, 1998; Kovel, 2002; Foster, 2002; Faber, 1998), ekolojik modernleşme kuramı (Hajer, 1995; Mol, 1995; Spaargaren ve Mol, 1992) sayılabilir. Tüm bu kuramsal yaklaşımlar, kendi hareket noktaları gereğince çevre – insan etkileşimine farklı yönlerden yaklaşımlar da modern rasyonalizmin insan merkezli yaklaşımından, bununla bağlantılı, çevreyle olan ilişkinin salt ekonomik kalkınma cinsinden tesis edilmesinden ve dolayısıyla hem üretimin hem de tüketimin çevre üzerindeki etkilerini düşünmeksizin organize edilmesinden kaynaklı çevresel krizlerin yaşandığı; toplumsal ilerlemenin ve gelişimin, çevresel yıkımın etkilerini göz önünde bulundurması gerektiği noktasında birleştikleri ifade edilebilir. Tüm bu kuramsal çerçeveler, ekonominin örgütlenme biçiminde gerçekleşmesi gereken bir değişime; dolayısıyla kapitalist sistemin, tamamen ortadan kalkması ya da en kötü olasılıkla dönüşmesi gerekliliği ihtiyacına vurguda bulunmasıyla, makro sosyolojik bir analiz düzeyindedirler. (O'Connor, 1998). Bu bağlamda, değişim için her ne kadar toplumsal hareketlerin önemine vurgu yapmış olsalar da bu kuramlarda toplumsal değişimin ateşleyici ya da tetikleyici unsurlarının neler olduğuna ve bu değişimin nasıl gerçekleşeceğine yönelik bir tartışma görece zayıf kalmaktadır.

Bu nedenle bu bildiri, çevre krizi ve iklim değişikliğiyle mücadele kapsamındaki toplumsal eylemlilikleri mikro sosyolojik bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır çünkü makro sosyolojik çerçevelerin de işaret ettiği gibi var olan toplumsal yapıların değişimi, bu değişime yönelik tabandan, sıradan olanın içinden gelecek bir taleple mümkün hale gelebilir ki bu talebin kendisi, bir direniş pratiği olarak değerlendirilebilir. Bu değişim talebine, dolayısıyla gündelik direnişe işaret edecek pratikleri anlamak, gündelik yaşamın ve onun içindeki, sıradan olanın yaşam pratiklerini incelemekten geçmektedir. Zira gündelik yaşam, de Certeau'nun da (2008) işaret ettiği gibi; sıradan ve güçsüz olanın, güç odaklarıyla sadece karşılaştığı değil; aynı zamanda onu kendi istekleri, çıkarları doğrultusunda kullandıkları ve gündelik olanın sıradanlığı içinde, çok çeşitli taktiklerle direniş gösterdikleri bir mekânsallığa işaret etmektedir. Dolayısıyla gündelik direniş, hakim temsillere, yapılara ve bunları tanımlama gücüne sahip güç odaklarına karşı durulması ve söz konusu hakim temsiller ve yapılar cinsinden tanımlanan toplumsal gerçekliğe alternatif gerçekliklerin öne sürülmesi olarak tanımlanabilir (Awad vd., 2017: 161; Hollender & Einwohner, 2004; Johansson & Vinthagen, 2014). Bu kavramsal çerçeveden hareketle, iklim krizi ve değişikliğiyle ilişkili olarak ortaya çıkan gündelik pratikler evreni, gündelik direniş cinsinden analiz edilebilir ve anlaşılabilir. Böylesine bir çaba hem söz konusu pratiklerin sosyolojik olarak anlaşılmasını

hem de söz konusu krizle mücadele kapsamında inşa edilecek politikalara ışık tutabilir.

Söz konusu önerilen bildiri, insan-çevre etkileşimini, bu alanda faaliyet gösteren mikro girişimlerin konuyu anlama, tanımlama biçimleri ve deneyimleri üzerinden okumayı hedeflediğinden, gündelik hayat sosyolojisinin kuramsal ve kavramsal çerçevesine de ihtiyaç duymaktadır. Böylece, kuramsal olarak yapı ve birey dikotomisinin iki yönünü birleştirmek amaçlanmaktadır. Gardiner (2016), toplum üzerine düşünme konusunda sosyolojik düşünceye hâkim, biri “yapısalcı yaklaşımların nesnelciliği” ve diğeri ise “yorumsamacı kuramların öznelciliği” olmak üzere iki kuramsal konumlanışa işaret etmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, Gardiner’e göre (2016) bunlardan ilki, sistem ve bireyin sistem açısından sorunsuz entegrasyonu açısından toplumsal dinamikleri aydınlatmaya çalışırken; ikincisi, sistem içindeki bireylerin sistemin kaynaklarını nasıl kullandıkları, sistemi nasıl anlamlandırdıkları ve bu temelden hareketle, bu anlamlandırma sürecini nasıl yaratıcı eylemlere tercüme ettikleri üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, iklim değişikliği fenomeninin yapısal analizini yaparken; söz konusu fenomenin gündelik yaşam içinde anlamlandırılma, tanımlanma ve deneyimlenme yordamlarını ve tüm bunların temelinde ortaya çıkan eylem biçimlerini sistematik olarak kavramayı hedeflemektedir. Farklı faaliyet alanlarına sahip sivil girişimlerinin ortaya koydukları çok çeşitli gündemler, öneriler ve bu sivil girişimler tarafından iklim değişikliğine yönelik atılan adımlar, konunun makro-ekonomik boyutunun ötesine geçilerek; gündelik yaşamın mikro kozmosunun içinde değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, söz konusu çalışma, çevresel krizler ve iklim değişikliği konularını, gündelik yaşam sosyolojisinin perspektifinden hareketle, gündelik direnişin kavramsal çerçevesi içine yerleştirerek anlamaya çalışmaktadır.

2. Yöntem

Bu amaç doğrultusunda, 15 sivil girişimle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş; görüşmeler, katılımcıların anonimleştirilmeleri sağlanarak deşifre edilmelerinin ardından; nitel veri analizi yazılımı ATLAS.ti’ye aktarılmış ve söz konusu yazılım aracılığıyla deşifre metinlerinin tematik analizleri gerçekleştirilmiştir.

3. Bulgular, Sonuç ve Tartışma

Sahadan elde edilen verilerin, söz konusu bildiriyle ilintili bölümleri göz önünde tutulduğunda; verilerin analizleri, pek çok sivil girişimin, gündelik yaşamdaki mikro değişimlerin altını çizdiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, gündelik yaşam pratikleri çerçevesinde özellikle kent odaklı bir değişimin

önemine vurguda bulunmaktadır. Elde edilen bulgular, iklim kriziyle mücadele kapsamında, gündelik direniş yordamlarının önemli olduğuna, bu mikro direniş pratiklerinin makro dönüşümlere neden olacak toplumsal dalgalanmaları tesis edeceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda mikro direniş pratiklerinin makro dönüşümlere neden olacağına dair ipuçları, genel olarak sosyoloji ve çevre sosyolojisinde yer alan, toplumsal değişim ve dönüşüm tartışmalarını yeniden ziyaret etmeyi beraberinde getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Awad, S. H., Wagoner, B., & Glaveanu, V. (2017). The Street Art of Resistance, N. Chaudhary, P. Hviid, G. Marsico, & J. W. Villadsen (Ed.), *Resistance in Everyday Life* iç. Singapore: Springer.
- Catton, W. R. (1976). Why the Future Isn't What it Used to be and How it Could Be Made Worse Than it Has to Be, *Social Science Quarterly*, Vol. 57, s. 276-291.
- Catton, W. R. (1980). *Overshoot: The Ecological Basis of Revolutionary Change*. Urbana: University of Illinois Press.
- Catton, W. R. (1994). The Foundations of Human Ecology, *Sociological Perspectives*, Vol. 37, s. 74-95.
- Catton, W. R. & Dunlap, R. E. (1978). Environmental Sociology: A New Paradigm, *The American Sociologist*, Vol. 13, s. 41-60.
- de Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi – I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. Ankara: Dost Kitabevi
- Faber, D. (1998). *The Struggle for Ecological Democracy*. New York: Guilford.
- Foster, J. B. (2002). Ecology against Capitalism. *Monthly Review Press*: New York.
- Framework. *Critical Sociology*, Vol. 42, No. 3, s. 1 – 19
- Hajer, M. A. (1995). *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and Policy Process*. Oxford: Clarendon.
- Hollender, J. A., & Einwohner, R. L. (2004). Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum*,
- Johansson, A., & Vinthagen, S. (2014). Dimensions of Everyday Resistance: An Analytical
- Kovel, J. (2002). *The Enemy of Nature: The End of Capitalism or the End of the World?* New York: Zed Books.
- Mol, A. P. J. (1995). *Refinement of Production: Ecological Modernization Theory and the Chemical Industry*. Utrecht: Jan van Arkel/International Books.
- O'Connor, J. (1998). *Natural Causes: Essays in Ecological Marxism*. New York and London: Guilford.
- Schnaiberg, A. & Gould, K.A. (1994). *Environment and Society: The Enduring Conflict*. New York: St. Martin's Press.
- Spaargaren, G. & Mol, A. P. J. (1992). Sociology, Environment and Modernity: Ecological Modernization as a Theory of Social Change, *Society and Natural Resources*, Vol. 5, s. 323-344. Vol. 19, No. 4, s. 533 – 554.

TÜRKİYE'DE TOHUMUN METALAŞMASI

Cihan Cinemre*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de tohumun metalaşmasını tarım üzerinde piyasa buyruğunun belirleyici bir momenti olarak ele almaktır. Çalışmanın yöntemi metalaşmanın bu yönünü günümüz kapitalizminde tarımsal girdinin üretimi ve dolaşımı üzerinde egemenlik kurmuş olan tarım gıda kompleksinin bütünü içerisinde ele almaktır. Bu bütünlük kavrayışının ima ettiği tohumun metalaşmasının tarımda kapitalistleşmenin başka süreçleriyle zorunlu olarak bağlantılı olduğudur. Çalışmanın önemli bir bulgusu Türkiye tarım üzerinde piyasa buyruğunun egemenliğinin oluşmasında 2006’da çıkarılan Tohum Kanunu’nun belirleyici olduğudur ve çalışmada bu kanun incelenecektir. Çalışmanın teorik çerçevesi Türkiye’de tohumun metalaşmasıyla ilgili çeşitli kaynaklardan elde edilen güncel ampirik verilerle desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: tohumculuk, metalaşma, tohumculuk kanunu, tarım gıda kompleksi

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Türkiye’de sermayenin tarıma nüfuzunda tohumun metalaşmasının ne ölçüde etkili olduğunu incelemek çalışmanın amaçlarından biridir. Çalışmada ele alınan başka bir sorun bu süreçte sermayenin hareket kanunlarıyla devletin zorlayıcı gücünün (*yasanın*) birliğinin nasıl ele alınması gerektiğidir. Bu konu önemlidir, ilk olarak, tohumun özel mülk haline getirilmesinin yaşamın bizzat kendisine el konulması demek olduğunu kavramak için. İkinci olarak, tohumun metalaşmasını Türkiye tarımındaki genel metalaşma süreçleriyle bağlantılı olarak kavramak böylece mümkün olacaktır. Üçüncü olarak, konunun önemi onun tarımda sözleşmeli üretim, gıdanın besin içeriği, biyolojik çeşitliliğin ortadan kalkması ve tarım gıda şirketlerinin tekelleşmesi gibi pek çok araştırma konusuyla iç içe geçmiş olmasından ileri gelir.

Çalışma Konusuyla İlgili Kavramsal / Kuramsal Çerçeve

Tohumun metalaşmasıyla ilgili belirleyici bir kavramsal tartışma, tohum üzerindeki şirket egemenliği olmalıdır (Cooper 2008; Boyd 2003; Juma 1989). Belirli olarak Türkiye’de tohumun metalaşmasıyla ilgili araştırmalara da bu ça-

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cihan.cinemre@msgsu.edu.tr

İşmada değinilecektir. Açıkgöz vd. konuyu özelleştirme ve yerel tohum firmalarının dönüşümü yönünden ele alır (2002). Bülent Miran özel sektörün ve kamu sektörün tohumun tedariki yönünden farklılaşan örüntülerinden söz eder (2005). Açıkgöz Türkiye’de çeşit geliştirmede karşılaşılan sorunları ele alır ve yerli tohumculuk firmalarının çok uluslu tohum şirketleri karşısındaki dezavantajlı konumlarını vurgular (2005). Özcan Evrensel’in çalışması Türkiye’de tohumun özel mülkiyet olarak varlığını teyit eden yasal düzenlemeleri inceler (2018).

Yöntem

Bu çalışmanın yazılmasında diyalektik materyalist bir yöntem benimsenmiştir; yani tohumculuk konusu tarımın kapitalistleşmesi olarak belirlenen bir bütünün bir ögesi olarak ve o bütüne ait diğer öğelerle karşılıklı ilişkileri vasıtasıyla ele alınmıştır. Bu yöntem yoluyla oluşturulan teorik plan, ilgili yasal metin (Tohumculuk Kanunu, 2006) ve güncel ampirik veriyle (TİGEM, 2022) desteklenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın ilk bulgusu Türkiye tarımına özellikle 2000’lerden sonra sermayenin nüfuz etmesinin tohumun metalaşması yoluyla gerçekleşmesidir. Bir başka bulgu ve tartışma konusuysa tohumun metalaşmasının çok uluslu şirketlerin faaliyetleriyle iç içe geçmiş olmasıdır. Çalışmanın başka bir bulgusu bu faaliyetlere çeşitli yasal düzenlemeler yoluyla alan açılmasıdır. Bir başka bulguysa metalaşma dolayısıyla Türkiye tarımında içsel farklılaşmanın ve çözümlenin gerçekleşiyor olduğudur.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de tarımda metalaşma ve piyasa buyruğunun egemenliği sermayenin hareket kanunları ile devlet zorunun birliği olarak ele alınmalıdır. Bu konu önemlidir, çünkü tarım gıda sanayisinin işleyişi ile şu anda Türkiye’de kentli emekçilerin mustarip olduğu gıda enflasyonu ve köylülüğün çözünmesi sıkıca bağlantılıdır. Bu çalışma yoluyla getirilecek öneri, bu sorunların teskin edilmesi için tarımın rasyonel yöntemlerle ve belirli bir plan doğrultusunda oluşturulması gerekliliğidir.

KAYNAKLAR

- Cooper, M. (2008). *Life as Surplus, Biotechnology and Capitalism in the Neoliberal Era*, Seattle: University of Washington Press.
- Boyd, W. (2003). *Wonderful Potencies? Deep Structure and the Problem of Monopoly in Agricultural Biotechnology*, R. A. Schurmann, D. D. T. Kelso (Ed.), *Engineering Turbulence: Biotechnology and Its Contents* iç. Berkeley: University of California Press.

- Juma, C. (1989). *The Gene Hunters, Biotechnology and the Scramble for Seeds*, Princeton: Princeton University Press.
- Açıkğöz vd. (2010). *Progresses in the Turkish Seed Industry*, N. P. Louwars (Ed.), *Seed Policy Legislation and Law: Widening a Narrow Focus* iç. Boca Raton: CRC Group.
- Miran, B. (2005). *Tarımsal Yapı ve Üretim*, Fahri Yavuz (Ed.), *Türkiye’de Tarım* iç. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Açıkğöz, N. (2005). *Hızla Değişen Gıda Tüketimi Karşısında Yeni Tohumculuk Stratejimiz Ne Olmalı? Türkiye II. Tohumculuk Kongresi* iç. Adana: Çukurova Üniversiteleri Rektörlüğü Yayınları.
- Evrensel, Ö. (2018). *Türkiye’de Tohumun Metalaşma Süreci*, *Tarım ve Mühendislik*, Sayı 120, s. 4-18.
- Tohumculuk Kanunu (2006), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5553.pdf>.
- TİGEM (2022), *Tohumculuk Sektörü Raporu*.

KADER VE CEZA; 6 ŞUBAT DEPREMLERİ, İLİŞKİSEL SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Mesut Özel*

ÖZET

Doğal ve/veya insan kaynaklı afetler insanlık tarihi boyunca var olan ve gerek bireysel gerekse toplumsal ve siyasal anlamda oldukça önemli etkileri olan olaylar ve olgulardır. Afet olayının/olgusunun uluslararası çapta belki de en önemli son örneği, resmi kurumlarca “Asrın Afeti” olarak adlandırılacak düzeyde yıkıcı sonuçları olan ve 6 Şubat 2023 tarihinde başta Hatay ve Adıyaman olmak üzere Türkiye’de on bir ili etkileyen ve kayıtlara “Kahraman Maraş Depremleri” olarak geçen depremlerdir. Bu çalışmanın konusunu afet sosyolojisi perspektifinden bahse konu bölgedeki afet ve sonrası durum, amacını ise bu uzamda afet olgusunun/algısının, topluma yansımalarının kendi toplumsal bağlamında ilişkisel sosyolojik bir izlekten anlaşılmaya çalışılması oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, bağlamdaki anlama odaklanan nitel yaklaşım seçilmiş ve 12 erkek, 15 kadın, 27 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma Adıyaman ili Merkez ilçesi ile sınırlıdır. Araştırmacının deprem ve sonrasını yaşaması dolayısıyla *düşünümsellik* bağlamında artı katkısı ve depremden görece kısa süre sonra ve deprem sonrası yaşam alanlarında (çadır-kent, konteyner-kent gibi) yürütülmesi dolayısıyla verilere temel kaynaklarından ve tabiri caizse sığağı sığağına erişilebilmesi araştırmacının önemli avantajlarıdır. Çalışmanın bulgularının en önemlileri; yaygın bir kader algısı ve kendini suçlama; aslında bir *güven* sorununa da işaret eden geleceğe karşı umutsuzluk temalarıdır. Bunu destekler bir diğer husus ise deprem sonrasında yaşanan yağma olaylarıdır. Bir diğer çarpıcı bulgu ise özellikle genç kadınların görece yaşlılarla benzer duygu durumlarına sahip oldukları, diğer bir değişle sosyo-kültürel olarak erken yaşlandıklarıdır.

Anahtar Kelimeler: Afet Sosyolojisi, Maraş Depremleri, Adıyaman Depremi, Kader.

1.Giriş

Aslında sosyolojinin modern anlamda kuruluş dönemi ve o dönemin sosyologlarının da insan kaynaklı bir afet olarak da okunabilecek sanayi devriminin *anomik* etkileri, sonuçları ve sorunlarını anlamak ve açıklamak üzerinden bu disiplini inşa ettikleri de dikkate alınırsa sosyolojik anlamda afet araştırmalarının, “sosyal organizasyonlar hakkındaki temel soruları -kökenleri,

* Dr. Öğr. Üyesi. Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mozal@adiyaman.edu.tr

uyum sağlama kapasiteleri ve sürdürülebilirlikleri- ele almak için zengin veriler sağlama potansiyeli daha iyi anlaşılabilir” [1]. Derinlemesine incelendiğinde afetlerin/felaketlerin, mevcut teorilere meydan okumak ve/veya onları iletirmek için eşsiz bir fırsat sunan bir “doğal laboratuvar” oldukları da söylenebilir [2]. Öyle ki afetler, gündelik hayatta ve ilişkilerde görülmesi mümkün olmayan/gizlenen sosyal yapı ve süreçlerin yönlerini inceleme fırsatı da sunmaktadır [3] [4]. Afet olayının/olgusunun son örneği, oldukça yıkıcı sonuçları olan ve 6 Şubat 2023 tarihinde başta Hatay ve Adıyaman olmak üzere Türkiye’de on bir ili etkileyen “Kahraman Maraş Depremleri” dir [5]. Öyle ki bu depremler sonucunda elli bini aşan ölüm, on binlerce yıkılmış ve yıkılacak ev ve işyeri ve binlerce sakat ve/veya yaralı, sosyo-ekonomik açıdan ise binlerce evsiz ve işsiz insan ortaya çıkmıştır [6].

2. Çalışmaya İlişkin Bilgiler

2.1. Amaç

Bu araştırmanın amacı afet ve sonrasında Adıyaman ili Merkez ilçesi örneği üzerinden, sosyo-kültürel, ilişkisel sonuçlarının, sosyolojik yöntem, kavram ve kavram setleriyle analiz edilmesi, anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmasıdır. Büyük afetlerin neyse ki sık rastlanan olaylar olmaması ve konuya ilişkin doğru uzamda ve yeterli çalışmaların sınırlılığı dolayısıyla ilgili literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak hem araştırmacının da deprem ve sonrasında yaşamayı dolayısıyla *düşünümsellik* bağlamında artı katkısı hem de depremden görece kısa süre sonra ve deprem sonrası yaşam alanlarında yürütülmesi dolayısıyla verilere temel kaynaklarından ve tabiri caizse sığacağı sığacağına erişilebilmiştir. Araştırma ilişkisel sosyolojik bir perspektifle değerlendirmeye sınırlıdır ve siyasal ve psikolojik analizlerden mümkün olduğu ölçüde kaçınılmıştır.

2.2. Yöntem

Bu çalışmada, bağlamdaki anlama odaklanmasından hareketle nitel yöntem ve buna uygun veri toplama teknikleri tercih edilmiştir. *Amaçsal örnekleme* ile seçilen, 13 erkek, 15 kadın 28 kişiyle gözlem ve *yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler* yapılmıştır. Veriler araştırmanın amacı ve konusuna en uygun olan *eorenin* neredeyse tamamını yansıtmaya olanağı sunan, depremde en mağdur olan evsizlerin toplu halde yaşadığı mekânlarda (çadır kentler, konteyner kentler) toplanmıştır.

Elde edilen veriler; temalar (kategoriler) ve alt kategoriler şeklinde gruplandırılmış ve ortaya çıkan desen üzerinden betimsel ve sistematik olarak analiz edilmiş ve sosyolojik kuram, kavram ve kavram setleriyle yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Çalışma sırasında yapılan görüşmelerde; *kader, dünya malına düşmek, akullanmamak, insanların ar damarlarının çatlaması, insanların bozulması, aç gözlülük, hak etmek, şükretmemek, allahın ders vermesi, yine de çok şükür* gibi, aslında yaşananların ilahi bir güç tarafından verilen bir ceza, uyarı olarak algılandığına işaret eden *kodlar/temalar* sık bir şekilde görülmüştür. Bu algıda depremden sonra günlerce, yeme içme, barınma gibi yaşayabilmek için zorunlu ihtiyaçlara ulaşmamanın verdiği çaresizlik ve yalnızlık hissinin de oldukça etkili olduğu söylenebilir. Zaten toplumsal bir ilişki tipi ve ilişki bir sosyal süreç olarak din ve inançların orijini de aslında buruya dayanmaktadır. Öyle ki önemli bir dinler tarihçisi olan Eliade göre “kutsal ve kutsal dışı dünyada iki varoluş tarzı, insanın uzun tarihi boyunca benimsediği iki varoluşsal durumdur” ve “dinsel insanın (Homo Religious) kutsal içinde yaşama arzusu aslında onun nesnel gerçeklik içinde yer alma, salt öznel deneyimlerin sonu gelmez göreliliği içinde felç olup kalmama arzusuyla eşdeğerdir” [7]. Kutsal ihtiyacı, ilk şekillerinden beri çaresizlik durumlarında açıklanamayan ve güç yetirelemeyene karşı bir sığınma/savunma mekanizması olmuştur.

3.1. Bir Kader/Ceza Olarak Deprem ve Suçlu Olarak Depremzede olmak

Çalışmada kader ve kadere işaret eden değerlendirmeler ve bu dolayısıyla görüşülenlerin depremin tüm sorumlusunun kendileri olduklarına ilişkin inanışları oldukça dikkat çekicidir. Elbette ki bu kabullenişte içine doğdukları ekonomik ve bununla şekillenen *sosyo-kültürel sermayenin* ve bunun oluşturduğu *habituslarının* etkisi, demografik bilgileri üzerinden oldukça belirgin bir şekilde görülebilmektedir.

Bu kutsala sığınma durumu, bahsedilen şartlarda anlaşılabilir bir durum olarak değerlendirilebilse de bunun gerekçelendirilme şekilleri, toplumu ve *alanı* ve onunla şekillendirilen *habitusu* göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki aslında depreme dayanıksız konutlarının kurbanı olanlar, çevrelerinde depremden sonra sağlam çokça yapı görmelerine rağmen suçu/suçluyu kendilerinde aramakta ve bunu da oldukça sosyo-politik argümanlarla desteklemektedirler. Bu durum Türkiye’deki -başta medya ve neredeyse tüm kamu kuruluşları olmak üzere- *hegemonik ideolojik aygıtların* etkililiğini göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

“Fay hattı falan diyorlar bence yok, milletin ar damarı çatlamıştı onun için oluyor bunlar” G9

“Hak ediyoruz, her şey çoğalmış, boşanmalar artıyor, âlem kudurmuş, şükretmiyorlar, her evde bir araba var, saygı kalmamış” G13

“Televizyonda bazı profesörler Amerika bir şey patlatmış diyorlar, bilmiyorum yani” G16

3.2. Erken “Yaşlanan” Kadınlar

Yukarıda bahsedilen yaygın genel algının belirli bir yaş üzerindeki hemen herkeste görülmesinin yanında farklı değerlendirmeler görece genç erkeklerde daha sık görülmektedir. Yani genç kadınların görüşleri genç erkeklerden farklı olarak yaşlı kadınlar ve erkeklerle paraleldir. Diğer bir değişle kadınların sosyo-kültürel olarak oldukça erken yaşlandıkları söylenebilir.

4. Sonuç ve Tartışma

Her ne kadar yukarıda bahsedilen bulgular makro düzey bir inancaşsal/kültürel durum gibi görünüyorsa da görüşmeler derinleştirildikçe bu yaygın algıların altında, aslında genel anlamda toplumdaki *güven* sorunu olduğu da anlaşılacaktır. Öyle ki depremin hemen ardından ortaya çıkan yağma olaylarının altında da bu neden yatmaktadır. Bunda yakın dönemde yaşanan pandemi süreci deneyimlerinin de oldukça etkili olduğu görülmektedir. Güvensizliğin bir diğer yansıması da -ki bu sebep olarak da okunabilir- görüşülenlerin geleceğe ilişkin umutsuzluklarını doğrudan ifade etmelerinde ve hayallerini sadece çocuklarıyla hayatta kalabilmek olarak ifade etmeleri üzerinden okunabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Kreps, G. A. (1984). Sociological Inquiry and Disaster Research, Annual Review of Sociology, 10, s. 309–330.
- Dynes, R. R., and Drabek, T. E. (1994). The Structure of Disaster Research:Its Policy and Disciplinary İmplications, International Journal of Mass Emergencies and Disasters, 12, s. 5–23.
- Stallings, R. (2002). Weberian Political Sociology and Sociological Disaster Studies. Sociological Forum, 17, s. 281-305.
- Turner, R. H. (1967). Types of Solidarity in The Reconstituting of Groups. Pacific Sociological Review 10, s, 60–68.
- AFAD (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş (Pazarcık Ve Elbistan) Depremleri Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu.
- AFAD (2023a).01.03.2023 Basın Bülteni.
- Eliade, M. (2019). Kutsal ve Kutsal-Dışı, Dinin Doğası, (Çev. A. Berktaş), İstanbul: Alfa

ANTROPOSEN ÇAĞDA DÜŞÜNÜMSELLİK: FAİL VE EYLEMİN EKOLOJİK ETKİLEŞİMİ

Günce Demir*
Sabri Cihan Mavi**

ÖZET

Bu çalışma, insanın gezegen üzerindeki etkilerinin arttığı bir dönemde doğa üzerindeki tahakkümün ve bu tahakkümün sonuçlarının düşünümSELLİK kavramı etrafında incelendiği bir çalışmadır. Kentleşme, teknolojik gelişmeler ve karbon emisyonları gibi faktörlerin doğa üzerindeki etkileri vurgulanmıştır. Antroposen terimi, insanın ekolojik sisteme olan etkisinin bir ifadesi olarak kullanılmakta ve bu yeni jeolojik dönemin toplumsal ve bilimsel önemi üzerinde durulmaktadır. İnsanın eylemlerinin çevreyi nasıl etkilediği ve bu etkilerin insanlar üzerindeki geri dönüşü olmayan sonuçları ele alınmaktadır. Çalışmanın yöntemi, düşünümSELLİK kavramının fail eylem ilişkisi etrafında oluşan küresel ilişkilerin sistemli bir şekilde analiz edilmesini içermektedir. Bu analiz, somut problemlerin çözümüne yönelik olarak küresel çözüm ortaklarının rollerini ve ilişkilerini anlamaya yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Antroposen, DüşünümSELLİK, Fail, Eylem

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Çalışma, yaşadığımız gezegen üzerindeki değişimlerin birincil kaynağı olarak insanı ele almaktadır. İnsan kendi türünün yaşadığı gelişim ve değişim ışığında ekolojik hayatı geri dönülemez şekilde değiştirmekte ama bu değişimin öznesi olduğunu es geçmektedir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında yaşanan değişimler etrafında, gezegensel tahakkümün, jeolojik, ekolojik, ekonomik, kültürel ve sosyal sonuçlarının düşünülmesi gerekliliği ile birlikte, yaratılan bu sonuçlara karşı yine yaratanlar tarafından çözümler arayışındaki ikircikliğe ve bütün bunların, insanın insan olmayan diğer her şey üzerindeki göreceli ayrıcalığı fikrinin yarattığı sonuçlara bir atıf yapmak amacı taşımaktadır.

Nitekim, buzul çağından itibaren insanın ekolojik düzene zayıfta olsa etkileri görülmektedir. Kentleşme ve devletleşme adımları atılmaya başladıktan sonra ise bu etkilerin giderek arttığı gözlenmiştir. Bireyler kentli olmaya başladıkça doğayı yönetmek ve doğadan uzaklaştığının vurgusunu yapmak önemli bir belirteç haline gelmiştir. Teknoloji geliştikçe doğanın üzerindeki

* Doç Dr. Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, gunceyilmaz@gmail.com

** Kırıkkale Üniversitesi SBE, Sosyoloji Yüksek Lisans Öğrencisi, cihan.mavi@outlook.com

insan baskısı da artmıştır. Günümüzde karbon ayak izleri takip edildiğinde doğa üzerindeki insan etkisinin ulaştığı boyutlar kolaylıkla ortaya çıkarılabilmektedir. Pek çok bilim insanı tarafından dünya artık geri dönüşmesi zor bir sürece girmiş olarak ifade edilmektedir. Holesan çağın bittiğini Antroposen çağın yani başka bir ifade ile insan çağının başladığını belirten bilim insanları, artık doğa üzerinde insan etkisinin yoğunluğunun altını çizmektedirler.

Ancak bu kendi kendilik hali ve doğa üzerindeki yegâne tahakkümün doğa üzerinde yarattığı dramatik değişimin herkes tarafından kabul görececek bir küresel ekolojik bilinç altından toplanmasının da eksikliklerinin altını çizmek ve tartışmak gerekmektedir. Öte yandan çözülmesi gereken somut problemlerin, somut ve görünür çözüm ortaklarının küresel sivil toplum örgütleri mi, küresel ekonomik oluşumlar mı veya basmakalıp talepler eğrisi etrafındaki istatistiki bilgi yığını mı olduğu da tartışılmalıdır. Çünkü Antroposen çağın yaratılışı sürecinde etkinin Orta Asya'nın tundra çiftçilerinden mi yoksa Avrupalı herhangi bir vatandaşın karbon ayak izinden mi geldiğini anlamak ve sürecin somut çözümlerinin kim tarafından yaratıldığını anlamakta önemli bir nokta olacaktır. Zengin ülkeler[†], 1751 yılından bu yana, atmosferik karbon dioksit (CO₂) emisyonlarının kümülatif miktarının %80'inden sorumluyken, dünya nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan ve ekonomik olarak daha zayıf ülkeler, küresel CO₂ emisyonlarının <%1'ini üretmişlerdir (Steffen ve ark., 2011). Bu durum, küresel iklim değişikliği krizinin sorumluluklarının ve etkilerinin adil bir şekilde dağılmadığını göstermektedir. Bu adaletsizlik, çevresel politika ve eylem planlarının oluşturulması ve uygulanmasında önemli bir tartışma konusu olmaktadır.

Kavramsal Kuramsal Çerçeve

Antonio Stoppani tarafından 1873 yılında ilk kez kullanılan Antroposen terimi 1990 yılında Paul Crutzen tarafından Nature dergisinde yayınlanan bir yazıda ekolojik sisteme insan etkisinin vurgusunu yapmak adına yeni jeolojik dönemin ismi olarak kullanılabilmesi önerisi ile gündeme gelmiştir. Crutzen'e göre Antroposen; mevcut jeolojik devir olarak ifade edilen Holosen çağdan çıkıldığını ve bu çıkışın büyük ölçüde insan etkisiyle olduğunu belirtmektedir. Küresel boyutta yansımaları olan biyolojik, kimyasal ve jeolojik değişimlerin başat aktörü insandır. Özellikle insanın biyoçeşitlilik ve iklim üzerine etkileri oldukça fazladır.

Yeni bir jeolojik dönem iddiası toplumsal değişimler açısından da tetikleyicidir. Bourdieu'nün refleksivite kavramı açısından holosen çağdan Antroposen

[†] Çalışmada OECD ülkeleri kastediliyor.

çağa geçişin toplumsal yansımalarına baktığımızda faillerin algılama, hissetme, düşünme ve davranma şekillerini ortaya koyan habitusları onların gerçekleri inşa etme süreçlerinde de etkilidir. İnsan ekolojik sistemi geri dönülmez şekilde değiştirirken aynı zamanda bu değişimin sonuçlarıyla da yüzleşmek zorundadır. Ekonomik, teknik, politik ve kültürel dönüşümlerin yarattığı yeni gerçeklik fail ve eylem arasında da farklı ilişkiler oluşturmaktadır. Bourdieu “Sosyoloji acıyı durduramaz; neden acı çektiğimizi anlamamızı sağlar” (2021: 332) derken sosyolojinin anlamaya yönelik bakışını ortaya çıkarmaktadır. Bu bakış Antroposen çağın faili olan bireyin eylemlerinin onu daha da failleştirdiği bir alana hapsetmektedir. Holosen çağda insan eliyle oluşan ekolojik tahribat Antroposen çağın yıkıntılar üzerine inşa edilmesinin mutlak sebebidir. Yıkıntılar üzerine inşa edilen bir yeni çağın insana sunduğu çevre, kirlenmiş, kuraklık ve kıtlıkla mücadele eden, iklim krizi yaşayan bir dönemdir. Tüm bunlar insan eliyle oluşurken aynı zamanda insana bir mücadele alanı da yaratmaktadır böylece ortaya çıkan pratik olarak çözülmesi gereken somut problemler, yorumlanması gereken anlamlar yaratmaktadır (Bourdieu, 2016:81).

Düşünümsellik, sosyal bilimcilerin eylemle fail arasında kurduğu ilişkiyi nesneleştirerek, kendi toplumsallığının bilimsel faaliyetine olan olası etkisini yönetme çabasını ifade eder (Bourdieu, 2024:159- 164). Antroposen çağ farklı bilgi özneleri ve nesnelere üretmektedir. Düşünümsellik bu çağı anlamlandırmaya çalışmakta önemli bir mihenk taşıdır. Antroposen, yaşadığımız gezegeni ve ekolojik sistemi yeniden düşünmemizi işaret eder. Bu yeniden düşünmede failin eylemle olan iç içe geçmiş ve birbirini üreten yapısını görmek geri dönülmez zararların önüne geçmek için önemli bir direniş noktası yaratabilir.

Yöntem, Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın yöntemi, düşünümsellik kavramının fail-eylem ilişkileri bağlamında evrensel düzeydeki etkileşimlerin sistematik bir biçimde incelenmesini içermektedir. Bu analiz, Antroposen çağda somut problemlerin yaradılışı ve çözüm arayışına yönelik olarak küresel çözüm ortaklarının rollerini ve ilişkilerini anlamaya yönelik bir çaba sarf etmektedir. Ayrıca, düşünümsellik, aktörlerin niyetlerinin, eylemlerinin ve etkileşimlerinin yine aktörler tarafından anlama sürecini kapsayan bir yaklaşım olarak ortaya konulmaktadır. Küresel ölçekteki aktörler arası ilişkileri ve bu ilişkilerin nasıl şekillendiğini ve tarafların aslında somut problemlere paralel yapılarını anlamak düşünümselliği anlamlandırmak için elzemdir. Bu bağlamda metodoloji, yalnızca bir yöntem değil kavramsal bir çerçeve oluşturmaktadır. Ayrıca, küresel çözüm ortaklarının rol ve ilişkilerinin karmaşıklığı ve “karşılıklılığı” daha derinlemesine anlaşılabilir ve sonuç olarak, bu metodoloji, küresel düzeydeki ilişkileri anlama ve

somut problemlerde, yaratılış ve çözüm üretme çabalarının anlaşılması için bir çerçeve sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bourdieu, P., (2021). Genel sosyoloji- College de France Dersleri (1981-1983), İstanbul: İletişim Yayınları
- Bourdieu, P., (2016). Akademik Aklın Eleştirisi; Pascalca Düşünme Çabaları, İstanbul: Metis Yayıncılık
- Bourdieu, P., (2024). Bilimin Bilimi ve Düşünümsellik - College de France Dersleri 2000 – 2001, İstanbul: Heretik Yayınları.
- Steffen, W., Persson, Å., Deutsch, L., Zalasiewicz, J., Williams, M., Richardson, K., ... & Svedin, U. (2011). The Anthropocene: From global change to planetary stewardship. *Ambio*, 40, 739-761.

II. Oturum: POTANSİYEL GÖÇMENLER OLARAK LİSELİ GENÇLER Oturum Başkanı: Melih Yeşilbağ

GENÇLİK COĞRAFYASINDA GÖÇE İLİŞKİSEL BİR BAKIŞ VE DÜŞÜNÜMSELLİK

Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE*

Günümüzde uluslararası göç hareketliliği ve akışlarının bağlamı geçmişte hiç olmadığı kadar hızlanmış ve çeşitlenmiştir. Oldukça geniş bir külliyat farklı göç sınıflandırmaları eşliğinde göç eden birey ve grupların yerleştikleri coğrafyalardaki yeni deneyimlerinin neler olduğu konusuna odaklanmaktadır. Bununla birlikte dünyada henüz uluslararası göçe katılmayan “potansiyel göçmenlerin” varlığı ise çalışmalarda tali bir konu olarak kalmıştır. En önemli ve acil küresel sorunlarından biri olan uluslararası göçün daha geniş süreçler içerisinde gerçekleştiğinden hareketle, lise eğitimine devam eden gençleri “potansiyel göçmenler” olarak merkeze alan “Potansiyel Göçmenler Olarak Liseli Gençler: Göçe Yönelik Eğilimler, Stratejiler ve Beklentiler” başlıklı TÜ-BİTAK 1001 projesi kapsamında, gençlerin ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimle ilgili olarak yerele ve küresele dair algıları, gelecek beklentileri ve uluslararası göçe yönelik eğilimlerinin analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu sunumda, söz konusu projeye bağlantılı olarak, gençlik coğrafyaları tartışmalarının kapsamı, bu tartışmalarda göç olgusunun yeri, göç eğilimini güçlendiren toplumsal (ekonomik kriz, sosyal ve politik değişimler vb.) ve yapısal (yaş, toplumsal cinsiyet, sosyal-ekonomik-kültürel sermaye vb.) nedenler ilişkisel bir perspektiften ele alınacaktır. Finansal zorluklar ve iş güvenliği gibi geçim ve istihdam temelli problemler göçün temel sebepleri olarak kendini gösterirken, kariyer ve benlik inşası olarak ifade edilebilecek bir “yeni yaşam şekillendirme” talebinin de göç motivasyonuna eklenildiği görülmektedir. Sonuç

* Arş Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü,
fundasonmezz@gmail.com

olarak, göçe yönelik hareket ve hareketsizliği hem belirleyen hem de yön veren eğilim, beklenti ve stratejilerin, ekonomik darboğazlar, siyasal istikrarsızlık, gelişen teknoloji, gündelik yaşam, eğitim süreçleri, kariyer ve yaşam tarzı talepleri gibi nesnel süreçler ve öznel deneyimleri birbirine bağlayan bir tartışma zemini ortaya çıkmaktadır.

BİR GENÇLİK ARAŞTIRMASININ SAHASI: METROPOL İSTANBUL*

Hilal Sevlü**

ÖZET

Bir kentin metropol olarak nitelendirilmesi için, yüksek nüfus yoğunluğuna ek olarak belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Metropoller, ekonomik, politik ve kültürel faaliyetlerin yoğunlaştığı, kentleşmenin yoğun olduğu bölgeler olarak tanımlanır. Bununla birlikte, nüfus yoğunluğuna bağlı olarak gelişmiş ulaşım, altyapı, eğitim, sağlık gibi temel hizmetler de metropoller için önemli bir ölçüttür. Bu kriterler göz önüne alındığında, Türkiye’de metropol olarak öne çıkan İstanbul, “Potansiyel Göçmenler Olarak Liseli Gençler: Göçe Yönelik Eğilimler, Stratejiler ve Beklentiler” başlığını taşıyan TÜBİTAK projesinin araştırma sahası olarak seçilmiştir. İstanbul’un bu rolü üstlenmesinde, Türkiye genelinde yapılan ulusal ve uluslararası araştırmalarda temsiliyet gücünün yüksek olması da yatar. Ayrıca, bu projenin odaklandığı istihdam ve ülke geleceği için önemli bir kaynak olan genç nüfusun İstanbul’da yoğunlaşmış olması da dikkate alınan önemli bir veridir. İstanbul’un, Türkiye’nin en geniş nüfuslu kenti olarak, bir metropol olarak evrimi ve küresel düzen ile entegrasyon süreci incelendiğinde, ulusal ve uluslararası göç hareketlerinin, kentin kentleşme süreçlerini ve toplumsal yapısını dönüştürmede önemli bir etken olduğu görülmektedir. Türkiye’deki göç verilerine bakıldığında, İstanbul’un yurt dışına en fazla göç veren şehirler arasında başı çektiği görülmektedir. Bu demografik veri ışığında, İstanbul’daki gençlerin lise yıllarından itibaren göç etmeye yönelik motivasyonlarının neler olduğunun anlaşılması ve bu motivasyonların detaylı bir şekilde ortaya konulması, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, lise öğrencilerinin katılımıyla yürütülen araştırmanın İstanbul’u odak noktası olarak seçmesinin ardındaki temel faktörlerden diğeri ise, kentin 1785 lise ile Türkiye’nin en fazla ortaöğretim kurumuna ev sahipliği yapmasıdır. Ayrıca, İstanbul, ülkenin en yüksek performanslı liselerinin birçoğunu bünyesinde barındırmaktadır. Bu özellikler, İstanbul’un eğitim alanında bir çekim merkezi olarak konumunu ve gençler üzerindeki etkisini pekiştiren faktörler arasında yer almaktadır. Dahası metropollerin küresel rekabet dinamiklerinde, eğitim süreçleri ve bu süreçlerin sonuçları, kentin avantaj veya dezavantajlarını belirleyen temel faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Neoliberal piyasa ekonomisinin etkisi altında,

* Bu bildiri 122K865 no.lu TÜBİTAK projesinin saha verilerinden yola çıkılarak türetilmiştir. TÜBİTAK’a projemize verdiği destekten ötürü teşekkür ederiz.

** Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, hsevl@gmail.com

lise ve üniversite düzeyindeki eğitimlerini tamamlayıp iş gücü piyasasına adım atan gençler, kendilerini yoğun bir rekabet ortamının içinde bulmaktadır. Metropoller, sundukları çeşitli hizmetler ve fırsatlarla, gençlerin farklı sektörlerde iş imkanlarına erişimini, küresel gelişmeleri takip etmelerini ve sosyal, kültürel, ekonomik sermayelerini geliştirirken bu gelişmelerden haberdar olmalarını sağlamaktadır. Ancak, metropoller aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin daha belirgin hale geldiği ve derinleştiği yerlerdir. İstanbul gibi bir metropolde, neoliberal dönüşüm süreçlerinin etkin olduğu bir dönemde, toplumsal, kültürel, ekonomik ve diğer birçok alanda eşitsizliklerin derinleştiği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, bir kentin sunduğu imajlar ve anlatılar, içinde yaşayan bireylerin deneyimleriyle şekillenir ve bu deneyimler, kent içindeki eşitsizliklerin derinleşmesiyle çeşitlenir ve karmaşıklaşır. Bu nedenle, metropolde yaşayan bireylerin deneyimleri de homojen olmaktan uzaktır.

GENÇLERİ ANLAMAK: FARKLI LİSE TÜRLERİNDE SAHA DENEYİMLERİ*

Duygu Sarımuratoğlu**

ÖZET

Bu çalışmada “Potansiyel Göçmenler Olarak Liseli Gençler: Göçe Yönelik Eğilimler, Stratejiler ve Beklentiler” başlıklı TÜBİTAK destekli proje kapsamında dört farklı lise türünde (Özel, Anadolu, Meslek ve Fen) gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden yola çıkılarak elde edilen saha deneyimlerinden bahsedilecektir. Öğrencilerle bağlantı kurmak noktasında ilkin okul müdürü ardından da rehber öğretmenler aktif olarak rol oynamıştır. Görüşmelerin yapılacak olduğu katılımcı profilinin 15-18 yaş arasındaki lise öğrencilerinden oluşması sebebiyle veli iznini almak öncelikli yapılacak işler arasında yer almıştır. Okul rehber öğretmenlerine araştırma soruları, etik kurul ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü izni, veli onam ve öğrenci onam formları teslim edilmiştir. Öğrencilere ve velilerine çalışmanın amacı ve önemi rehber öğretmenler vasıtasıyla iletilmiştir. Katılımcılar ile görüşmeler veli onam ve öğrenci onam formlarının imzalanması ve tarafımıza teslim edilmesinin ardından gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin sağlıklı ve verimli geçmesi için okul, araştırmacılara kendi imkanları dahilinde rehber öğretmen odası, boş bir sınıf, konferans salonu, kütüphane ya da laboratuvar gibi görüşme yapılabilecek sessiz alanlar sağlamıştır. Öğrencinin bulunduğu toplumsal uzam kaynaklı sahip olduğu ekonomik/kültürel/sosyal sermayesinin hacmi ve niteliği görüşmelerin seyrini etkilemiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların çekingen, dışadönük, konuşkan, suskun, atılgan, hareketli olması gibi bireysel karakter özellikleri de görüşmelerin seyrinde etkili olmuştur. Katılımcıya yaklaşıırken görüşme sürecinde izlenilen stratejilerle (onu rahatlatmak, bu araştırmanın neden yapıldığını detaylıca anlatarak öğrencinin araştırmaya katılımıyla ilgili kafasındaki soru işaretlerini gidermek vb.) çekingenlik, suskunluk gibi katılımcının kendisini ifade etmesine engel olabilecek durumların çözülmeye çalışıldığı söylenebilir. Bazı görüşmeler yarım saat sürerken, bazı görüşmelerin bir saati aştığı da olmuştur. Özellikle de meslek liselerinde okuyan öğrencilerle yapılan görüşmelerin diğer okul türlerindeki görüşmelere kıyasla daha kısa sürmesi dikkat çekici olmuştur. Kültürel sermayesi zengin olan öğrenciler sorulara daha ayrıntılı cevaplar vermişlerdir. Her ne kadar ekonomik ve kültürel sermayeleri yüksek olsa da üst sınıfa mensup katılımcılar arasında gelir durumunu bilme-

* Bu bildiri 122K865 no.lu TÜBİTAK projesinin saha verilerinden yola çıkılarak türetilmiştir. TÜBİTAK’a projemize verdiği destekten ötürü teşekkür ederiz.

** Doktora öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, dyg.gdd@gmail.com

yen pek çok katılımcıyla karşılaşılmıştır. Bu katılımcılar “Bizim evde bunlar konuşulmaz” gibi cevaplar vermiş ya da annesi ve babası mühendis, doktor gibi mesleklere sahip olduğu halde aylık gelirlerini daha düşük belirtmeleri söz konusu olabilmıştır. Proje okullarının TÜBİTAK projelerine ayrı bir önem vermesi dikkat çekicidir. Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye ve Fatih ilçelerinde okul yönetimiyle, rehber öğretmenlerle olan görüşmeler genellikle olumlu geçmiş olsa da özellikle Beylikdüzü ve Küçükçekmece’de okulların araştırma için gönüllü olmamasına yönelik ciddi bir sıkıntıyla karşılaşılmıştır. Öte yandan, okullar araştırmaya gönüllü olsa da okul yönetimi ya da rehber öğretmenlerle yapılan ön görüşmelerde “gönüllü olmak isteyen öğrenci bulamayız” gibi ifadelerle karşılanmış, bu da okulların katılmaya gönüllü öğrencileri bulabilmeleri için onlara ek süre verilmesini gerektirmiştir. Bekleme sonucu katılım için yeterli sayıya ulaşılmadıysa ön görüşme yapılan lisedeki gönüllü olan öğrencilerle görüşülmüş, kalan sayıyı tamamlamak için de ilçedeki başka okullara gidilmesi şeklinde bir strateji izlenmiştir.

POTANSİYEL GÖÇMENLER OLARAK LİSELİ GENÇLERİN GÖÇE YÖNELİK EĞİLİMLERİ*

Abdulkadir Öncel**

Özet

Bu çalışmada, İstanbul'da dört farklı lise türünde (Fen, Anadolu, Meslek ve Özel) 300 öğrenci ile gerçekleştirilmesi planlanan derinlemesine görüşmelerle liseli gençlerde beyin göçüne eğilimi ve bu eğilimi besleyen örüntülerin neler olduğunu araştıran "Potansiyel Göçmenler Olarak Liseli Gençler: Göçe Yönelik Eğilimler, Stratejiler ve Beklentiler" başlıklı 1001 TÜBİTAK projesinin ön sonuçları paylaşılacaktır. Öğrenciler, yurtiçinde kalma veya yurtdışına göç etme konusundaki bakış açılarını şekillendiren çeşitli faktörlerin etkisi altındadırlar. Yurtdışına gitmek isteyen öğrenciler ekonomik sorunlardan, liyakatsizlikten, gençliklerini yaşayamamaktan, haklarının korunamaması endişesinden ve tüm bunlardan kaynaklı olarak geleceğe dair düşük umut düzeylerinden bahsetmişlerdir. Bununla birlikte ailelerinin ve arkadaşlarının Türkiye'de olmasının kendilerinde yoğun bir duygusal yük oluşturduğu anlaşılırken, aynı zamanda alışkanlıkları, yaşadıkları ülkede sahip oldukları konforları ve gidecekleri ülkelerin koşulları hakkında yetersiz bilgi sahibi olmaları veya kendilerini tatmin edecek düzeyde değerlendirme yapamamaları gibi sebeplerle gitmek ya da kalmak arasında kararsızlık yaşamaktadırlar. Bu durum öğrencilerin psiko-sosyal açıdan gerilim içerisinde yaşamalarına sebep olmaktadır. Bazı katılımcılar gitmek yahut kalmak açısından bir tercihte bulunmadan önce yurtdışındaki avantajlar ve dezavantajlar hakkında daha fazla bilgi edinmek amacıyla turist olarak birkaç ülkeyi ziyaret edip buna göre karar vermek istediklerini belirtmişlerdir. Gitmeye kesin karar vermiş öğrenciler ise çoğunlukla yurtdışı bağlantısı olan ve bununla birlikte ya kendileri ya da ebeveynleri daha önce yurtdışında bulunmuş öğrencilerden oluşmaktadır. Bunun için Türkiye'de AYT-TYT (Alan Yeterlilik Testi-Temel Yeterlilik Testi) sınavlarına katılmak yerine GRE (Graduate Record Examination) ve SAT (Scholastic Aptitude Test) sınavlarına hazırlanan öğrencilerin de olduğunu belirtmek gerekir. Bu öğrenciler yurtdışında üniversite eğitimi alarak bu süreçte bir network oluşturma ve bu şekilde orada kalma planları yapmaktadırlar. Bu

* Bu bildiri 122K865 no.lu TÜBİTAK projesinin saha verilerinden yola çıkılarak türetilmiştir. TÜBİTAK'a projemize verdiği destekten ötürü teşekkür ederiz.

** Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, akoncel@gmail.com

farklı stratejilere sahip olan gençlerin hayatın dinamik yapısına ayak uydurmaya çalışırken öte yandan öngörülebilir bir yaşam arayışı içerisinde oldukları anlaşılmıştır. Esnek çalışma saat ve koşullarını talep eden gençler aynı zamanda kendilerine rahat bir yaşam sunacak emeklilik dönemi hayali kurmaktadır. Katılımcılar bu hedeflerine ulaşabilmek adına karşlarına çıkan her fırsatı değerlendirme ve potansiyel olarak kendilerine fayda sağlaması muhtemel 'her an her yerde olma' çabası içerisinde olduklarıdır. Bu çaba gençlerde erken yaşlarda zihinsel bir yorgunluğa sebebiyet vermektedir. Erken yaşlarda gençlerin zihinsel açıdan yorulmuş olması onların eğitim ve kariyer seçimlerini etkilemektedir. Genç yaşta arzulanan başarı ve zenginlik hedefi de uluslararası göçü teşvik etmektedir.

III. Oturum: KADIN BEDENİ, TAHAKKÜM, DİRENİŞ Oturum Başkanı: Nazlı Ökten

GENÇ KIZLARIN AİLE ALANINDAKİ MÜCADELELERİ VE STRATEJİLERİ

Tuğçe Özdemir*

ÖZET

Bu makalede, Pierre Bourdieu'nun teorik çerçevesine dayanarak, doxa (kabul edilen varsayımlar) ve illusio (oyuna dair inanç) ile belirli bir tanınma tarzıyla çıkarlarla birbirine bağlanan failer arasındaki ilişkilerin nispeten özerk bir sistemi olan alan olarak aileyi inceliyorum. Türkiye'nin altı farklı şehrinde yaptığım aile ve bireysel görüşmelerden yararlanarak, aileye özgü doxa ve illusio'nun yaşlı nesiller arasında çok güçlü olduğunu savunuyorum. Üstelik bu kuşakların aile söylemi, özellikle ailenin önemi, aileye atfedilen değer ve nitelikler ya da “aile çöküyor” söyleminin yarattığı ahlaki panik açısından AK Parti söylemiyle bazı noktalarda örtüşüyor. Ancak genç kızların aileye dair söylemleri anne-baba, büyükanne, büyükbaba ve AK Parti'den büyük ölçüde farklılaşmakla kalmıyor, aynı zamanda onları olumsuzluyor. Bu çalışmada, aile konusunda genç kızların yaşlı kuşaklardan ve hükümetten hangi yönleriyle farklılaştığını, bu farklılıkların nasıl ve neden ortaya çıktığını ve onlarla farklı görüşte oldukları yönleri incelemeyi amaçlıyorum. Analizimde “hayal edilen” (aileyle ilişkilendirilen anlam ve önem), “idealleştirilen” (atfedilen en iyi biçim ve içerik), “yaşanan” aile (gündelik yaşamdaki somut uygulamalar) arasında ayırım yapıyorum. Genç kızların hayal ettikleri ve yaşadıkları aile arasında gördükleri çarpıcı fark, onları aileye özgü inançları sorgulamaya itiyor ve bu sorgulama çoğu zaman hayal edilen ve idealize edilen ailenin öfke ve hayal kırıklığı duygularıyla körüklenen ayrışmasıyla sonuçlanıyor.

Anahtar Kelimeler: Aile, Alan, Genç Kızlar, Stratejiler

* Leipzig Üniversitesi, Kültürel Sosyoloji Bölümü, Doktora Öğrencisi
tugmir@gmail.com

1. Giriş

AK Parti hükümeti, kendisinden önceki pek çok hükümet gibi, toplumu dönüştürme misyonu yükleyerek ailenin önemine vurgu yapmış ve kendi toplumsal tasavvuruna göre ideal bir aile tablosunu esas almıştır (1). Ancak tartışmalar, önceki süreçlerle benzer çizgide ilerlemekle birlikte, AK Parti'nin aile vizyonu ve politikaları Türkiye'de ve dünyada neoliberal, neo-muhafazakar ve popülist dönemde şekillenmiştir (2). Bu arka plan ışığında, bu araştırmaya AK Parti'nin aile politikaları ve söylemlerinin Türkiye'deki toplumun farklı kesimleri arasındaki yansımalarını araştırmak hedefiyle başladım. Bununla birlikte, Türkiye'nin farklı şehirlerindeki aile görüşmelerini de içeren saha çalışması, aileyle ilgili konularda yaşlı nesiller ile genç nesiller arasında nesiller arası önemli bir uçurum ve çatışma olduğunu ortaya koydu. Özellikle genç kızların birçoğunun aileye dair söylemlerinin üst kuşaklardan ve AK Parti'den farklılaştığını, aynı zamanda onları olumsuzladığını da gördüm. Bu makalede genç kızların aile konusunda ebeveynlerinde ve hükümetten farklı yönlerine odaklanıyorum, bu farklılıkların nasıl ve neden ortaya çıktığını araştırıyorum ve onlarla anlaşmazlık içinde oldukları yolları inceliyorum.

2. Çalışma konusuyla ilgili kavramsal / kuramsal çerçeve

Bu makalede, Pierre Bourdieu'nun teorik çerçevesini kullanarak, doxa (kabul edilen varsayımlar) ve illusio (oyuna dair inanç) ve belirli bir tanıma tarzıyla çıkarlarla birbirine bağlanan failer arasındaki ilişkilerin nispeten özerk bir sistemi olan alan olarak aileyi inceliyorum (3). Modern toplumlarda aileler, çeşitli düzeylerde ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olan, aile grubu üyelerine aktarılabilen ve diğer sermaye biçimlerine dönüştürülebilene "gerçek" gruplar olarak oluşturulmuştur. Ancak Bourdieu'nun ilişkisel sosyolojisinde aile, yalnızca gündelik ev içi etkileşimler ile eş değildir (4). Aile, günümüz modern toplumlarında nesnel bir toplumsal kategori olmakla birlikte, aynı zamanda öznel bir toplumsal kategorinin de temelini oluşturmaktadır. Aile, nesnel sosyal kategorinin yeniden üretilmesine yardımcı olan sayısız temsil ve eylemin (evlilik gibi) matrisi olan zihinsel ve bilişsel bir kategoridir.

3. Yöntem

Bu araştırma kapsamında 2021-2022 arasında öncelikle Türkiye'nin 6 farklı büyük şehrinde, her biri iki ila iki ay süren toplam üç saha ziyareti sırasında farklı sosyo-ekonomik kökenden gelen ailelerle nitel, yarı yapılandırılmış, derinlemesine aile görüşmeleri gerçekleştirdim. Farklı etnik kökenlerden, dini inançlardan, toplumsal cinsiyetlerden, toplumsal sınıflardan, siyasi görüşlerden insanlarla görüşmeler yaptım. Görüşmecileri davet ederken bu çeşitliliği sağlamak amacıyla değiştirilmiş kartopu örnekleme yöntemini uyguladım. Aile görüşmelerinde üç kuşak aileyi bir araya toplayıp hepsiyle aynı anda

mülakat yaptım. Lisede en az bir çocuğu olan (15-18 yaş) ebeveynlerle konuşmaya öncelik verdim. Bu aile görüşmelerinde gençlerin seslerinin nispeten kısık ama "çatlak" olduğunu gözlemledim. Bu gözlemin ardından bu ailelerdeki gençlerle bireysel görüşmeler yaptım. 28 aile görüşmesi gerçekleştirdim ve 22 ek (18 bireysel, 4 grup) görüşmede toplam 28 gençle görüştim. Ancak bu yazıda odaklandığım konu gereği genç kızlarla yaptığım 20 bireysel görüşmenin analizine odaklandım.

4. Bulgular ve tartışma

Ailelerin yaşlı kuşak üyelerinin aileye dair söylemlerinin büyük ölçüde birbirine benzediğini ve kabul edilen varsayımlar etrafında şekillendiğini, böylece tutarlı bir tablo ortaya çıktığını gözlemledim. Ancak genç kızlar arasında aile alanına dair doxa'nın sorgulandığını ve bunun sonucunda da illusio kaybı yaşandığını öne sürüyorum. Bu sorgulamanın ve kaybın sonucu ailevi konularda kuşak farkı olarak öne çıkıyor. Genç kızlar, oyunda kalsalar bile oyunun kurallarına olan inançlarını ciddi şekilde kaybetme işaretleri gösteriyor. Hem devlet, hem "elalem", hem de aile (yaşlı kuşaklar) aile konusunda o kadar iddialı ve onun vazgeçilmezliği konusunda o kadar ısrarcı bir tutum ve söylem geliştiriyorlar ki, bu bütünleşmiş "idealleştirilmiş" ve "hayal edilmiş" aile ile "yaşanan" aile arasındaki uçurum ortaya çıkıyor. Bu boşlukta idealize edilen ve hayal edilen aile arasındaki eşitlik çöküyor. İdealleştirilen aile bir ölçüde benzer kalırken, hayal edilen aile ciddi bir dönüşüme uğruyor ve bu noktada doxa ve illusio çöküyor. Bu durumda kuşak çatışması, aradaki farkın boyutuyla orantılı olarak daha da sertleşiyor.

5. Sonuç ve öneriler

Genç kızlarda yoğunlukla gözlediğim bu sorgulamanın ve değişimin olası sonuçlarını değerlendirmek için tahakküm kadar direniş ve mücadele olanaklarını da barındıran alanların dinamik özelliğini hatırlatmam gerekiyor. Sosyal alanların bu özelliği dikkate alındığında genç kızların konumlandırılması aile alanındaki oyun kurallarında olası bir değişikliğe işaret etme potansiyeli taşıyor.

KAYNAKÇA

- Yılmaz, Z. (2015) "Strengthening the Family" Policies in Turkey: Managing the Social Question and Armoring Conservative–Neoliberal Populism, *Turkish Studies*, 16:3. Pp. 371-390.
- Kaya, A. (2015). Islamisation of Turkey under the AKP rule: Empowering family, faith and charity. *South European Society and Politics*, 20(1), 47-69.
- Bourdieu, P. (1996) "Family as a Realized Category." *Theory, Culture & Society*. Vol. 13(3). Pp. 19-26
- Atkinson, W. (2014) "A sketch of 'family' as a field: From realized category to space of struggle." *Acta Sociologica*, Vol. 57(3). (2014): 223–235

ANNELİK İLE PAZARLIK: YA PİŞMAN OLURSAK?*

Gülşah Kurt

Badinter (2020:12) annelik karşısında kadınların kabul etme, reddetme ve müzakere etme olarak üç farklı konumda olduğunu belirtmektedir. Bu çalışma bu varsayımdan hareketle henüz anne olmamış, anneliği kabul etme ya da reddetme konumlarını benimsemeyen, anneliği belirsiz bir süre sonrasına ertelemiş ya da anne olmak konusunda henüz kararsız olan kadınların anne olmak-olmamak konusunda neler düşündüklerine ve hissettiklerine, bu kararı neden ertelediklerine, kuşku duydukları konulara, anneliği nasıl anlamlandırdıklarına kısacası bu ertelemenin ya da kararsızlığın arkasındaki duygu ve düşüncelere odaklanmaktadır. Bu amaç kapsamında, 30 yaş üstü, evli ve bekar, hiç çocuk sahibi olmamış, orta sınıf çalışan 6 kadınla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme için seçilen kadınların profillerinin yukarıda sayıldığı üzere seçilmesinin nedenlerinden bir tanesi günümüzde farklı biçimlerde tanımlanan ve genellikle orta sınıf çalışan kadını hedef alan 'süper anne', 'yoğun annelik', 'ideal anne', 'çalışan anne', 'doğal anne', 'ekolojik anne' gibi anneliği kadınların kimliklerinin bir parçası haline getiren 'annelik söylemleri' nin yalnızca anne olan kadınları hedef almadığı, kadınların bu söylemler karşısında anne olma ya da olmama kararlarının da etkilendiği varsayımdır. Badinter'in (2020:119) belirttiği gibi, tarihsel süreç içerisinde döneme göre değişen ideal annelik modelleri vardır ve kadınlar farkında olsunlar ya da olmasınlar bu modelden etkilenmektedirler. 'Onu kabul edebilir ya da etrafında dolanabilirsiniz, müzakare edebilir ya da reddedebilirsiniz, ama son kertede kendinizi hep bu modele göre belirlersiniz' (Badinter,2020:119). Dolayısıyla kadınlar anneliğe ve anneliğin nasıl olması gerektiğine yönelik bakış açılarını bu ideal söyleme göre müzakare etmektedirler. Günümüzde anneliğin 'çocuk odaklı, duygusal/bilişsel yatırımlı ve geniş zamana yayılan' (Donath,2022:58) bir bakım modeli olması, kadınların annelik ve anne olmakla ilgili düşüncelerini şekillendirmektedir. Diğer bir neden ise özellikle 35 yaş üstü gebeliklerin 'riskli' olarak görülmesi ve kadınların 'ideal anne'lik karşısında gerekli olan 'enerji'ye sahip olabilmeleri için 30 yaşından sonra kısıtlı bir zamanları olduğu düşüncesini vurgulayan 'biyolojik saat' söyleminin yaygın olarak paylaşılmasıdır. Dolayısıyla 30 yaşından sonra deyim yerindeyse kadınların annelik ile pazarlığı kızışmaktadır. Yeni üreme teknolojilerinin varlığı kadınların anne olmak konusunda karar vermelerini

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, Arş.Gör. İstanbul Beykent Üniversitesi, Sosyoloji (Türkçe) Bölümü, gulsahkurt4@gmail.com

ertelemesinde önemli bir etmen olsa da, kadınlar için anne olmanın ideal ve süreli bir zamanı olduğunu söyleyebiliriz. Kadınlar kendi hayat şartlarını ve beklentilerini, iş koşullarını, ekonomik durumlarını, ilişkilerini, sosyal hayatlarını ve özgürlüklerini anneliğin getireceği tüm 'idealler' çerçevesinde yeniden ve yeniden ele almaktadır. Kadınların annelik hakkında kararları bireysel bir 'tercih' olmaktan ziyade toplumsal ve kültürel olarak da biçimlenmektedir. Bu kararı etkileyen önemli söylemlerden bir tanesi ise 'ya pişman olursam?' düşüncesidir. Özellikle kadınların aileleri ve kadın yakınları tarafından 'gül bahçesi olmasa da, anneliğin bir kadının başına gelebilecek en muhteşem şey olduğu' (Donath,2022:248) düşüncesi ile anneliğin yüceltilmesi ve kutsallaştırılması karşısında kadınların 'anne olmadığı için anlayamadığı' duyguların varlığının sürekli olarak yeniden üretilmesi, kadınların kararsızlıklarının önemli bir etmeni olarak görülebilir. Dolayısıyla annelik hakkında 'olumsuz' duyguların feminist literatür içerisinde çokça konuşulduğunu fakat kadınlar arasında bu duyguların henüz rahatça konuşulabilen bir alan olmadığını söyleyebiliriz. Annelik hakkındaki bu duyguların kadınlar tarafından 'itiraf' edilmesi, kadınların 'kötü anne' olarak nitelendirilmesine neden olabilmektedir. Annelik 'ideal' inin sevgi, şefkat, fedakârlık, çocuğa duyulan bağlılık gibi duygusal boyutlarının varlığı ise kadınlar tarafından 'anne olunca anlarsın' düşüncesi ile pekiştirilmektedir. Bu bağlamda, anne olmak konusunda kararsız, anne olmayı ertelemiş, hayatlarının bu döneminde anne olmak istemediğini fakat koşulların değişmesi ile anne olma kararı alabileceğini düşünen kadınların annelik konusunda duygu ve düşünceleri bir yandan politik, kültürel ve toplumsal yönden, diğer taraftan bunlarla bağlantılı olarak ideal annelik söylemleri ile son olarak ise bedenleri ve gelecekte sahip olabilecekleri duyguların ihtimali tarafından şekillenmektedir.

KAYNAKÇA

- Badinter, E. (2020). Kadınlık mı, Annelik mi? (A. Ekmekçi, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donath, O. (2022). Annelikten Pişman Olmak (B. Yalçın, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

LİLİTH' İN KIZLARI: ERİL TAHAKKÜM BAĞLAMINDA KADINLARIN LÂDİNİLEŞME MOTİVASYONLARI

Dicle Paşa**, Elif Yönden**

ÖZET

Eril tahakkümün bir aracı olarak din, kadın+ların lâdinileşme süreçlerinin bir parçasıdır. Lâdinileşme eril tahakküme bir başkaldırıyı içeren ilişkişel bir süreçtir. Dinin kadın+lardan beklentisine karşı sembolleşen bir figür olarak Lilith gibi tahakküme “başkaldıran” kadın+ların deneyimleri bu çalışmada İslam bağlamında aktarılacaktır. 121K876 nolu “Türkiye’de Lâ-Dini İnançlar ve Pratikler: Değişen Toplumsal Yapıda Din Dışı Arayışlar” başlıklı devam eden TÜBİTAK Projesi’nden elde edilen verilerle bir tartışma yürütmek hedeflenmektedir. Bu tartışmada “kadın+ların İslam ve patriarka ilişkisinde deneyimleri, hangi sebeplerle lâdinileşen erkeklerden ayrılmaktadır?” sorusundan hareketle katılımcıların motivasyonları aktarılacaktır. Bu çalışmanın amacı, kadın+ların kendi deneyimleri olarak aktardıkları İslam yorumlarını patriarkayla ilişkişel olarak ele almaktır. Dolayısıyla İslam’ın ne olduğu değil katılımcılar tarafından nasıl deneyimlendiği tartışılacaktır. Zaten yeni ve az olan lâdinilik çalışmalarının içerisinden doğrudan kadın+ların deneyimlerine odaklanan araştırma sayısı daha da azdır. Bu bağlamda çalışma lâdini kadın+ların deneyimlerine odaklanarak literatüre özgün bir katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lâdinilik, kesişimsel feminizm, eril tahakküm, kadın+ ve İslam

1. Giriş ve Yöntem

Bu çalışmanın temel kavramlarından ilki olan lâdinilik, bir şemsiye kavram olarak düşünülebilir. Lâdini, kelime kökeni itibariyle Arapça’da “لا دينيه” (*Lâ-diniyya*) yani “dindar değil” anlamına gelmektedir. Bu kavramın İngilizce karşılığı *non-religion/ non-religious* olarak kullanılmaktadır. Kavram, ilişkişel olarak düşünüldüğünde, sadece “dindar değil”, “din dışı” ya da “dindar olmayan” anlamlarına sıkıştırılmamalıdır. Kavramsal ve teorik olarak lâdinilik, sekülerleşme, laiklik, ateizm, agnostizm, deizm, skeptisizm, gibi pek çok mefhumla bir araya gelebilmektedir, ilişkilenebilmektedir. “Dinden farklılaşan pratikler ve perspektifler” (Küçükural, Cengiz ve Başak, 2023: 440; Lee, Quil-

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD Doktora Öğrencisi, diclepa-sa93@gmail.com

** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, elifyndn0658@gmail.com

len ve Cotter, 2012) olarak da tanımlanan lâdinilik, bu çoğulcu bakış açıları ve pratiklerin sonucu olarak bir şemsiye kavrama dönüşebilmektedir.

İkinci temel kavramımız Bourdieu' nun sembolik güç ile özdeşleştirdiği *eril tahakküm* kavramıdır (Bourdieu, 2015, s. 54). Bu kavram farklı ilişki sel nedenlerle ele alınmaktadır. Cinsiyet, etnisite, kültür ve dil gibi farklılıklar tahakküm biçimlerini şekillendirebilmektedir. (a.g.e., s. 55) Din de bu tahakkümü şekillendiren bir diğer unsurdur. Bourdieu' ya göre (2015) kadın ve erkek cinsi yalnızca ilişkisellik içinde var olabilir; dahası toplumsalın inşası bu iki cinsin erilin tahakkümü bağlamında birbirinden farklılaşmış bedenler olarak üretilebilmesini şart koşar (a.g.e., s. 38). Toplumların dinle karşılıklı etkileşimleri, dini normları eril tahakküm için uygun araçlardan birisi haline getirebilmektedir. Buradan hareketle temel olarak bu iki kavramın ortaklaşması sonucu ortaya çıkan cinsiyet ve din/lâdinilik keşiminde eril tahakküm biçimleri ele alınacaktır.

Kesişimsel Feminizm hem yöntemsel hem de teorik olarak çoklu aidiyetler, kimlikler ve yönelimler sunan bir perspektif ile bu çalışmada kullanılacaktır. Bu yöntem ve kavram (kesişimsellik), ilk olarak Kimberle Crenshaw (1989) tarafından kullanılmış; feminizmin içindeki kesişimleri, din, ırk, dil, etnisite, cinsel yönelim gibi çoklu kimliklerin tartışmalarıyla günümüzde de şekillendirmeye devam etmiştir. (Davis, 2008: 68-69). Bununla beraber, 121K876 nolu yukarıda bahsedilen TÜBİTAK Projesi kapsamında, görüşme yapmak için Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinin en büyük illeri seçilmiştir. (Samsun, İstanbul, Ankara, İzmir, Gaziantep, Antalya, Van). Her bir ilden reşit, 5 kadın ve 5 erkek (atanmış cinsiyetleri bağlamında) olmak üzere 10'ar kişiyle, toplamda 70 adet yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak, İstanbul, Ankara ve Van'da birer odak grup görüşmesi yapılmıştır. Proje kapsamında amaçlı örneklem kullanılmıştır ve bu örneklem kartopu tekniğiyle belirlenmiştir. Yapılan görüşmeler, Word formatında deşifre edilmiştir. Bu deşifreler, nitel araştırma veri analiz programı Atlas.Ti kullanılarak, belirli temalar bağlamında, içerik analizine bağlı kalınarak, literatür taraması-proje toplantıları ve tartışmaları sonucunda kodlanmıştır. Bu çalışmada ise, bu kodlardan "Gender Genel", "Gender Kadınlık" ve "Gender Erkeklik" temaları kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların her birine görüşmenin yapıldığı il ve görüşme sırasına göre numara verilip gerçek isimleri değiştirilerek kod isimler verilmiştir.

2. Bulgular ve Tartışma

Yapılan araştırma sonucunda katılımcıların eril tahakküm ve lâdinilik keşiminde aktardıkları deneyimlerinin belirli temalar etrafında tekrar ettiği görülmüştür. Bu temalar "İslam'ın kadın+yı ikincil konuma koyması, İslam'ın

bedene müdahalesi, din ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, haram-helal-ceza sisteminin toplumsal cinsiyete göre değişen yansımaları” şeklinde başlıklandırılmıştır. Bourdieu’ nun teorisinden hareketle (2015) kadın ve erkek kimliklerinin ancak ilişkişel biçimde ele alındığı takdirde anlam kazandığı bir toplumsal tahayyül alanında din -bu makale özelindeyse İslam- katılımcıların deneyimleri göz önüne alındığında toplumsalın inşasında oldukça kullanışlı bir araçtır. Dinin kadın ve erkek bedenini ihtiva eden, ritüel kurallarını dahi cinsiyetlendirerek kuran yapısı eril tahakkümün kuşattığı toplumsalın yalnızca bir örneğidir: Bourdieu’ ya göre (2015) eril tahakkümün sürdürülmesinde çeşitli dini ritüeller önemli bir yer teşkil eder. Dahası bu ritüellerde kadının tabi kılınan, erkeğin ise eril tahakkümün ayrıcalıklarına sahip özne olarak konumlandırılması söz konusudur. Bu ritüeller ayrıcalıklardan yoksun kalanlar (erkek çocuklar) bir yana bu ayrıcalıklara hiç erişemeyecek olanlar (kadınlar) üzerinde tahakkümün aracı haline getirilir (Bourdieu, 2015, s.39):

“Bir de böyle Said Nursi temelli giden ıı cemaatlerde hep böyle bir Said Nursi'yi harika birisi olarak yansıtmaya şeyi vardır. O nedir? İşte çocukluğundan beri çok iyi, çok zekidir işte sorulan her soruya çok hızlı cevap verir, işte ezberi çok kuvvetlidir, bir okuduğunu bir daha unutmaz falan. Ben de öyle Said Nursi idealinde ama asla kadın olduğum için Said Nursi olamayacağımı bilmeden o olacaktı gibi büyüdüm yani” (Ank.5. K. 19. Sude).

Ankara katılımcısının aktardığı bu deneyimlerin benzerleri diğer katılımcılar tarafından da tartışılmıştır. Çalışma metni bu tartışmalarla ortaya konan geniş çerçeveli bulguları aktarmayı amaçlamaktadır.

3. Sonuç

Katılımcıların karşı çıkışları ve aldıkları pozisyon dini inançlarına olduğu kadar aynı zamanda eril tahakküme -adeta Lilith’ in kızları gibi- meydan okumadır. Belirli yöntemlerle bu meydan okumayı pekiştirmekte, İslam’ın kendilerini koyduğu ikincil statüyü sorgulamakta, dinen yasaklanan kıyafetleri giymek, dinin haram/ helal- ceza sistemini sorgulamak, kadınları belirli mekanlara ve kurallara hapseden dini öğretileri reddetmek gibi eril tahakkümle de ortaklaşan ilişkilere karşı çıkmaktadırlar. Dinlerin erkek egemen dünyanın ana damarlarından biri olduğunu düşünmektedirler. “İşte seçme hakkını erkeğe veren, ee maruz kalan, ee bunu yaşayan, sonuçlarına her türlü ee şey yapan kadın oluyor. Ama, ee idare eden, tahakküm kuran, seçme hakkı şansı olan, hakkı olan her zaman erkek. O yüzden bütün dinlerde erkek egemen” (Ant.8.K.50.Gülden).

Aile, din/lâdinilik, beden, ekonomik sitem, gündelik hayat ve toplumsal cinsiyet rollerinin deneyimlenmesi gibi çoklu temalar sonucu ortaya çıkan kurumsal ve sistemsel eril tahakküm biçimleri; patriyarka ve din ilişkiselliğinde ele alındığında, kesişimsel feminizm bu ilişkiselliği tartışabilmenin imkanını sunan bir yöntemdir. Bu yöntemle, kadın+ların kendi deneyimleri, cinsel yönelimleri, cinsiyet ifadeleri, dini yaşama-sorgulama ve dinden uzaklaşma anlatıları kesişen zeminlerle ortaya konmuştur. Kadın+ların, eril tahakküm ilişkilerinden etkilendiği, bu etkilenim sonucu dinden uzaklaşma motivasyonlarının erkeklerinkiyile farklılaştığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm*. Çev. Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. *University of Chicago Legal Forum*, 139-167.
- Davis, K. (2008). "Intersectionality as Buzzword: A Sociology of Science Perspective on What Makes a Feminist Theory Successful". *Feminist Theory*, 9(1), 67-85.
- Küçükural, Ö., Cengiz, K., & Başak, M. A. (2023). "Türkiye'de lâdinî (nonreligious) arayışları çalışmak: Dinden uzaklaşma ve ayrılma eğilimlerine dair kavramsal bir çerçeve önerisi". *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 437-451.
- Lee, L., Quillen, E. G., & Cotter, C. R. (2012) "Nonreligion". Listen Now Podcast.

TAHAKKÜMÜN GÜNDELİK BOYUTLARI: TEMİZLİĞE GİDEN “YARDIMCI” KADINLARIN STRATEJİLERİ

Sema SERTKAYA*, Gülşah Sıla SEZEN**

Özet

Bu çalışma, başkalarının evine temizliğe giden yardımcı kadınların gündelik deneyimlerini ortaya koymak, kendi işlerine olan bakış açılarını ve işverenleriyle kurdukları ilişkileri özgün deneyimleri aracılığıyla görünür kılmak ve Pierre Bourdieu'nün sermaye biçimlerinin bir tahakküm biçimi ve bir dönüşüm aracı olarak ne şekilde kullanıldığını vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Nitel bir yöntem uygulanarak Çanakkale'de ikamet eden 11 yardımcı kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda, yardımcı kadınların işverenleri tarafından özellikle çalışma ücretleri ve çalışma saatleri konularında tahakküme maruz bırakıldığı ancak aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çeşitli sermaye dönüşümlerine katkı sağladıkları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ev hizmeti, Gündelikçi kadınlar, Pierre Bourdieu, Tahakküm, Dönüşüm

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Gündelik yaşamın ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarında ve toplumsal kurumlarında dezavantajlı konumda olduğu öne sürülen kadınların, olumsuz durumlarla karşılaşma ihtimallerinin görece daha yüksek olduğu, güvencesiz çalışma alanına dahil olan “ev hizmeti” çalışmanın temel alanını oluşturmaktadır. Kadınların bu hizmet sürecindeki olumlu ve olumsuz deneyimlerini görünür kılabilmek arzusundan hareketle yola çıkılmıştır. Çalışmanın amacı, evlere temizliğe giden “yardımcı” kadınların işe başlama süreçlerini, günlük çalışma sürelerini, iş tanımlarını, işlerini algılama biçimlerini ve işverenleriyle kurdukları ilişkilerin boyutlarını kendi ifadeleriyle ortaya koyabilmek; elde edilen verileri Bourdieu'nün sermaye biçimlerinin, çalışan kadın ve işveren arasında hem bir tahakküm biçimi hem de bir dönüşüm aracı olarak nasıl görünürlük kazandığının vurgusunu yapabilmektir.

Kuramsal Çerçeve

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı
sema_yetik@hotmail.com

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı
gulsahsila@hotmail.com

Ev hizmeti uzun bir tarihe sahip olan ve gündelik yaşamda sıkça kullanılan bir kavramdır. İlgili alanyazında ev hizmetine dair tek bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Ev içi hizmet ya da ücretli ev emeği olarak da adlandırılan ev hizmeti, hane üyelerinin kendini yeniden üretme sürecini destekleyen ve ücret karşılığında, hane dışındaki bireylerden sağlanabilen ütü, temizlik, yemek, yaşlı veya çocuk bakımı gibi her türlü ev işini içermektedir. Bu ev içi işlerinden en yaygın yapıları ise temizlik işidir. Sanayileşme, kapitalizm gibi büyük değişimler toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Kadınların ekonomik olarak güçlenmesi bu dönüşümlerin başında gelmektedir. Orta sınıf ailelerin çalışan kadınları, dahil oldukları çalışma hayatı sebebiyle vakit bulamamaktan; çalışmayan kadınları ise yüklerini hafifletmek için ev içi işlerde başka kadınlardan yardım almaya başlamışlardır. Kalaycıoğlu&Rittersberger-Tılıç (2001: 37)'in da belirtmiş olduğu üzere, "ev işi ancak üst sınıf kadınlar söz konusu olduğunda başkalarından sağlanan bir hizmet" olarak tanımlanabilir. Çoğunlukla aile gelirini desteklemek amacıyla başkalarının evlerine temizliğe giden yardımcı kadınlar, orta veya üst sınıf işverenleri ile karşılıklı, kaçınılmaz bir ilişki kurmaktadır. Bu ilişki çerçevesinde işverenlerin ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeleri, yardımcı kadınlar üzerinde bazen bir tahakküm biçimi bazen de bir dönüşüm aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın evreni, Çanakkale'de yaşayan, ev hizmeti sektöründe çalışan yardımcı kadınlardan oluşmaktadır. Örneklem, kartopu tekniği kullanılarak ulaşılan 11 yardımcı kadından oluşmaktadır. Örneklem seçiminde katılımcıların en az 1 yıl süreyle iş deneyimlerinin olması koşulu esas alınmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcıların onayı alınarak konuşmaların cep telefonu aracılığıyla ses kaydı alınmıştır. Elde edilen veriler, transkrip edilerek yazıya dökülmüş ve çalışmanın amacı doğrultusunda irdelenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Sermaye biçimlerinin yardımcı kadınlar üzerinde bir tahakküm aracı olarak kullanıldığını ortaya koyabilmek üzere; katılımcıların söylemlerinden elde edilen ücret, zaman, yeme-içme saatleri, mola saatleri, işin kontrolü olmak üzere bazı temel kodlar üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, işverenlerin özellikle ücret konusunda yardımcı kadınlar üzerinde baskın bir gücü olduğu vurgusunu yapmak yanlış olmayacaktır. Yardımcı kadınlar, temizleyecekleri evi görmeden yalnızca bilgi verilen oda sayısına göre fiyat vermektedir. Gittikleri evlerde söylenenden daha fazla oda bulunması durumunda ise yine

verdikleri fiyat üzerinden evi temizledikleri, ekstra bir ücret talep edemedikleri, talep etseler dahi karşılığını alamadıkları görülmüştür. Benzer şekilde, boş ev olduğu bilgisiyle gittikleri evlerin aslında inşaat sonrası temizlenmesi gereken, normal bir ev temizliğine kıyasla iş yükü daha fazla olan evlerle de karşılaşmışlar, burada da verdikleri ilk fiyattan fazlasını alamayarak, emeklerinin karşılığını alamadıklarını vurgulamışlardır. Yardımcı kadınların mağduriyet yaşadıkları diğer bir konu çalışma saatlerine dairdir. Bir mesai çerçevesinde 8-5 çalışma saatlerine sahip olmayan katılımcılar, evden “işleri ne zaman biterse” ayrılabilindiklerini, uzayan saatler için ekstra bir ücret alamadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çalıştıkları evlerde yeme-içme durumları ve mola saatleri üzerinden de tahakküme uğradıkları görülmektedir. Çalıştıkları süre zarfında işverenlerin yiyecek/içecek ikram etmeleri durumunda yemek yediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğu işverenlerinin öğle yemeği vermesi ihtimaline karşı yanlarında peynir, zeytin, ekmeğe götürdüklerini belirtmişlerdir. İşverenin evde bulunmadığı durumlarda ise birçok katılımcı mola vermeden bir an evvel işlerini bitirip çıkmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Yardımcı kadınların tahakküme maruz kaldıkları bir diğer nokta ise iş tanımları üzerinden ele alınmıştır. Temizledikleri evlerin “kontrolü” sağlanmadan ücretlerini alamadıklarını ifade eden katılımcıların yanı sıra yaptıkları iş beğenilmediği için aynı yeri defalarca temizlemek zorunda kalan katılımcılar da mevcuttur. Ayrıca birçok katılımcı perde asmak, çarşaf değiştirmek, ütü yapmak gibi kendi iş tanımı içerisinde olmayan ev içi işleri de yapmak durumunda kaldıklarını ve bunun karşılığında da ekstra ücret almadıklarını belirtmişlerdir.

Sermaye biçimlerinin yardımcı kadınlar üzerinde bir dönüşüm aracı olarak işlev görmesi ise maddi-manevi olmak üzere farklı bağlamlarda incelenmiştir. Katılımcılardan bazıları işverenlerinden herhangi bir destek görmediklerini dile getirmiş olsa da yapılan görüşmeler sonucunda maddi dönüşüme dair bulgular ortaya çıkmıştır. İşverenlerin kullanmadıkları kıyafetlerini ve ev eşyalarını katılımcılarla paylaştığı; gerekli gördüklerinde katılımcılara erzak yardımı da yaptıkları saptanmıştır. Bir katılımcı uzun süredir randevu bulamadığı hastaneden işvereni sayesinde sıra bulabildiğini, bir başka katılımcı ise işvereni sayesinde çocuğuna üniversite bursu bulunduğunu belirtmiştir. Tüm bunlar işverenlerin sahip olduğu sermaye biçimlerinin, yardımcı kadınların sermaye dönüşümlerine nasıl etki ettiğinin birer örneği olarak sunulmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Evlere temizliğe giden yardımcı kadınların iş deneyimlerini, kendi işlerini algılama biçimlerini ve işverenleri ile olan ilişkilerini ortaya koyarak Bour-

dieu'nün temel sermaye biçimleri üzerinden açıklamaya çalışan bu çalışma sonucunda, kadınların özellikle ücret, emek ve zaman konusunda önemli sorunlar yaşadığı tespit edilmiş ve kadınların hem maddi hem manevi anlamda sömürülerek hak ihlaline uğradıkları saptanmıştır. Teoride var olan yasal düzenlemelerin pratikte olmaması nedeniyle yardımcı kadınların işlerinin daha da zorlaştığı ve haklarını aramaları durumunda işlerini kaybetme korkusu yaşadığı görülmüştür. Sonuç olarak, sahip oldukları sınıfsal konum ve çeşitli sermayeleri aracılığıyla yardımcı kadınlar üzerinde tahakküm kuran işverenlerin, eş zamanlı olarak bu kadınların sermayesel dönüşümlerine az da olsa bir katkı sağladıkları görülmüştür. Tüm bunlar doğrultusunda, evlere temizliğe giderek yaşamlarını idame ettiren yardımcı kadınların sorunlarının çözülmesi, özellikle tahakküm meselesinin en azından hafifleyebilmesi için yasal düzenlemelerin genişletilmesi ve uygulama ayağının sıkıca takip edilmesinin gerekliliğini vurgulamak yerinde olacaktır.

Kaynakça

Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger-Tılıç, H. (2001). Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar: Cömert Ablaların Sadık Hanımları. İstanbul: Su Yayınları.

IV. Oturum: SOKAK, SİYASET, PARTİ, DEVLET

Oturum Başkanı: Özgür Budak

MİLİTAN ALANIN İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ : DOĞAN AVCIOĞLU'NUN YÖN VE DEVRİM DERGİLERİNDE ÇIKAN YAZILARININ KRONOLOJİK METİN ANALİZİ

Baran Konak*

ÖZET

Yön dergisinin ilk sayısını çıkardığı 1960'lı yılların başlarında yeni bir siyaset yapma tarzı ve Pierre Bourdieu'nün teorileştirdiği şekliyle de yeni bir alanın oluşturulduğunu iddia eden bu çalışma, bu yeni alanın Türkiye İşçi Partisi ile birlikte kurucusu olan Yön ve devamında Devrim Dergisi'nin stratejik perspektifini tayin eden Doğan Avcıoğlu'nun 251 makalesinin metin analizi kapsıyor. Çalışmada hedeflenen, militan alan olarak tariflediğimiz bu alanın Yön Hareketi bağlamındaki kronolojik seyrini, kelimelerin kullanım sıklıkları ve birbirlerine olan mesafeleri yoluyla anlayabilmek.

Anahtar kelimeler: alan, sermaye, metin analizi, habitus

Giriş

27 Mayıs darbesinden sonra ve yeni anayasa çalışmalarına paralel olarak, Türkiye siyasetinde yeni aktörler görünmeye başladı. İktidarın paylaşımı, korunması ya da el değiştirmesi pratiklerine içkin olan siyaset [1], bir alan olarak iktidarla ilişkilendiği ölçüde dahil ettiği ya da sınır dışı ettiği eski ve yeni aktörler barındırıyordu. CHP, AP ve TSK gibi üç hâkim siyasi aktörün yer aldığı alanda başka bir alt alan, başka doktrinlerle, başka dostları ve başka düşmanlarıyla yeni bir siyaset tarzını öneriyordu. Bu siyasal alt alana “militan alan” diyoruz.

Bir yanda sendikacıların kurduğu TİP, öte yanda Yön dergisi, 60'ların önemli bir kısmını bu yeni siyaset ağlarıyla ördü. TİP için yeni siyasetin karşılığı, 1965 seçimlerinde ilk defa parlamentoya girmeyi başaran bir “sosyalist parti” olmak, Yön içinse, 27 Mayıs'ın “tamamlanabilmesi” için bir sosyalist “müdaha-

* Bordeaux Üniversitesi, Centre Emile Durkheim, Sosyoloji Bölümü, baran.konak@u-bordeaux.fr

le'nin daha yapılmasıydı. Bu çalışmanın konusu olan Yön Hareketi, siyasi gündeme militan alanın içerisinde birtakım kavramlar soktu: kalkınma, zinde kuvvetler, sosyalizm, cici demokrasi... bu kavramların her biri, ilişkisellik ve alanın otonomisi boyunca birer frekansa denk geliyordu. Bu ilişkiselliği hangi uzam boyunca ele almak gerekirdi? Bu kavramların kullanılma sıklığı ya da kullanılma şekilleriyle söz konusu aktörün pozisyon alışları anlaşılabilir miydi?

Kuramsal Çerçeve

İlişkisel bir sosyolojinin, toplumsal gerçeği yakalama adına önemli bir adım olduğunu düşünüyoruz. Bu adımın karşılığı, Pierre Bourdieu'nün sermaye ve habitus kavramlarını içine sokabildiği alan kuramıdır. Alan kuramı şu prensipler üzerine inşa edilmiştir:

1. İşgal edilen pozisyonlar ve sahip olunan özellikler arasında kurulan nesnel ilişkilerin sürdürüldüğü bir sosyal alan;
2. Sosyal bir nesnellığe işaret eden görelî özerklik;
3. Bu özerkliğe tekabül eden oyunun kuralları ve oyunun anlamı;
4. Alanın dışında kalan aktörlerin sahip olamayacağı spesifik habitus ve spesifik sermayeler
5. Eşitsiz şekilde dağılan sermaye türlerinin üstbelirlenimine uğrayan bir sermaye yapısı;
6. Habitus tarafından şekillendirilen ve gündelik yaşamdan stratejilere, alışkanlıklardan sosyo-politik kültüre kadar uzanmış eyleyış biçimleri [2].

Yöntem: Metin analizi ve faktöriyel analiz[§]

Alanı açan aktörler, doktriner birtakım hamlelerle alanı kurumsallaştırdılar. "Sosyalizm" doktrinini, metinsel ve söyleysel düzeyde aktarmaya çalışan Yön Hareketi, kendisini Yön ve Devrim dergileri üzerinden inşa etti.

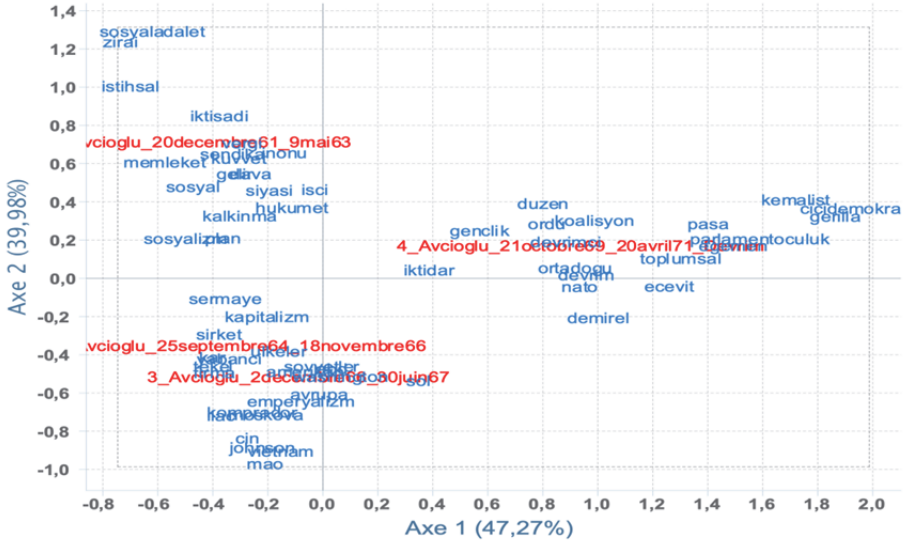
Biz bu çalışmada, Yön Hareketi'nin politik pratik temsilcisi olduğunu düşündüğümüz Doğan Avcıoğlu'nun metinlerinin analizi yoluyla, Yön'ün alan içindeki konumlanışını kronolojik olarak ele alacağız.

Avcıoğlu'nun makalelerini dört döneme ayırıyoruz: 1. derginin ilk sayısı ile Yön'ün sıkıyönetim tarafından kapatıldığı tarih olan 77. sayıya kadar olan süreç (20 Aralık 1961 – 9 Mayıs 1963) ; 2. Yön'ün tekrar yayın hayatına başladığı 78. sayının yayınlandığı tarihle TİP'in 2. kongresinin olduğu tarih arasında kapsayan süreç (25 Eylül 1964 – 18 Aralık 1966); 3. TİP kongresi ardından ç-

[§] Analizler, TXM programı üzerinden yapılmaktadır.

kan 193. sayı ile Yön'ün son sayısı olan 222. sayı arasındaki süreç (2 Aralık 1966 – 30 Haziran 1967); 4. Yön hareketinin iki senelik bir ara verdikten sonra yayın hayatına Devrim Dergisi olarak devam ettiği ve 79. sayı ile yayın hayatına son verdiği dönem (21 Ekim 1969 – 20 Nisan 1971).

Plan factoriel de l'analyse des correspondances de AVCIOGLU-CORPUS-TIP-CONGRES/parties/@word ≥ 7 ≤ 290 982 /290 982

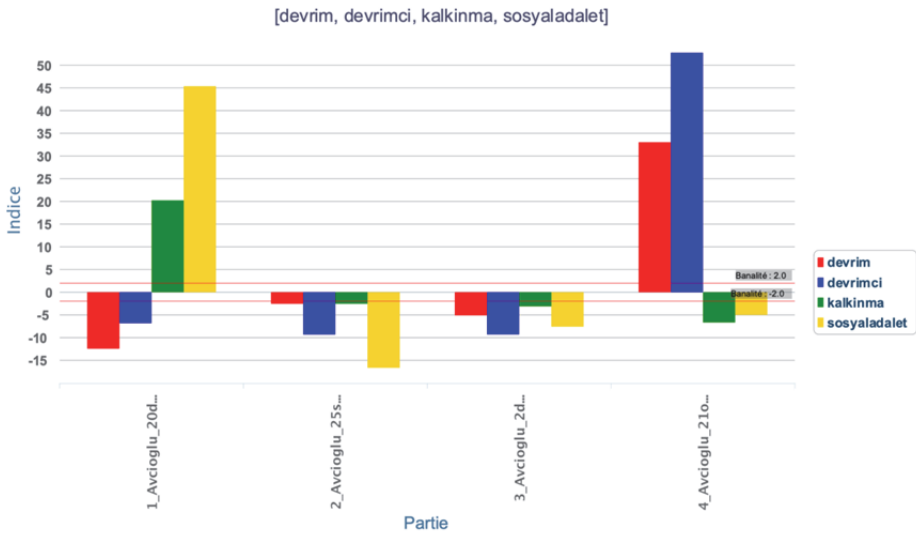
Şekil 1. Avcioğlu'nun Yön ve Devrim Dergilerinde çıkan yazılarında görülen belirlilik indeksi 10'un üzerinde olan kavramların dağılımı

Şekil 1'de bu dört dönemin herbiri içerisinde, diğer dönemlere göre çok daha fazla kullanılmış kavram gruplarını görüyoruz. Buna göre dört döneme ayrılmış üç temel (1. ve 4. dönem ile 2-3. dönem), iki de iç içe kavramlar da barındırmakla birlikte birbirinden tamamen ayrılmış grupları da barındıran dönemi (2. ve 3. dönem) fark ediyoruz.

Sadece kırmızı ile belirtilmiş dönemleri yatay eksen üzerinden ele aldığımızda, 1. dönemden 4. döneme doğru kronolojik bir gidişatın varlığından söz etmek mümkün. Grafiğe göre metinsel değişim kronolojik bir seyir izliyor. 1. dönemde çok daha fazla kullanılan kavramlar, keskin olmamakla birlikte 2. dönemde değişime uğruyor. 2. dönemden 3. döneme geçişte ise daha yumuşak bir değişim söz konusu. Zira iç içe geçmiş kavramları ve kavramların birbirlerine olan yakınlığını fark ediyoruz. Devrim Dergisi dönemini kapsayan 4. döneme geçiş ise, önceki üç döneme göre çok daha keskin. Son dönemde kullanılan kavramların birçoğunun ilk üç dönemde ya hiç kullanılmadığını ya da çok az kullanıldığını fark ediyoruz. Bu anlamda dikey eksenin solunda

kalan ve ilk üç dönemin içerdiği kavramlarla, eksenin sağında kalan ve dördüncü dönemin kapsadığı kavramlar, ilk üç dönemin yakınlıklarına oranla daha keskin bir biçimde ayrılıyor.

Her dönemin etrafında toplanan kavramlar çeşitli kümeler oluşturuyorlar. Bu kavram gruplarının dönemin rengini verdiğini söylemek mümkün. Örneğin ilk dönem kapsayan sol üst dilim en ucunda yer alan “sosyal adalet” kavramı, ikinci döneme yakın duran “sermaye” kavramı, üçüncü dönemin ucunda bulunan “Mao-Vietnam-Çin-Johnson” kelimeleri ve dördüncü dönemin uçlarında konumlanan “Kemalist-cici demokrasi-gerilla” kelimeleri, bu dört dönemin özgünlüklerini anlamak açısından bize çeşitli ipuçları veriyor.

Şekil 2. Devrim, devrimci, kalkınma ve sosyal adalet kelimelerinin belirlilik şeması

Şekil 2’de dört kavramın iki farklı kavram çifti olarak kalkınma-sosyal adalet ve devrim-devrimci gruplaşmasıyla karşımıza çıktığını görüyoruz. Kalkınma ve sosyal adalet kavramları Birinci dönemde yüksek değerlerde kullanılmışken devrim ve devrimci kavramları negatif değerlerde. İkinci ve üçüncü dönemlerde ilk iki kavramın kullanımı negatif değerlere düşmüşken, devrim ve devrimci kavramlarının kullanımı negatif ve negatife yakın seyirler izliyor. Fakat dördüncü dönemde kalkınma ve sosyal adalet kavramlarının tümüyle terk edilip devrim ve devrimci kavramlarının yoğunluklu olarak kullanıldığını görüyoruz. Şemadan da anlaşılacağı üzere, Devrim Dergisi’ni içine alan dördüncü dönem, “kalkınma” ve “sosyal adalet” gibi reformcu söylemleri terk ederek, yıkıcı ve kurucu atıflara yöneliyor. Benzer ikiliklerle (demokrasi-cici

demokrasi; parlamento-parlamentarizm gibi) farklı şemalar oluşturduğumuzda, aynı kopuşu görebiliyoruz. Bu da bize dördüncü dönemin alanda ve Yön’de niteliksel bir dönüşüme tekabül ettiğinin sinyallerini veriyor.

Sonuç

Metin analizi ve metin analizinin faktöriyel analiz yoluyla pozisyon alışları ve ilişkilene şekillerini açıklayabileceği iddiasındayız. Türkiye’de başvurulan “ideolojik-programatik” içerik üzerinden sosyal yapıları açıklama yolunun eksik olduğu düşüncesindeyiz. Alanda konumlanan aktörlerin stratejilerine, ürettikleri metinlerin içeriğine hâkim olmadan sosyolojik düzlemde ulaşılabilirliğini iddia ediyoruz. Hangi kelimelerin hangi dönemde daha fazla, hangi dönemde daha az kullanıldığı, hangi kavramların terk edilip hangi kavramların sahiplenildiğini bu yöntemle fark edebiliyoruz.

Yöntemi, aynı alan içinde hareket eden başka aktörlerin metinlerini dahil ederek ve ilişkiselliği aktörler arasında yakalayarak genişletmek mümkün.

Kaynaklar

- Weber, Max (2003). *Le savant et le politique*. Paris : Éd. la Découverte, s.87
- Bourdieu, Pierre (2002). *Quelques propriétés du champ*, *Questions de sociologie*. Paris : Editions de Minuit
- Bourdieu, Pierre (2013). *Séminaires sur le concept de champ*, *Actes de la recherche en sciences sociales*. Vol. 200, s. 4-37
- Bourdieu, Pierre et Wacquant, Loïc (1992). *Réponses*. Paris : Seuil

MARK NEOCLEOUS'UN ESERLERİNDE GÜVENLİK FETİŞİZMİ KAVRAMI VE DEVLET-BİREY İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

Çağatay Şahin*

ÖZET

Modern devleti anlamlandırmanın anahtar kavramlarından birisi olan güvenlik, devlet ve sermayenin korunmasına dair oluşturulan söylem ve paradigmayla mevcut siyasal alana ilişkin tartışmalarda önemli bir yer işgal etmektedir. Klasik liberalizmde özel mülkiyet hakkının korunması tartışmalarıyla öne çıkarılan güvenlik ihtiyacı, neoliberal düzende bütün yatay ve dikey toplumsal ilişkilerde taraflar açısından bir gereklilik konumuna erişmiştir. Diğer bir ifadeyle toplum ve toplumun bütün üyeleri devletin güvenlik siyaseti için seferber edilmiş bulunmaktadır. Bu siyasetin temelinde ise toplumsal düzenin sağlanabilmesi için güvenliğin devlet katmanlarında en üst düzeyde sağlanması ve mutlak üstünlüğe sahip olması gerektiği fikri yatmaktadır. Güvenliğin iyi ve gerekli olduğuna dair oluşan sarsılmaz inanç ve sürekli güvenliği artırma arzusu, devlet iktidarı ile demokratik kurumların istikrarlı biçimde işleyebilmesinin yegâne yolu olarak sunulmaktadır. Bu güvenlik saplantısıyla yurttaşların sürekli belirli fetişizm üzerinden düşünmeye zorlandığını ifade eden İngiliz düşünür Mark Neocleous'a göre *polis fetişizmi*, *yasa fetişizmi*, *devlet fetişizmi* gibi kavramlar birey-devlet ilişkilerinin merkezindedir. İlk bakışta önemsiz ya da abartılı görünebilecek bu durum, bir üst akıl üzerinden güvenlik önlemleri, güvenlik riskleri veya polisler vasıtasıyla kurulu düzen için her türlü önleme rıza gösterecek bir toplumsal özne yaratımını hedeflemektedir. Bu yönden bakıldığında Neocleous'a göre liberal düşünce, bir iktidar tekniği olarak bütün toplumsal ilişkilerin merkezine güvensizlik duygusunu yerleştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: toplum çalışmaları, fetişizm, devlet, güvenlik, liberalizm.

Giriş ve çalışmanın amacı

Çalışmanın temel itkisi, modern dönemde insan ilişkilerinde güvenlik düşüncesinin neden merkezi olduğunun izini sürmek ve bu kapsamda ideoloji-fetişizm temelinde bir açıklamayla meseleyi yanıtlamaktır. Toplumsallığın

* Ar. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD, cagataysahin@hacettepe.edu.tr

belirleyicilerinden biri olan devlet, otoriter devlet iktidarı yoluyla kimi kurumları bugünkü düzen içerisinde bir fetiş unsuru haline getirmektedir. Bu doğrultuda güvenliğin zorunluluğu dâhilinde bir düzen ve güvenlik algısı kamusal ya da özel alanda merkez konumda yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle üzerine kutsal örtü serilerek tartışılmaz alana kendini atan güvenlik, kendi bağlamından kopartılarak kendisine tapınılan bir unsur haline getirilmektedir. Bu sayede olağanüstü hâl kararları, terör önlemleri, istihbarat harcamaları dahil birçok faaliyet kendiliğinden meşru hale getirilmektedir. Bu kapsamda fetişleştirme hâlini güvenlik ve polisin işlevi üzerinden açıklamasıyla dikkat çeken Mark Neocleous'un teorik pozisyonu, modern devletin uyguladığı tarihsel politikalar sonucunda yurttaşların devlet tahayyüllerinin problemlili hale getirildiğini göstermektedir. Örneğin olağanüstü hâl durumlarında yasa hâkimiyetinin düzene dair en iyi çözüm olduğunu varsaymak, savaş ve şiddet diliyle güvenlik dili üzerinden tahakkümü yeniden üretmek ile eş değerdir. Bir diğer ifadeyle farklı fetişizmler yoluyla düzeni olumlamak neoliberal dönemin mutlak egemenlik ihtiyacının arkasındaki temel gerçeği ifade etmektedir. Güvenlik açığı söylemi bile tüm kurum ve kişiler arasında tüm eylemleri meşrulaştırmaya yarayacak bir retoriksel aldatmacadır. Kendisini özgürlüğün ideolojisi olarak sunan liberal değerler tam tersine otoriter devlet iktidarını sağlayabilmek için güvenlik ve bu güvenlik fetişizminin normalleştirilmesine ihtiyaç duymaktadır.

Çalışma konusuyla ilgili kavramsal / kuramsal çerçeve

Kavramsal ve kuramsal çerçevede güvenliğe dair eleştirel çalışmaların sayısı artmakla birlikte modern devlet kuramına ilişkin analizlerin güvenlik siyaseti perspektifinden yeterince değerlendirilmediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle mevcut düzende özgürlüklerin geçici olarak yok sayılabileceğine dair mevcut kabul, hukuki olarak sınırlandırmaları bulunsa dahi literatürde yeterli eleştiriye tabii tutulmamaktadır. Buna karşılık devletin sürekli güvenlik ile ilişkilendirilmesi ve her türlü toplumsal sorunun güvenlik açığı ve yasaların etkililiği ekseninde değerlendirilmesi temel bir problem teşkil etmektedir. Bu kapsamda çalışma, Neocleous'un devlet felsefesinde liberalizme içkin olan güvenlik sorunu üzerinden toplumsal kültürün nasıl şekillendiğini örnekler ekseninde sunmayı hedeflemektedir.

Yöntem:

Çalışmada öncelikle fetişizm kavramının içerisinde yer alan farklı kavram setlerinin açıklanmasına çalışılacaktır; zira güvenlik fetişizmi içerisinde polis, yasa, devlet gibi farklı fetişleştirme pratiklerinden ayrı düşünülmesi olanaksız bir kavramdır. Bu kavramların açıklanmasının ardından Neocleous'un eserlerinde güvenlikçi söylem ekseninde bir değerlendirme sunulacak, buradan

hareketle meselenin modern toplumda yurttaşların düzen algısına etkisi değerlendirilecektir. Temel varsayım olarak liberalizm-özgürlük ilişkisindeki temel çelişkileri gösterme amacındaki araştırma, güvenlik amacıyla toplumsal özgürlüklerin ikinci plana atıldığını ortaya koyma amacındadır.

Bulgular ve tartışma:

Çalışma henüz son bulgularına ulaşmamakla birlikte güvenlik devleti olgusuna ve güvenlik söylemindeki tartışmaya dikkat çekmeye çalışacaktır. Tartışma bakımından liberalizmin klasik öğretilerden bugüne temel hak ve özgürlüklerin her durumda korunması yerine güvenlik tehdidi karşısında hakların askıya alınmasını önceleyen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymak amacıyla olunacaktır. Bunun yanında özgürlük-güvenlik dengesi bağlamında kolektif olarak her türlü güvenlik tedbirini meşrulaştıran bir düşüncenin inşa edildiğini ortaya koymak hedeflenmektedir. Güvenlik uzmanları, düşünce kuruluşları, strateji merkezleri, siyasal iletişimci veya kitle iletişim uzmanlarıyla başta üniversiteler olmak üzere her yere sirayet etmiş bu güvenlik ideolojisi, yurttaş ile devlet ilişkilerini askeri-sınai bir kompleks biçiminde hegemonik bir çerçevede dönüşüme uğratmış bulunmaktadır.

Sonuç ve öneriler:

Güvenlik ve yurttaş ilişkisi ekseninde meseleye bakıldığında toplumsal bağlamda kökleşmiş bir sorunla karşı karşıya kalındığı açıktır. Bu meselede uzun vadede söylem ve politikalar bakımından bir değişikliğe gitmek yeni bir anlayışın geliştirilmesiyle olanaklıdır. Bununla beraber Neocleous'un bu problemin nasıl çözüleceğine dair somut olarak toplumsal bir önerisi bulunmamaktadır; zira İngiliz düşünürüne göre öncelikli olan, liberalizmdeki mutlak egemenlik anlayışına içkin güvenlikçi söylemin tarihsel olarak her zaman güçlü biçimde var olduğunu okuyuculara göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Koloş, U. (2011). Hukuka Bakışta Başka Bir Boyut: Hukuk Fetişizmi, İş Dünyası ve Hukuk: Prof. Dr. Tankut Centel'e Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 720, s. 778.
- Neocleous, M. (2012). Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi Çeviren: A. Ekmen, İstanbul: h2o Kitap.
- Neocleous, M. (2014). Güvenliğin Eleştirisi Çeviren: T. Ok, Ankara: Notabene Yayınları.
- Neocleous, M. (2007). Security, Commodity, Fetishism, Critique, Vol. 35(3), s. 339-355.
- Neocleous, M. (2006). The Problem with Normality: Taking Exception to 'Permanent Emergency, Alternatives: Global, Local, Political, Vol. 31, no. 2, s. 191-213.
- Neocleous, M. (2014). Savaş Erki Polis Erki Çeviren: B. Sumer Aydaş, Ankara: Notabene Yayınları.

- Özcan, M. T. (2008). Modern Toplum ve Hukuk Devleti, İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Pasukanis, E. (2011). Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm, Çeviren: O. Karahanoğulları, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Paye, J. (2009). Hukuk Devletinin Sonu Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele Çeviren: D. Lüküslü, İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Slattery, M. (2015). Sosyolojide Temel Fikirler, Çeviren: Ö. Balkız, G. Demiriz vd., Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Asıl, Mutlak ve Feshedilemez" ya da Polis Erki Hakkında Konuşurken Neden Bahsediyoruz?, Ayrıntı Dergi,<https://ayrintidergi.com.tr/asil-mutlak-ve-feshedilemez-ya-da-polis-erki-hakkinda-konusurken-neden-bahsediyoruz/>, (Erişim Tarihi: 10.04.2024).

SİYASİ ELİTLERİN GÖZÜNDEN TÜRKİYE'DE PRATİK PARTİ SİYASETİ: İHSAN ARSLAN HATIRATI ÜZERİNDEN MERKEZ SİYASETİN TEMEL YÖNELİMLERİ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Toygar Sinan Baykan*

ÖZET

Bu tebliğ, 2002-2011 yılları arasında Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) milletvekilliği yapmış ve aynı zamanda İslamcı siyaset içinde uzun bir deneyime sahip olan İhsan Arslan'ın yakın zamanda yayımlanan anıları üzerinden Türkiye'nin çağdaş parti siyasetinin bazı temel eğilimlerine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Arslan'ın hatıratı Türkiye'de parti siyasetinin dayandığı toplumsal ayrımların (etnik, sınıfsal, dinsel, mezhepsel, kültürel vb.) yanı sıra radikal İslami hareketlerin "normalleşmesi" ve normalleşen bu partilerin Türkiye'nin parti sisteminde merkezde yer alan siyasi güçlerin temel uygulamalarına nasıl ayak uydurduğunu göstermesi açısından da önemli bir belgedir. Arslan'ın anıları bir yandan Türkiye'deki siyasi elitlerin (ekonomik açıdan varlıklı olan ve kişisel kaynaklarını patronaj için kullanabilen kimseler) sosyo-ekonomik konumuna ilişkin belirli bir örüntüye işaret ederken diğer yandan da Türkiye'nin parti siyasetinde seçmenlerle bağ kurulması açısından ideolojik, programatik ve kayırmacı uygulamaların eş zamanlı kullanımı ve iç içe geçişine dair kantılar da ihtiva etmektedir. Arslan'ın pratik parti siyasetine ilişkin anılarının içeriğini sunmanın yanı sıra tebliğ genel olarak siyasi parti araştırmalarında anıların kullanımının potansiyelleri ve sınırlılıklarına ilişkin kısa bir tartışmayı da içermektedir.

Anahtar kelimeler: Parti siyaseti, normalleşme, popülizm, patronaj, İslamcılık.

Genişletilmiş Özet

Bu tebliğ, 2002-2011 yılları arasında Adalet ve Kalkınma Partisi'nde (AKP) milletvekilliği yapmış ve bundan önce de Türkiye'de İslamcı siyaset içinde uzun bir deneyimi olan İhsan Arslan'ın yakın tarihte yayınladığı kapsamlı hatıratı (2020) üzerinden Türkiye'de çağdaş parti siyasetinin bazı temel eğilimlerine işaret etmeyi amaçlamaktadır. Arslan'ın hatıratı Türkiye'de parti siyasetinin üzerine kurulu olduğu (etnik, sınıfsal, dinsel, mezhepsel, kültürel vb.)

* Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İİBF,Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, tbykan@klu.edu.tr

sosyal bölünmeleri olduğu kadar radikal İslami hareketlerin “normalleşme”sini (Mecham & Hwang 2014) ve daha sonra da Türkiye’nin parti sisteminin merkezinde bulunan siyasal güçlerin temel uygulamalarına (Laebens 2020; Massicard 2021; Sayarı 2014) nasıl ayak uydurduğunu göstermesi bakımından da önemli bir belge niteliğindedir.

Pek varlıklı olmayan ancak belirli düzeyde bir sosyal ve kültürel sermayesi olan (Arslan’ın babası hem büyük bir aşiretin mensubudur hem de yaşadıkları yoksul köyün Türkçe bilen muhtarı ve imamıdır) dindar bir Kürt ailesinin pek çok çocuğundan biri olarak dünyaya gelen Arslan eğitim almak için erken yaşta ailesinin yanından ayrılmış, yüksek öğrenimini Ankara’da tamamlamıştır. Ankara’daki yılları Arslan’ın İslamcı çevreler içindeki siyasal sosyalizasyonunun gerçekleştiği yıllar olmuştur. Bu yıllarda Arslan şiddet de içeren siyasal aktivizm sonucu hapis yatmıştır. Arslan Ankara’daki yıllarında kentli seküler seçkinlerin ve üst orta sınıfların yoksul mütedeyyin kesimlere yönelik mütehakim bakışlarını da bizzat tecrübe etmiş ve bu süreçte özellikle ileride AKP seçkinlerine dönüşecek olan siyasal seçkinlerin sahip oldukları bir tür “popülist hassasiyet”i (Ostiguy 2017) çok erken dönemlerden itibaren geliştirmeye başlamıştır. Özellikle 1980’lerdeki genel liberalleşme süreçleri bağlamında yurtdışıyla olan ticari ilişkileri diğer pek çok muhafazakâr küçük sermayedarı olduğu gibi (Atasoy 2009) Arslan ailesini de hızla Ankara’da ve Diyarbakır’da mukim bir “eşraf-hami” ailesine dönüştürmüştür. Arslan, ticari faaliyetlerinin de bir parçası olarak, Libya ve İran’daki İslami yönelimleri olan yeni rejimleri bizzat devrim sonrası süreçlerde buralarda bulunarak destekleme ve gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bu deneyimlerin başarısızlıkları ve çıkmazları Arslan’ın tepeden inmece ve otoriter İslamcı siyasal konumlardan uzaklaşmasında etkili olmuştur. Takip eden süreçte Arslan mütedeyyin bir yönelimi olan sivil toplum faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiş ve 2000’lerin başında Tayyip Erdoğan’a en yakın kimselerden biri olarak AKP’nin kuruluş süreçlerinde önemli roller oynamıştır.

Arslan’ın hatıratında AKP milletvekiliyken gözlemlediklerine dayanarak parti içi hiyerarşiler ve son derece katı merkezîyetçilik ve lider egemenliği hususunda anlattıkları bugün Türkiye’de siyasal partilerin (Ayan-Musil 2011; Laebens 2020; Massicard 2021; Sayarı 2014) ve özel olarak da AKP’nin (Baykan 2018) örgütsel işleyişi konusunda bildiklerimizle büyük oranda örtüşmektedir. Arslan’ın hatıratı bir taraftan Türkiye’de siyasal seçkinlerin sosyo-ekonomik konumlarına (ekonomik olarak varlıklı ve kişisel kaynaklarını patronaj için kullanabilecek kimseler) ilişkin spesifik bir örüntüye işaret ederken (Kıray 2006; Kocapınar 2018; Uysal & Topak 2010; Turhan 2010) diğer taraftan da siyasal parti faaliyeti içinde seçmenlerle bağ kurmak açısından ideolojik, prog-

ramatik ve klientelistik uygulamaların eşzamanlılığına ve nasıl iç içe geçtiğine de tanıklık etmektedir (Baykan 2019). Arslan, Türkiye’de siyasal seçkinlerin büyük çoğunluğunun paylaştığı ve kimisi daha geleneksel kaynaklara dayanan (büyük toprak sahipliği, aile itibarı vb.) kimisi de -Arslan örneğinde görülebileceği gibi- kapitalistleşme ve liberalleşme süreçlerinde edinilen bir “yeni adam” (Aydın & Dalmış 2008; Kıray 2006) konumu vesilesiyle erişilen belirli bir seçkin-eşraf tabakasının mensubu olma niteliğine haizdir. Yalnızca Arslan’ın sosyo-ekonomik profili değil bu zenginliği ile oluşturmaya gayret ettiği geniş bir himaye-yardım-ihsan ağı da Arslan’ın, pek çok diğer ulusal ve yerel siyasal seçkinde görüldüğü üzere, Türkiye’nin siyasal elitlerinin oynadıkları/oynamak durumunda kaldıkları “hami” rolüne kanıt teşkil etmektedir. Zira Arslan’ın parlamenter olarak mecliste bulunduğu dönemlerdeki tecrübesi de Türkiye’de siyasal seçkinlerin kaçınmadıkları yaygın maddi talepleri ve ayrıcalık isteklerini gözler önüne sermektedir (Çeviker-Gürakar 2016; Schüler 1999).

Türkiye’de parti siyaseti üzerine daha genel literatür içine oturtulduğunda Arslan’ın hatıratı üzerine bu inceleme Türkiye siyasetine yalnızca ideolojik ayırım ve çatışmalar perspektifinden bakmanın ne kadar yetersiz olduğunu göstermektedir. Türkiye siyasetinin seçkinler düzeyindeki pratik, enformel ve operasyonel dinamiklerini kavrayabilmek için araştırmacıların siyasal partilerin ve seçkinlerin geride bıraktıkları resmi kamusal açıklamaları olduğu kadar siyasetin “alelade” gündelik pratiklerine ilişkin gözlemlerini içeren hatırat gibi kanıtları da ele almaları zaruridir. Ne var ki hatıratların, bu hatıratları kaleme alan kişilerin bütün pratiklerinin nesnel izahları ve aktarımları olarak görülmesi de kuşkusuz hatalı olacaktır. Dolayısıyla tebliğ, hatıratların siyasal parti araştırmalarındaki kullanımlarının olanak ve sınırlılıklarına ilişkin kısa bir tartışmayı da içermektedir.

KAYNAKLAR

- Arslan, M. İ. (2020). *Aklımda Kalan*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Atasoy, Y. (2009). *Islam’s Marriage with Neo-Liberalism*. New York: Palgrave.
- Ayan-Musil, P. (2011). *Authoritarian Party Structures and Democratic Political Setting in Turkey*. New York: Palgrave.
- Aydın, E. & İ. Dalmış (2008). ‘The Social Bases of the Justice and Development Party’, içinde Ü. Cizre (der.), *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, Londra: Routledge, s. 201–222.
- Baykan, T. S. & M. Somer (2022). Politics of notables versus national machine: social, political and state transformations, party organizations and clientelism during AKP governments. *European Journal of Turkish Studies*, 34. <https://journals.openedition.org/ejts/8111> , erişim: 28.3.2024.

- Baykan, T. S. (2018). *The Justice and Development Party in Turkey – Populism, Personalism, Organization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baykan, T. S. (2019). Türkiye’de İdeolojik ve Programatik Olmayan Parti-Seçmen Bağları Üstüne Kavramsal bir Tartışma: Popülizm, Personalizm, Patronaj. *Toplum ve Bilim*, 147, 10-45.
- Çeviker-Gürakar, E. (2016). *Politics of Favoritism in Public Procurement in Turkey*. New York: Palgrave.
- Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*. İstanbul: Bağlam.
- Kocapınar, G. (2018). ‘Social profiles of local party elites in Turkey’, içinde S. Sayarı vd. (der.), *Party Politics in Turkey – a Comparative Perspective*, Londra: Routledge, pp. 136-155.
- Laebens, M. (2020). ‘Party Organizations in Turkey and Their Consequences for Democracy’, içinde G. M. Tezcür (der.), *The Oxford Handbook of Turkish Politics*, Oxford: Oxford University Press, ss. 1-25.
- Massicard, E. (2021). ‘Parties and Politics in Turkey’, içinde J. Jongerden (der.), *The Routledge Handbook on Contemporary Turkey*, Londra: Routledge, ss. 103-116.
- Mecham, Q. & J. C. Hwang (der.) (2014). *Islamist Parties and Political Normalization in the Muslim World*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Ostiguy, P. (2017). ‘Populism: A Socio-Cultural Approach’, içinde C. R. Kaltwasser vd. (der.), *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford: Oxford University Press, ss. 73–97.
- Sayarı, S. (2014). Interdisciplinary approaches to political clientelism and patronage in Turkey. *Turkish Studies*, 15 (4), 655-670.
- Schüler, H. (1999). *Türkiye’de Sosyal Demokrasi - Particilik, Hemşehrilik, Alevilik* (çev.: Y. Tonbul). İstanbul: İletişim.
- Turhan, M. (2010). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan.
- Uysal, A. and Topak, O. (2010). *Particiler - Türkiye’de Partiler ve Sosyal Ağların İnşası*. İstanbul: İletişim.

TERİTORYAL TUZAĞA KARŞI BOURDİEU SOSYOLOJİSİ ÇERÇEVESİNDE ULUSÖTESİ TOPLUMSAL ALANLAR

Ayçe İdil Ataoğlu*

ÖZET

Bu çalışma, farklı sosyal sermaye ve ağ türlerinin ulusötesi toplumsal alanları nasıl şekillendirdiğine ve onları bu çerçevede çalışmanın teritoryal tuzağın (*territorial trap*) üstesinden gelmeye nasıl yönlendirdiğine odaklanmaktadır. Temel amaç, Cohen'in (1997) tanımladığı gibi, sosyal sermayenin yalnızca bölgesel yakınlığa dayalı geleneksel fikirleri sorgulayan ulusötesi toplulukların yaratılmasını nasıl kolaylaştırdığını göstermektir. Çalışma, teorik olarak ulusötesi toplumsal alanları Pierre Bourdieu'nun alan, sermaye ve habitus kavramları ekseninde ilişkiisel anlamda bir incelemeye tabii tutmaktadır. Çalışmanın bulgusu, ulusötesi toplumsal alanların kavramsallaştırılmasında, Bourdieu'nun adı geçen kavramlarının kullanılması ile teritoryal tuzağın önüne geçilebileceğidir.

Anahtar kelimeler: teritoryal tuzak, ulusötesi toplumsal alan, sermaye, habitus

Giriş

Ulrich Beck (1999) küreselleşmeyi, önemli bir küresel değişime neden olan, bölgeler arasında artan karşılıklı bağlantı olarak tanımlamaktadır. İnsanların, malların ve bilginin hareketi gibi ulus ötesi olgular bu değişimden doğmuş ve ulusal ve bölgesel sınırların ötesinde yoğun bir hareketliliğe yol açmıştır. Hem insani hem de insani olmayan unsurların sınır ötesi hareketliliğinin bir sonucu olarak karmaşık değişim ve etkileşim ağları ortaya çıkmıştır ve sosyal ağlar ve kaynaklardan doğan sosyal sermaye (Bourdieu, 1986) tüm bu birbirine bağlılığı teşvik etmede hayati bir rol oynamaktadır. Sosyal sermaye, sosyal etkileşimler yoluyla kazanılan kaynaklar ve bu sermayenin oluşturduğu aile, arkadaşlar ve mesleki birlikler gibi sosyal ağlar, fiziksel sınırlar arasında köprü kurabilir ve farklı bölgelerden insanları birbirine bağlayabilir. Bu tür bağlantılar kişisel etkileşimlere yol açmakta ve Nina Glick Schiller ve Peggy Levitt (2004) tarafından tanımlandığı üzere bireyleri sınırlar ötesinde birbirine bağlayan iletişimsel alanlar olan ulusötesi toplumsal alanların geliştirilmesi için fırsatlar yaratmaktadır. Bu alanlar sadece fiziksel konumları değil, aynı zamanda sosyal bağlantılar ve kaynak hareketlerinden etkilenen aktif sosyal alanları da ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, farklı sosyal sermaye ve ağ türlerinin

* Başkent Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, aidilataoglu@gmail.com

bu alanları nasıl şekillendirdiğine ve onları bu çerçevede çalışmanın teritoryal tuzakın üstesinden gelmeye nasıl yönlendirdiğine odaklanmaktadır. Sosyal sermaye, farklı türleriyle – *bonding, bridging, linking* -bu alanlardaki ilişkilerin dokusunu etkileyebilir. Bu çalışmada ulusötesi alanlar da Bourdieu'nün aktörleri, sınırları ve *oyun kurallarına* ilişkin *alan* kavramına göre sorunsallaştırılmaktadır. Ulusötesi alanlara dahil olmanın kimlik oluşumu ve tanımlama süreçleri üzerindeki etkisi, farklı kültürlerin ve ulusal kimliklerin yönlerini birleştiren karma veya melez kimliklerin büyümesini teşvik eder (Bauböck, 2000; Hall, 1992). Genel olarak, teritoryal tuzak, yani, ulus-devletin verili ve ulusal sınırların sabit olduğu anlayışının getirdiği sınırlamalar (Agnew, 1994), alan ve sosyal sermaye kavramlarının ulusötesi toplumsal alanlara entegre edilmesiyle aşılabılır.

Kavramsal / kuramsal çerçeve

Ulusal ve bölgesel sınırların ve politikaların getirdiği sınırlamaları kabul etmek, ulusötesi toplumsal alanların nasıl işlediğini anlamak için elzemdir. John Agnew'in 1994 tarihli "Bölgesel Tuzak: Uluslararası İlişkiler Teorisinin Coğrafi Varsayımları" başlıklı kitabı, Uluslararası İlişkiler teorisinde bölgesel devletlere odaklanılmasını eleştirmektedir. Agnew (1994), Uluslararası İlişkiler teorisinin genellikle devletin ülkeselliğini verili olarak kabul ettiğini ve ulusal sınırları aşan sosyal etkileşimlerin ve kaynak akışlarının karmaşıklığını göz ardı ettiğini savunmaktadır. Dolayısıyla, teritoryal tuzak, ulusal sınırların ve devlet merkezli politikaların verili kabul edilmesinin ulusötesi faaliyetleri incelemeye getirdiği sınırlamaları ifade eder. Bir noktada, bu tür sınırlamalar, devletin toplumun koruyucusu ve o toplumun topraklarının sınırları olan verili bir varlık olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Bourdieu (1986), devletin bir alan içindeki herhangi bir aktör gibi, tıpkı uluslararası arenada olduğu gibi daha üst bir düzeyde faaliyet gösteren bir aktör olarak görülmesi gerektiğini iddia eder. Dolayısıyla, herhangi bir durumu ya da olguyu analiz etmenin aracı devletin içi ve dışı ayrımı olamaz. Böyle bir ayrım ancak devlet bürokratları tarafından yapılan kamu-özel, devlet-toplum, vatandaş-yabancı, dost-düşman ve kaos-düzen gibi çeşitli diğer ayrımlar için bir gerekçe işlevi görebilir (Bigo, 2020).

Verili bir varlık olarak ulus-devlet fikrinin aksine, devlet coğrafi sınırlarının ve kamusal aktörlerinin ötesinde var olur. Ulusötesi vizyona göre, devletin alanı bu nedenle bir bölgeye "içselleştirilmemiştir" (Bigo, 2020). Refleksivite, ulus-devletin tek bir ulus veya homojen bir varlık olmadığı alternatif bir anlatı veya farklı bir senaryo üretmeyi mümkün kılar (Bigo, 2020). Ulus-devlet daha ziyade, ulusal sınırlar ve bölgeler arasında sürekli hareketliliğin söz konusu olduğu ulusötesi arenada var olmaktadır. Bu tür sınırlar ve devlet merkezli politi-

kalar belirli sınırlamalar getirebilse de mutlak olmaktan uzaktır. Ulusötesi arenadaki ilişkilere göre şekillenir ve sürekli olarak dönüşürler. Dolayısıyla, ulusötesi toplumsal alanlardaki aktörler pasif özneler değildir. Bunun yerine, sınırlarda gezinmek ve sınır ötesi ilişkileri kolaylaştırmak için çeşitli sermaye ve kaynaklarını stratejik olarak kullanabilirler. Dolayısıyla, bu tür ilişkileri incelemek, bu alanların farklı sermaye türlerinin, güç yapılarının ve bu alanlarda gezinen aktörlerin habitus ve eylemliliklerinin karşılıklı etkileşimiyle şekillenen dinamik ve gelişen doğasına uyabilecek bir bakış açısı gerektirir. Bu nedenle, Pierre Bourdieu'nün alan, habitus ve sermaye kavramlarına göre ulusötesi toplumsal alanları kavramsallaştırarak teritoryal tuzağa meydan okunabilir ve bu tuzak aşılabilir.

Yöntem

Çalışma teorik bir çalışmadır.

Bulgular ve tartışma

Sosyal sermaye ve onun farklı türleri, ulusötesi toplumsal alanlarda teritoryal tuzağın aşılmasını sağlayacak özgürleştirici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal sınırlar sosyal alanların sınırlarına bitişik olmak zorunda değildir ve ulusötesi toplumsal alanlardaki aktörler sınırların ötesinde doğrudan ve dolaylı ilişkiler yoluyla birbirine bağlanmaktadır. Buna rağmen, ulusötesi toplumsal alan, bir homojenleşme ya da küreselleşme alanı olarak görülmemelidir. Bu alanlar, ilişkiyel güç pratikleri doğurmakta ve aktörlerin mücadele etme yollarını yapılandırmakta, bunun yanı sıra aktörler tarafından da yapılandırılmaktadır. İlişkiler ve süreçler bütünü olarak hiçbir gruba, kuruma ya da bölgeye ait değildirler. Özgül ve özerk olmalarının yanı sıra, kesişir ve iç içe geçerler.

Sonuç ve öneriler

Ulusötesi toplumsal alanları eleştirel bir şekilde inceleyerek, ulusötesi sosyal alanlara statik bir bakış açısının ötesine geçebilir ve onları habitus, sosyal sermaye ve ağların etkileşime girerek kimlik oluşumunu, kaynak seferberliğini ve nihayetinde küreselleşen dünyanın değişen sosyal manzarasını etkilediği dinamik alanlar olarak kabul edebiliriz. Bu anlayış, kapsayıcı katılımı teşvik eden politika üretimini sağlayabilir ve bu alanlardaki aktörleri sınırlar ötesinde çoklu kimlikler ve sosyal yapılar arasında gezinmenin karmaşıklıklarını aşmaları için güçlendirebilir.

KAYNAKÇA

- Agnew, J. (1994). The territorial trap: The geographical assumptions of international relations theory. *Review of international political economy*, 1(1), 53-80.
- Bigo, D. (2020). Adjusting a Bourdieusian approach to the study of transnational fields: Transversal practices and state (trans) formations related to intelligence and surveillance. In *Charting transnational fields* (pp. 55-78). Routledge.
- Levitt, P., & Schiller, N. G. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International migration review*, 38(3), 1002-1039.
- Bourdieu, P. (2011). The forms of capital.(1986). *Cultural theory: An anthology*, 1(81-93), 949.
- Cohen, R. (2016). *Migration and its enemies: global capital, migrant labour and the nation-state*. Routledge.
- Bauböck, R. (2000). *Political community beyond the sovereign state: supranational federalism and transnational minorities*. Austrian Acad. of Sciences, Research Unit for Inst. Change and European Integration, IWE.
- Beck, U. (2018). *What is globalization?.* John Wiley & Sons.
- Fligstein, N., & McAdam, D. (2012). *A theory of fields*. Oxford University Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. University of Chicago press.
- Bourdieu, P. (1977). The economics of linguistic exchanges. *Social science information*, 16(6), 645-668.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). New York, NY: Greenwood.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Schiller, N. G. (1997). The situation of transnational studies.
- Schiller, N. G., Faist, T., & Baubock, R. (2010). A Global Perspective on Transnational Migration:: Theorizing Migration without Methodological Nationalism. In *Diaspora and transnationalism: Concepts, theories and methods*. Amsterdam University Press.
- Emirbayer, M., & Mische, A. (1998). What is agency?. *American journal of sociology*, 103(4), 962-1023.
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and racial studies*, 30(6), 1024-1054.
- Beaverstock, J. V. (2005). Transnational elites in the city: British highly-skilled inter-company transferees in New York city's financial district. *Journal of ethnic and migration studies*, 31(2), 245-268.
- Rapport, N., & Dawson, A. (1998). Opening a debate. *Migrants of identity: Perceptions of home in a world of movement*, 3-38.
- Bagnoli, A. (2007). Between outcast and outsider: Constructing the identity of the foreigner. *European Societies*, 9(1), 23-44.
- Delanty, G. (2000). *Citizenship in a global age*. McGraw-Hill Education (UK).
- Lubbers, M. J., Verdery, A. M., & Molina, J. L. (2020). Social networks and transnational social fields: A review of quantitative and mixed-methods approaches. *International Migration Review*, 54(1), 177-204.

- Golob, T. (2014). Exploring Identifications in the Transnational Social Sphere: The Potential of Social Fields. *Sociology & Space/Sociologija i Prostor*, 52(2).
- Smith, M. P., & Guarnizo, L. E. (Eds.). (1998). *Transnationalism from below* (Vol. 6). Transaction Publishers.
- Kelly, P., & Lusic, T. (2006). Migration and the transnational habitus: Evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning*, 38(5), 831–847.
- Weiss, A. (2005). The transnationalization of social inequality: Conceptualizing social positions on a world scale. *Current Sociology*, 53(4), 707–728.
- Wimmer, A., & Schiller, N. G. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology. *International Migration Review*, 37(3), 576–610.

METALAŞMA, SÖMÜRÜ VE TAHAKKÜM EKSENİNDE TOPLUMSAL HAREKETLERİ YENİDEN ÇERÇEVELEMELİK

Yener Çıracı*

ÖZET

2008 finansal krizi ve 2010 yılında küresel ayaklanma dalgası toplumsal hareket literatürüne yönelik ilgiyi önemli ölçüde arttırdı. Bu ayaklanmalar sadece ana akım toplumsal hareket teorisinin geliştirmekle kalmadı aynı zamanda farklı literatürlerin toplumsal hareketleri gündeme alması yönünde önemli bir itki de sağladı. Bu çalışma, çağdaş toplumsal hareketleri anlamak için Karl Polanyi ile Marksizmi ilişkisellik içinde değerlendirmeyi ve toplumsal hareketler için bir teorik bir çerçeve önermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: toplumsal hareketler, karşı hareketler, sınıf analizi, Marksizm

Giriş

Çağdaş toplumsal hareketlerin karakteristik yapısının değiştiğine dair çeşitli tartışmalar vardır. Örneğin tekil, parçalı ya da etkileşim halindeki toplumsal hareketlerden makro ölçekli tepkisel toplumsal ayaklanmaların ortaya çıkışı bunun önemli göstergelerinden biridir. Bu değişim, günümüzün toplumsal hareketlerini anlamak konusunda ana akımın ötesine geçmeye çalışan teorik atılımları beraberinde getirmiştir. Bu noktada hem Marksist sınıf analizi hem de Polanyici anlamda “çifte hareket” çeşitli biçimlerde öne çıkmıştır. Her iki literatür de toplumsal hareketler özelinde önemli açılımlar sağlasa da neoliberal dönemdeki toplumsal hareketleri tarihselleştirme konusunda bu literatürlerin kombinasyonu çok daha işlevli görünmektedir. Daha açık bir ifadeyle Marksizm ve Polanyici literatürün birleşimi, toplumsal hareketlerin son 40 yılda toplumsal uzamda ortaya çıkardığı pratiği yeniden kavramsallaştırmak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Literatür ve Tartışma

Marksizmi Polanyici bir literatürde genişletme çabasının yeni değildir ve özellikle neoliberal dönemde çeşitli biçimlerle ifade edilmiştir (Goodwin, 2018; Silver, 2003; Burawoy, 2003; Munc, 2002; Gemici and Nair, 2016, Dale, 2010). Polanyi'ye yeniden ilginin temelinde kapitalizmin 1970'lerin sonunda itibaren

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi sosyoloji yüksek lisans mezunu. Bağımsız araştırmacı, yenerciraci@gmail.com.

başlattığı dönüşümün yeni bir piyasalaştırma dalgası olarak görülmesi ya da Polanyi'nin ifadesiyle "Büyük Dönüşümü" çağrıştırmasıdır. Polanyici literatüre göre 1990'lardan itibaren toplumsal hareketler, "metalaşma" ya da "hayali meta" yaratma sürecinin karşısında konumlanmaktadır. Bu noktada eskisi gibi "sömürü" merkezli toplumsal hareketlerin ortaya çıkmadığı ifade edilir. Diğer taraftan Nancy Fraser 1960'lardan itibaren "tanınma" mücadelesi veren hareketlerle piyasa karşıtı hareketler arasında bir yakınlaşma olduğunu ve "üçlü hareket"ten söz edebileceğimizi ifade ederek metalaşmanın yanına "tahakkümün" de ekler (Fraser, 2017). Yine de iş yeri ve üretim sürecindeki sorunları merkeze alan, "sömürü" karşısında mücadele eden "geleneksel" işçi sınıfı hareketliliğinde de önemli bir artış yaşanmaktadır. Kısacası toplumsal hareketler, farklı toplumsal mekanizmaların, yani metalaşma, tahakküm ve sömürünün yarattığı "koşullanmanın" bir sonucu olarak şekillenmektedir.

Sonuç

Pierre Bourdieu, sosyal bilimciler için araştırma nesnesini kurmanın oldukça önemli olduğunu ifade eder. Bu ifade kuşkusuz toplumsal hareket literatüründe de önemli ölçüde geçerlidir. Çağdaş toplumsal hareketlerin muhtemel seyri hakkında çeşitli tartışmalar sürse de toplumsal hareketleri yeniden tarihselleştirmek, farklı alanlardaki farklı toplumsal iktidar mekanizmalarının bu hareketleri nasıl etkilediğini, birbiriyle nasıl ilişkili hale getirdiğini ifade etmek önemlidir. Bu anlamda Polanyi ve Marksist literatürü yan yana getirmek önemli bir başlangıç adımı olacaktır.

Kaynakça

- Burawoy, M. (2003). 'For a sociological Marxism: The complementary convergence of Antonio Gramsci and Karl Polanyi', *Politics and Society*, 31 (2): 193-261.
- Dale, G. (2010). *Karl Polanyi: The Limits of the Market*, Cambridge, Polity Press.
- Fraser, N. (2017). "A Triple Movement?" in *Karl Polanyi in Dialogue: A Socialist Thinker for Our Times* Michael Brie (Black Rose Books).
- Gemici, K. and M. Nair (2016). 'Globalization and Its Countermovement: Marxian Contention or Polanyian Resistance?', *Sociology Compass* 10(7): 580-91.
- Goodwin, G. (2018). "Rethinking the double movement: expanding the frontiers of Polanyian analysis in the Global South". *Development and Change*. ISSN 0012-155X
- Munck, R. (2002). *Globalization and Labour: the New 'Great Transformation'*. London: Zed Books.
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation*, Boston: Beacon Press.
- Silver, B. J. (2003). *Forces of Labor*. Cambridge: Cambridge University Press.

V. Oturum: GÖÇ, GÖÇMENLİK, MÜLTECİLİK I

Oturum Başkanı: Aksu Akçaoğlu

ULUSLARARASI GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA YENİ YÖNELİMLER, TEHDİTLER, FIRSATLAR

Polat S. Alpman*

ÖZET

Bu bildiri, uluslararası göç araştırmalarının önündeki güncel sorunları ele almayı amaçlamaktadır. Bunlar arasında teorik çerçevenin yetersizliği, veri eksikliği ve kalitesizliği, metodolojik zorluklar ve politik/etik sınırlar bulunmaktadır. Buna ek olarak hiper-iletişim çağının ve sağ-popülizmin göç araştırmaları üzerindeki etkisi de bu alandaki bilgi üretme prosedürlerini belirleyecek düzeyde etkilidir. Göç alanındaki yapısal engellerin yanı sıra teorik çerçevenin yetersizliği, veri eksikliği ve kalitesizliği gibi sorunlar, bu alanda üretilen bilginin niteliğini belirlemektedir. Bütün bu gelişmeler göç araştırmalarının giderek teknikleşmesine, akademik niteliğinin azalmasına ve alandaki araştırmacıların göç alanına ilişkin politik ve etik ödevlerine yabancılaşmalarına neden olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Göç teorisi, göç politikası, uluslararası göç, sosyal teori.

I. Giriş

Uluslararası göç araştırmalarının sosyal bilimler literatüründeki ağırlığı küresel olarak gelişmeye devam ediyor. Bu durumun alanın ilgilileri tarafından bilinen nedenleri kadar göç olgusunun diğer sosyal olgularla iç içe giren ve birbirlerine bükülen yönlerinin giderek daha da çeşitlenmesinin etkisi olduğu söylenebilir. Göç gibi politik, sosyal, ekonomik ve kültürel sınırlarını sürekli esneten, kimi durumlarda onların katılaşmasına neden olan kimi durumlarda ise bu sınırların katılığının neden olduğu kırılmalardan olumlu ya da olumsuz etkilenen bu hareketin incelenmesi, günümüz sosyal bilim pratiği için katmanlı ve karmaşık bir mesele haline geldi.

* Yalova Üniversitesi, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü polatalpman@gmail.com

II. Çalışmanın Amacı

Uluslararası göç araştırmalarının önündeki güncel sorunların akademik kamunun tartışması amacıyla değerlendirmeye sunmak çalışmanın başlıca amacıdır. Bu sorunlar teorik çerçevenin yetersizliği, veri eksikliği ve kalitesizliği, metodolojik ve saha uygulaması zorlukları ve politik ve etik sınırları olarak ifade edilebilir. Bununla bağlantılı olarak “yeni tehditler ve fırsatlar” başlığı altında hiper-iletişim çağının göç araştırmaları üzerindeki etkisi, sağ-popülizmin göç araştırmalarına yönelik bakış açısının açıklanması da çalışmanın amaçları arasındadır.

III. Kavramsal Çerçeve

Göç olgusunu incelemenin önündeki yapısal engeller dışında alanın kendinden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Bunun nedenlerinden ilki *teorik çerçevenin yetersizliği*dir. Göç hareketine ilişkin sosyolojik araştırmalar sayesinde üretilen teorik açıklamalar bir yönüyle göç olgusunu açıklamaya yardımcı olsa da yirmi birinci yüzyılda gerçekleşen kitlesel göç hareketleri için çoğu zaman açıklayıcı bir çerçeve sunmaktan uzaktır. Bunun örneklerinden biri entegrasyon politikalarının eleştirisi üzerine kurulan çokkültürcülük yaklaşımının da günümüzde etkisini ve geçerliliğini kaybetmesidir. Günümüzde göçmenlerle yerel toplumun bir arada nasıl yaşayacaklarına, politik ve ekonomik alanlarda herkes için makbul ve etkili modelin ne olduğuna uzun zamandır gerçekçi bir yanıt verilemediği, göçmenlerin sürekli gözetim ve denetim altında tutulmasına yönelik güvenlikçi politik yönelimlerin güçlendiği gözlemlenmektedir.

Göç alanındaki bir diğer sorun *veri eksikliği ve kalitesizliği* olarak ifade edilebilir. Özellikle uluslararası göç araştırmaları söz konusu olduğunda farklı ülkelerden veri elde etmenin ve bu elde edilen verilerin görece güvenilir olmasının herhangi bir standardı bulunmamaktadır. Kimi durumlarda açık veri paylaşımı politikasına sahip olan ülkelerdeki araştırmacılar ellerindeki verilerin güvenilirliğini sağlayamamakta ya da veri paylaşımında ciddi sorunlar yaşamaktadır. Buna, günümüzdeki göç olgusunun gittikçe karmaşıklaşması ve artan göç dinamiklerinin çeşitlenmesi nedeniyle ortaya çıkan *metodolojik ve saha uygulaması zorlukları* ile *politik ve etik sınırları* da eklememiz gerekir.

IV. Yöntem

Bu çalışmanın başlıca yöntemi literatür analizi ve eleştirisi ile araştırmacının hem kendisinin hem de alanda çalışan diğer araştırmacıların saha gözlemlerinin ve deneyimlerinin bir model etrafında açıklanmasıyla oluşturulmaktadır.

V. Bulgular ve Tartışma

Göç araştırmalarının ölkeden ölkeye değişiklik gösterse de giderek teknikleştiği ve akademik niteliğini, bilgi üretme olanaklarını yitirdiği; alanla ilgili bilgi üretme prosedürlerinin gittikçe aşındığı, göçmenlerle araştırmacılar arasındaki güven ilişkisinin hasar aldığı ve alana ilişkin enformasyon akışının ciddi ölçüde niteliğini yitirdiği, politik taleplerin, beklentilerin ve baskıların sadece araştırmacıları değil, göçmenleri de kapsayarak genişlediği başlıca bulgular içerisinde yer almaktadır. Ayrıca bazı araştırmaların doğrudan yeni teknolojilerin sağladığı fırsatlar üzerinden dijital yurttaşlık ya da yüzer-gezer göçmenlik gibi aşırı-yorumsamaya uğramış kavramlar etrafında açıklamaya çalıştığı, diğer bazı çalışmaların ise doğrudan hukuki bir konu olarak göçmenliği ele almasının neden olduğu sorunların arkasındaki analitik çerçevenin eleştirisi, araştırmanın tartışmaları arasındadır.

VI. Sonuç ve Öneriler

Migration Work and Migrants' Rights Network (Göç alışmaları ve Göçmen Hakları Ağı) 2009 yılında, düzensiz göçmenleri kastederek “acil olarak yeni bir yaklaşıma ihtiyacımız var” başlığı ile bir rapor yayınlamıştı. Bu ‘acil’ çağrının bugün sona erdiğini söylemek bir yana, giderek daha da artan bir ihtiyaç haline geldiğini, bu alana yönelik akademik ilginin, göç alanına ilişkin sahici bir merak ve teorik bir donanımla değil, giderek teknik ve geçerken uğranılan bir yer haline geldiğine ilişkin gözlemler, alana yönelik mesleki müdahaleyi zorluyor. Bu müdahalenin başlıca pratiği sorunları tespit etmek ve bunlarla ilgili yapılması gerekenleri tartışmaya açmak olduğu kadar aynı zamanda alandaki bilgi üretiminin iyi örneklerini ortaya koymak, en azından var olan iyi örnekleri öne çıkarmak ve çoğalmalarını sağlamak olabilir. Bundan daha önemlisi ise göç araştırmalarını ve alanda uğraş verenleri göç alanındaki teorik bilginin yeniden eleştirilmesine davet etmek, bu alana ilişkin teorik müdahilliği uluslararası göç araştırmalarına taşımanın yollarını aramaktır.

KAYNAKÇA

- Düveli, F. (2006) “Questioning Conventional Migration Concepts: The Case of Transit Migration”, *Compas Working Paper*, link: [kisa.link/MZjrv](https://www.kisa.link/MZjrv) [Mart, 2024].
- Migration Work and Migrants' Rights Network (2009) *Irregular Migrants: The Urgent Need for a New Approach*, link: [kisa.link/RdNWv](https://www.kisa.link/RdNWv) [Mart, 2024].
- Wimmer, A.; Glick-Schiller, N. (2003), “Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology”, *International Migration Review*, 37/3, pp. 576-610.

YASAL ŞİDDET VE EŞİKTE YASALLIK BAĞLAMINDA GÖÇMENLİK DENEYİMLERİ

Gani Aladağ*

ÖZET

Göçmenin yasal statüsüne bağlı olarak maruz kaldığı şiddeti tanımlamak için kullanılan “yasal şiddet” kavramı çerçevesinde, göçmenlik deneyimi üzerine yoğunlaşan bu çalışma, aynı zamanda göçmenlerin “araf”ta olma durumu tanımlayan “eşikte yasallık” kavramından hareketle göçmenlik deneyimlerinin niteliğini incelemekte ve açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Yasallık, Yasal Şiddet, Eşikte Yasallık

I. Giriş ve Çalışmanın Amacı

Modern ulus devlet rejiminin göç politikaları ve yasaları, göçmenin içkin olarak “yasadışılığı”nı verili kabul eder. Oysa göçmen özünde “yasadışı” değildir, “yasadışılık” göçmenlik yasalarının ona atfettiği bir özelliktir. Bir göçmen, gittiği ülkede (ister yasal ister yasadışı bir şekilde gitmiş olsun) sahip olduğu yasal izinler çerçevesinde temel haklardan yararlanır. Ulus devletlerin göçmenlik yasaları, göçmenin hayatını belirleyen, onu yasal veya yasadışı olarak sınıflandıran temel kriterdir. Göçmenin belgesiz veya eksik belgeli olması, onun bütün hayatını etkilediği gibi onun üzerinde bir şiddet de oluşturmaktadır. Başka bir deyişle göçmenin statüsüne bağlı olarak geldiği toplumdaki temel mal, hizmet ve haklara erişimini belirleyen şey göçmenin yasal statüsü ya da yasadışılığıdır. Menjivar ve Abrego (2012) tarafından geliştirilen “yasal şiddet” kavramı da göçmenlik yasalarının, ceza yasalarına yakınlaştırılmasından kaynaklı olarak göçmenin temel haklarından yararlanamamasının göçmen üzerinde yarattığı şiddeti belirten bir kavramdır.

Bu çalışmanın amacı, göçmene atfedilen “yasadışılığın” göçmen üzerinde yarattığı “yasal şiddet” incelemektir. Göçmenin belgesiz veya eksik belgeli olmasının yarattığı yasal şiddete bağlı olarak aynı zamanda göçmenin bir tür “arafa” ya da “eşikte” bir yaşam sürmesine yol açtığı görüşünden hareketle, onların maruz kaldığı “yasal şiddet”in göçmenlik deneyimleri üzerindeki etkilerini incelemektir.

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
gani_aladag@hotmail.com

II. Çalışmanın Konusuyla İlgili Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Çalışmanın ekseninde yer alan “yasal şiddet” kavramı, göç hukuku alanının giderek parçalanması ve keyfi bir hal almasıyla eşzamanlı olarak ceza hukuku alanıyla iç içe geçmesinin etkilerinden kaynaklanan olumsuz durumları tanımlamayan bir şiddet biçimidir. Başka bir deyişle, ceza yasaları ile göçmenlik yasalarının birbirine yaklaştırılmasından dolayı, bu yasaların göçmenler üzerinde oluşturduğu şiddeti tanımlamak için “yasal şiddet” kavramını kullanılmaktadır. Göçmenlerin yasal statüsü, onların kim olduklarını, başkalarıyla nasıl ilişki kurduklarını, yerel topluluklara katılımlarını ve anavatanlarıyla devam eden ilişkilerini şekillendirir (Menjívar, 2006:1000). Aynı zamanda göçmenlerin yasal statüsü, göçmenlerin karşı karşıya kaldığı sağlık riskleri (Gutmacher, 1984), sokaklardaki savunmasızlıkları (Hirsch, 2003), aile içi şiddetle mücadele etme yetenekleri (Salcido ve Adelman, 2004) ve sağlık hizmetlerine erişim davranışlarına kadar hemen her şeyi etkilemektedir. Yasal statüye sahip olup olmamak göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olmalarını (Simon ve DeLey, 1984; Uriarte vd., 2003), aldıkları ücretleri (Massey, Durand ve Malone, 2002) ve kimlikleriyle kurdukları ilişkileri de etkilemektedir (Rodriguez ve Hagan, 2004). Göçmenlerin maruz kaldığı yasal şiddeti tanımlamak için göçmenlerin deneyimlerini, yasalara, bunların uygulanmasına ve yasanın mümkün kıldığı söylemlere ve uygulamalara (Menjívar ve Abrego, 2012:1383) bakarak takip edebiliriz.

Bu çalışmada kullanılan “eşikte yasallık” kavramı ise Menjívar’ın (2006) “Liminal Legality: Salvadoran and Guatemalan Immigrants’ Lives in the United States” (Eşikte Yasallık: ABD’de Yaşayan Salvador ve Guatemalalı Göçmenler) adlı makalesinde “belirsiz” bir yasal statünün göçmenlerin yaşamları üzerindeki etkilerini incelemek üzere geliştirdiği bir kavramdır. Bu makalede Menjívar göçmenlerin deneyimlerini vatandaşlık/ait olma çerçeveleri ve parçalı asimilasyon bağlamında ele almıştır. Victor Turner’ın “liminalite” kavramı ile Susan Coutin’in “yasal varolmama” (legal nonexistence) kavramını birleştirerek, Didem Danış’ın “eşikte yasallık” (Liminal Legality) olarak çevirdiği bu kavramı, oluşturmuştur. Bu makalede, belgeli ve belgesiz göçmenliğin belgeli ve belgesiz diye tanımlayacağımız alanın dışında bir de göçmenin yasal durumunun belirsizliğini tanımlamak için gri alanını (arada kalan, eşik) betimleyip yasal statünün göçmenin sosyal ağları ve ailesi, kilisenin onların hayatlarındaki yerinin göçmenin yaşamı üzerinde nasıl etkili olduğunu incelemiştir.

III. Yöntem

Bu çalışma nitel bir çalışma olup, yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanan veriler analiz edilmiştir. Bu çalışma kapsamında belgesiz ve eksik belgeli Afgan göçmenlerle ile yüz yüze görüşmeler yapılmaktadır. Görüşmeciler İstan-

bul'un yoğunlukla Zeytinburnu ve Beykoz ilçelerinde yaşayan ve Afganistan'dan gelen göçmenler arasından kartopu örneklem yoluyla seçilmektedir.

IV. Bulgular ve Tartışma

Yasal şiddete maruz kalan göçmenler her an sınır dışı edilme ve göz altına alınma korkusuyla bir tür eşikte yaşamaktadırlar. Yasal konumlarından dolayı "eşikte yasallık" durumlarından dolayı uğradıkları "yasal şiddet" sonucu çok farklı durumlarla karşı karşıya gelmektedirler. Buna göre göçmenlerin sınır dışı edilmeler artar; enformel sektörde yerli işçilerden daha kötü koşullarda ve daha az ücretle ve üstelik sosyal güvenceden yoksun bir şekilde daha fazla sömürülmelerine yol açar; göçmenler herhangi bir haksızlığa maruz kaldıklarında, haklarını savunmak için başvurabilecekleri bir merci olmadığından, göçmenlerin daha fazla hak ihlallerine maruz kalmalarına yol açar; eğitim ve sosyo-ekonomik kaynaklardan dışlanmalarının bir sonucu olarak yerel topluluklarla kaynaşmalarını engel olup, sebep olur; sınırların insan geçişini önlemeye karşı sıkılaştırılmasıyla, göçmenleri daha tehlikeli rotalara yönlendirmelerine ve göç maliyetinin artmasına yol açar; göçmenler gözaltı ve sınır dışı edilme korkusundan dolayı fiziksel istismar ve kendilerinin maruz kaldığı suçlarda bile sessiz kalmalarına yol açar; kamusal sağlık hizmetlerine erişememelerine yol açıp, daha maliyetli ve güvensiz merdiven altı sağlık kurumlarından hizmet almaya mecbur kalmalarına veya herhangi bir sağlık birimine başvuramamalarına yol açmaktadır; belgesiz göçmenlerin belgeli göçmenlere daha fazla bağımlı ve onlara karşı daha savunmasız ve her türlü istismara açık olmalarına yol açar ve her türlü mal, hizmet ve haklara erişimlerini kısıtlar veya engeller. Bu bulgulardan hareketle göçmenin yasal statüsünün sadece onun değil, menşe ülkede geride bıraktığı aile bireylerinin de yaşamının hemen her yönünü etkilediğini görmekteyiz. Fakat tüm bu olumsuz durumlara rağmen, göçmen hayatta kalma stratejilerini oluşturduklarını, geliştirdiği veya var olan sosyal ağlara katılarak yaşamını en katlanılır bir hale dönüştürdüğünü görmekteyiz.

V. Sonuç ve Öneriler

Eşikte yasallık durumunda yaşayan göçmenlerin uğradığı yasal şiddetin göçmenlerin bütün deneyimlerini etkilediğini söyleyebiliriz. Belgesiz veya eksik belgeli göçmenlerin sosyal hayata katılamamalarına, çalıştıkları işlerde tamamen işverenin insafına bırakılmalarına, ücretlerini alamadıkları durumunda haklarını arayamadıklarına, iş kazası yaşadıklarında hiçbir sosyal güvenceleri olmamasından kaynaklı olarak kendi tedavilerini kendilerinin yapmak zorunda kalmalarına, yerli toplumun üyeleriyle ilişki kuramamalarına, belgesiz göçmenlerin belgeli göçmenlerin her türlü şiddetine maruz kalmalarına yol

açmakta ve hem göçmen grupları arasında hem de yerli işçiler farklı toplumsal sınıfların oluşmasına yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

- Guttmacher, Sally (1984) "Immigrant Workers: Health, Law, and Public Policy", *Journal of Health Politics, Policy and the Law*, 9/3, pp. 503-14.
- Hirsch, Jennifer S. (2003), *A Courtship after Marriage: Sexuality and Love in Mexican Transnational Families*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Massey, Do. S.; J. Durand; N. J. Malone (2002) *Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration*, New York: Russell Sage Foundation.
- Menjívar, C. (2006) "Liminal Legality: Salvadoran and Guatemalan Immigrants' Lives in the United States", *American Journal of Sociology*, 111/4, pp. 999-1037.
- Menjívar, C., & Abrego, L. (2012) "Legal Violence: Immigration Law and The Lives of Central American Immigrants", *American Journal of Sociology*, 117/5, pp. 1380-1421.
- Rodriguez, N. P.; J. Hagan (2004) "Fractured Families and Communities: Effects of Immigration Reform in Texas, Mexico, and El Salvador", *Latino Studies*, 2/3, pp. 328-351.
- Salcido, Olivia, and Madelaine Adelman. (2004) "He Has Me Tied with the Blessed and Damned Papers: Undocumented-Immigrant Battered Women in Phoenix, Arizona", *Human Organization* 63/2, pp. 162-72.
- Simon, R. J., & DeLey, M. (1984) "The work experience of undocumented Mexican women migrants in Los Angeles", *International Migration Review*, 18/4, pp. 1212-1229.

BÜYÜKADA'DA EMEK VE BİRİKİM: VAN-ERCİŞ'TEN GÖÇ

Helin Su Kotan*

ÖZET

İstanbul'un en az nüfuslu ilçesi olan Prens Adaları, kıyıya yakın 9 ada ve iki kayalıktan oluşmaktadır. Adaların nüfus ve yüzölçümü bakımından en büyüğü olan Büyükada, tarihi boyunca pek çok farklı yaşam tarzına ev sahipliği yapmıştır. Bu metinde, Büyükada'nın 1980'den sonra geçirmiş olduğu dönüşümü Van-Erciş'ten Büyükada'ya gerçekleşen göç ve göçmenlerin ekonomik mobilizasyonu bağlamında inceleyeceğim.

Anahtar kelimeler: Göç; irksal sermaye birikimi, enformellik; sessiz ele geçirme

1. Giriş

1980 itibari ile İstanbul'a göç eden işçi sınıfı Kürt göçmenlerin çoğunun yerleşmeyi tercih ettiği semtlerin Esenler, Esenyurt, Bağcılar, Sultangazi, Ümraniye, Zeytinburnu ve Beyoğlu olduğunu göstermektedir (Yarkın, 2020). Büyükada, bahsedilen semtlerden farklı olarak, serbest piyasalaşma, emeğin güvensizleşmesi ve enformelleşmeyi farklı bir biçimde, adaların ilçe haline getirildiği 1984 yılının hemen öncesi ve takip eden yıllarda imari açıdan geçirdiği dönüşüm ile deneyimlemiştir. İnşaat ve hizmet sektörüne dayalı görevleri yerine getirecek işçileri anakaradan çağırmanın oldukça maliyetli oluşu ise, adada yetersiz barınma koşullarında yaşamayı kabul eden ve ucuza güvence-siz olarak çalışan Van-Ercişli göçmenler için adayı cazip hale getirdi. Günümüzde, 1980'lerin başında adaya inşaat işçisi olarak çalışmaya gelen birçok Vanlı Kürt göçmen, ada ekonomisinde oldukça görünür olan, restorancılık, esnafılık, müteahhitlik gibi iş kollarında faaliyet göstermektedirler. Burada, adanın İstanbul'un diğer göç alan semtlerinden farklı olarak bir "nöbetleşe yoksulluk" alanı olmadığını ve Kürt göçmenlere ekonomik mobilizasyonu mümkün kıldığını görmekteyiz.

Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminin 2021 yılı verilerine göre adada ikamet eden Vanlı Kürtlerin sayısı 1080'dir. Adalar'ın toplam nüfusunun 16372 olduğu düşünüldüğünde, adalardaki toplam Vanlı Kürtlerin sayısı ada nüfusunun %15'ine ulaşmaktadır. Derinlemesine mülakatlar yoluyla edinilen bilgiye göre,

* Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü, Modern Türkiye Tarihi Programı, suhelinkotan@gmail.com

1980'lerde inşaat işçisi olarak adaya gelen göçmenlerin en az %50'si bugün adada kendi işletmesine sahiptir.

2. Yöntem

2022-2023 yılında gerçekleştirilen saha çalışması, katılımcı gözlemcilik ve nitel görüşmeler ile desteklenmiştir. 21 kişi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Türk olma ayrıcalığı "maddi ve manevi ayrıcalıklar" (Harris, 1993) getiren bir mülkiyettir ve birçok araçla korunmaktadır. Burada mülkiyet sadece ev, araba ya da iş olarak düşünülmemelidir, aksine statü de bir tür mülkiyettir. Ve statü mülkiyeti özel ihtiyaçlara göre metalaştırılabilir (Harris, 1993). Haklarından mahrum bırakılmış grupların bu mülkiyete sahip olması kolay değildir. Harris, mülkiyetin öncelikle bir ayrıcalık beklentisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle "kendi benliğine ötekinin gözüyle bakan" (Du Bois, 1903) ve "ikili bir bilinçle" (Du Bois, 1903) yaşayan dışlanmış gruplar, bu mülklere sahip olabilmek için statü mülkiyetine doğuştan sahip grupların kodlarına uymak zorunda kalmaktadırlar. Fakat, göçmenler, buldukları koşulların pasif kurbanları değildirler. Yıllar içerisinde çalışarak mülk edinen Vanlı Kürt göçmenler, adadaki konumlarını güçlendirerek sessiz bir ele geçirme (quiet encroachment) (Bayat, 2000) stratejisi sürdürmüştür.

2.2. Bulgular ve tartışma

1980'lerden sonra önemli miktarda sermaye biriktirmiş olan Vanlı Kürt göçmenlerin konuşmalarına sıklıkla "çok çalışmak, zorluklar çekmek ve dayanmak-direnmek" söylemleri yansıyor.

Bununla birlikte, Büyükada'nın yazlıkçıları ve ilk yerleşimcileri, adaya ilk geldiklerinde sınırlı sermaye ile ya da hiç sermayeleri olmadan, güvencesizlik içinde yaşamaya çalışan Vanlı Kürtlerden farklı bir yaşama kültürüne sahip olmuşlardır. Uzun süre işgalcilik, cahillik ve eşkıyalıkla özdeşleştirilen Kürt kimliği, esas olarak bir güvenlik sorunu olarak görülmüş ve etnopolitik niteliği uzun yıllar reddedilmiştir (Yeğen, 2006). Bu algı hala Vanlı Kürtler üzerinde birçok yönden baskı oluşturmakta ve onları adada, özellikle ada ekonomisinde tanınmaya çalışmaya yöneltmektedir. Bu nedenle çok çalışmak bir var olma biçimidir. Onlar için çok çalışmak ekonomik belirsizliğin üstesinden gelmek için bir strateji haline gelirken, aynı zamanda daha görünür olmanın da bir yoludur.

Geldikleri ilk yıllarda yaşadıkları dışlanmaya ve kötü çalışma koşullarına karşı tepkisel bir yanıt geliştirdiklerini söylemek zordur. Aksine, adalıların, göç-

menlere karşı “hoşgörüsünü” arttırmak için yıllar süren bir çaba ile adaya “katkı sağlamak” göçmenlerin amaçları arasında olmuştur. Göçmenler tarafından uyum sağlamanın ön adımı olarak görülen hoş görülme hali, belirlenen birtakım kodlar dahilinde hareket etmeyi gerekli kılmıştır. Lakin, kodlar dahilinde hareket etmek sadece adalı olmak yahut yüksek ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olmak için çabalamak ile açıklanamaz. Aksine mekânla ilişkisi daha sağlam bir zemine oturan bir çoğunluk, bu alana kimlerin dâhil olup olamayacağını çerçevesini belirleyebilmiştir. Bu noktada belirleyici unsurun Türklük olduğu söylenebilir.

3. Sonuç

Neoliberal emek piyasasına güvencesiz bir şekilde dahil olan göçmenler, kimliklerinin asli unsurlarından biri haline gelen enformelliği, yaşadıkları topluluğun kodlarına uyumlu olarak yıkmaya çalışırken, kendi çıkarlarını mülkiyet edinerek korumayı amaçlamışlardır. Adadaki Vanlı Kürtlerin “sessiz ele geçirme” yoluyla (Bayat, 2000) adadaki konumlarını kalıcı hale getirerek bir hak tazmini sağladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Bayat, A. (2000). From ‘dangerous classes’ to ‘quiet rebels’. *International Sociology*, 15(3), 533–557. <https://doi.org/10.1177/026858000015003005>
- Cizre-Sakallıoğlu, U., & Yeldan, E. (2000). Politics, society and financial liberalization: Turkey in the 1990s. *Development and Change*, 31(2), 481–508. <https://doi.org/10.1111/1467-7660.00163>
- Du Bois, W.E.B., (1903), *The Souls of Black Folk*. A.C. McClurg & Co.
- Harris, C. I. (1993). Whiteness as property. *Harvard Law Review*, 106(8), 1707. <https://doi.org/10.2307/1341787>
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. M. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli örneği. *İletişim*.
- Millas, A. (2014). Büyükada: Prinkipo, ada-I Kebir. Adalı Yayınları.
- Gullistan Yarkin (2020) Fighting racism in Turkey: Kurdish homeownership as an anti-racist practice, *Ethnic and Racial Studies*, 43:15, 2705-2723, DOI:10.1080/01419870.2019.1685116
- Yeğen Mesut. (2006). *Müstakbel-türk'ten sözde-vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler. İletişim Yayınları*.
- Yörük, E. (2012). “Welfare Provision as Political Containment: The Politics of Social Assistance and the Kurdish Conflict in Turkey.” *Politics & Society* 40(4):517–47.

ÜLKE İÇİ ZORLA YERİNDEN EDİLENLERİN PSİKOSOSYAL SORUNLARI

Berhudan Şamar*

ÖZET

Çalışmanın amacı 2015-2016 yıllarında çatışma ve şiddet nedeniyle yerinden edilen kişilerin psikososyal sorunlarını ortaya çıkarmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kartopu tekniği ile Sur'da yerinden edilenlere yönelik psikososyal müdahaleler yapan 5 sosyal çalışmacı, 3 psikolog ve 2 psikolojik danışman ile derinlemesine mülakat tekniği ile görüşmeler yapılmıştır. Sur ilçesinde travmaya bağlı olarak ruhsal sorunlar; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, barınma, dil zorlukları, ayrımcılık, şiddet ve işkence ile işsizlik ve yoksulluk gibi sosyal ve ekonomik sorunlar yaşandığı ortaya çıkmıştır. Devletin ülke içi yerinden edilenlere yönelik güvenlik eksenli yaklaşım yerine insan haklarına dayalı bir yaklaşım benimsemesi ve sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde etkin bir sosyal politika geliştirmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sur, Çatışma ve şiddet, Ülke İçi Zorla Yerinden Edilme, Psikososyal Sorunlar

Giriş

Ülke içi zorla yerinden edilenlerin sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimleri, sosyo-ekonomik destekler, barınma, istihdam ve ruh sağlığı hizmetleri devlet kurumlarının ve yerel yönetimlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da faaliyet alanıdır. Özellikle devlet kurumlarının ve yerel yönetimlerin ülke içi zorla yerinden edilenlere yönelik faaliyetlerinin sınırlı olması ve kapsayıcı olmaması bu alanda sivil toplum kuruluşlarının daha fazla görünür olmasını sağlamıştır. Türkiye'de ülke içi zorla yerinden edilmeye yol açan çatışmanın taraflarından birinin devlet olması, bu durumdan dolayı ortaya çıkan faillik durumu ve yerinden edilenlere yönelik ulusal bir koruma mekanizmasının olmaması devlet kurumlarının soruna yaklaşımlarını etkilemektedir. 2015-2016 yıllarındaki ülke içi zorla yerinden edilme ile ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından yayınlanan raporların ve sağlanan psikososyal hizmetlerin açık ve erişilebilir olması nedeniyle araştırma STK'lardaki ruh sağlığı çalışanları ile yürütülmüştür.

* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Programı, Berxwedansmr@gmail.com

Çalışmanın amacı, 2015-2016 yıllarında Diyarbakır'ın Sur ilçesindeki çatışmalar nedeniyle yerinden edilen kişilerin, çatışma ve şiddet ortamında yaşanan yerinden edilmeyi nasıl deneyimlediklerini ve psikososyal sorunlarının neler olduğunu sivil toplum kuruluşlarında görevli ruh sağlığı çalışanlarının perspektifinden değerlendirmektir. Bu bağlamda araştırmada aşağıdaki soruya cevap aranmıştır:

1. Diyarbakır'ın Sur ilçesinde zorla yerinden edilenlerin göç sonrası yaşadıkları güçlükler psikososyal sorunlar (psikolojik, ekonomik, sağlık, eğitim, barınma, şiddet ve işkence, ayrımcılık, dil zorlukları) neler olmuştur?

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'nun raporuna göre çatışmalardan ve sokağa çıkma yasaklarından dolayı en az 355.000 kişi zorla yerinden edilmiş ve 1.6 milyon insan ise etkilenmiştir. 2015-2016 yıllarında Kürt yerleşim birimlerinde 11 il ve 45 ilçede en az 252 gün süresiz ve gün boyu sokağa çıkma yasakları ilan edilmiştir (1). 2015-2016'daki çatışma ve sokağa çıkma yasaklarında savaş şoku, anksiyete bozukluğu, depresyon, panik bozukluklar ve intihar girişimleri karşılaşılan psikolojik sorunlardandır (2). Ruhsal sorunların yanı sıra ülke içi zorla yerinden edilenler birçok sosyal ve ekonomik sorun yaşamaktadır. 2015-2016 yılları arasındaki çatışma ve sokağa çıkma yasaklarından dolayı kent merkezlerinde yaşam hakkı, barınma hakkı, eğitim, sağlık, seyahat ve diğer hak ihlallerine maruz kalan kişilerin iş, gıda, barınma ve psikolojik desteğe ihtiyaçları olduğu saptanmıştır (2). Ülke içi zorla yerinden edilmenin taraflarından birinin devlet olmasının bu alandaki bilimsel çalışmaları sınırlandırdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda kent içinde yerinden edilenlere yönelik sivil toplum kuruluşlarının müdahaleleri ve olguyu ele alış biçimleri önemlidir.

Sivil toplum kuruluşlarında görev yapan ruh sağlığı çalışanlarının perspektifinde ülke içi zorla yerinden edilenlerin psikososyal sorunların nitel yöntemle daha iyi anlaşılacağı düşünüldüğünden bu yöntem tercih edilmiştir. Araştırmada fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Nitel araştırmada fenomenolojik yaklaşım, bir kişi veya grubun bir fenomene ilişkin yaşadığı deneyimin anlamı, yapısı ve özünü anlamayı ve çalışmanın betimlenmesini sağlamaktadır (3). Araştırma kapsamında 2015-2016'da Diyarbakır Sur'da yerinden edilenlere yönelik sivil toplum kuruluşları aracılığıyla psikososyal müdahalelerde bulunmuş 10 ruh sağlığı çalışanı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Yerinden Edilenlerin Psikososyal Sorunları

Sur ilçesinde zorla yerinden edilenler sağlık hizmetlerine ve eğitime erişim, barınma, şiddet, işkence ve ayrımcılık, yoksulluk ve işsizlik ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Acil sağlık hizmetlerinin de çatışmalardan,

barikatlardan ve engellemelerden dolayı sekteye uğradığı, insanların en temel hak olan sağlığa erişiminin ciddi bir şekilde kısıtlandığı, insanların kendi imkânlarıyla bunu sağlamaya çalıştığı bir süreç yaşanmıştır. Sokağa çıkma yasaklarında sağlık kurumlarına erişememe, sağlık kurumlarındaki personel yetersizliği ve hastanelerin sadece çatışmalarda yaralanan askerler için tahsis edilmesi yaşanan sorunlardan olmuştur. Sur'daki çatışma ve ablukadan dolayı çocukların eğitim hayatı olumsuz etkilenmiş, birçok çocuk okula gidememiş, okula devam edenlerin ise eğitsel başarıları düşmüştür. Özellikle çatışmaların yoğunlaştığı altı mahallede okulların eğitime ara vermesi ve öğrencilerin başka okullara nakil olmaları ciddi sorunlara neden olmuştur. Çatışma ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle birçok aile aynı evi paylaşmak zorunda kalmış, ev tutan insanlar eşya arayışına girmiş ve temel kaygı aile üyelerinin asgari barınma ihtiyacını karşılayacak bir 'çatı' bulmak olmuştur.

Kolluk kuvvetlerinin sivil ve Sur sakini olduğu bilinmesine rağmen vatandaşlara örgüt üyesi veya destekçisi gibi davrandığı ve fiziksel şiddet ve işkence uyguladığından bahsedilmiştir. 2015-2016 Sur'daki çatışmalarda, kolluk kuvvetlerinin Sur'dan çeşitli nedenlerle ayrıl(a)mayan vatandaşlara ayrımcı pratiklerle yaklaştığı, Kürt olmanın ve Sur'da yaşamının bu ayrımcı pratiğin merkezinde konumlanan yapısal durumlar olduğu ifade edilmiştir. Çatışma ve şiddet durumu kadınları, erkekleri ve çocukları farklı düzeylerde etkilemiştir. Başka bir deyişle bu grupların travmatik olaya verdikleri ruhsal reaksiyonlar farklı olmuştur. Yetişkinlerde genel olarak ruhsal sorunlar; uyku sorunları, depresif durumlar, kaygı ve korku, manik savunmalar çocuklarda ise alt ısılatma, karanlıkta kalamama, hayatta kalma ile ilgili kompulsif davranışlar geliştirme şeklinde ortaya çıkmıştır. Her yaş grubundan kişilerin etkilendiği yerinden edilme sürecinde yürütülen psikososyal çalışmaların kişinin tercih ettiği, daha iyi anlaşıldığını düşündüğü veya kendini daha iyi ifade edebildiği bir dilde yapılması ruh sağlığı açısından önemli olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Yaşananların bilançosunun ağır olduğu yerinden edilme sürecinde ayrımcılık, işkence ve şiddet, dil zorlukları, barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde birçok sorun yaşanmış, gündelik yaşamı sürdürmek zorlaşmıştır. Sonuçlar, 2015-2016 yıllarında Sur'daki çatışma ve abluka durumundan sonra TSSB, depresyon ve anksiyete bozukluğunun oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Bu ilişki ülke içi yerinden edilen popülasyonların farklı psikososyal kırılma noktaları ve çatışmalar sonucu yaşadıkları travmanın şiddeti ile açıklanabilir (4). Sur gibi sivil bir yerleşim yerinde meydana gelen yıkımlar ve kayıplar, aylarca süren çatışma ve şiddet olayları bireylerin ruhsal durumunu oldukça olumsuz etkilemiştir. Güvensizlik, yakınların ölümü, evlerin ve yaşam alanlarının harabeye dönmesi, çaresizlikler, acılar ve travmatik yaşantılar

Sur sakinlerini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Travmaya bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal sorunların tedavi edilmesi için kapsamlı psikolojik rehabilitasyon çalışmalarına ve mülksüzleşmeye neden olan maddi kayıpların tazmin edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

TİHV (Türkiye İnsan Hakları Vakfı) (2021). Türkiye’de Sokağa Çıkma Yasakları Haritası 16 Ağustos 2016-1 Ocak 2020.

GÖÇİZDER (Göç İzleme Derneği) (2019). Sokağa Çıkma Yasakları ve Zorunlu Göç Sürecinde Kadınların Yaşadıkları Hak İhlalleri ve Deneyimleri Raporu.

Patton, M.Q. (2018). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. Eds. M. Bütün ve S. B. Demir, Ankara: Pegem Akademi.

Morina, N. Vd. (2018). Psychiatric Disorders In Refugees And Internally Displaced Persons After Forced Displacement: A Systematic Review, *Frontiers in psychiatry*, Vol. 9(433), s. 1-15.

SİĞINMACILARIN KONUTA ERİŞİM DİNAMİKLERİ: İSTANBUL/FATİH'TE YAŞAYAN SURIYELİLER

Fatma Gül Eryıldız Şenvarlar*

ÖZET

Sığınmacıların yeniden yerleştirilmesi ve uygun fiyatlı konutlara erişim hakkı yerel bir meseleden çözümlenmesi gereken küresel bir meseleye dönüşmüştür. Savaş (siyasi), salgın (sağlık), doğal afetler (çevresel) ve hiperenflasyon (ekonomik) sonrası çoklu kriz dönemi göçmenlerin barınmaya erişim kapasitelerinin aniden azalmasıyla sınırlanmaktadır. Konuta erişim, diğer kaynak ve hizmetlere erişimin ilk noktasıdır. Barınma mekânı güvenlik, aşinalık, ilişkiler, yakınlık gibi aidiyetle ilişkilidir. Konut, sığınmacılar için kentle özdeşleşmede ilk bağlantının kurulduğu yerdir. Sığınmacılar mekâna yerleşmek için bireysel ve kolektif stratejiler geliştirmektedir. Amartya Sen'in (1999) yapabilirlikler yaklaşımı, konuta erişimin yaşam koşullarını ve refahı iyileştirdiğini göstermektedir. Bu çalışmada öncelikle İstanbul'un Fatih ilçesinde merkezi/yerel hükümet temsilcileri, emlakçılar, sivil toplum kuruluşları, Suriyeliler ve Türkiyeliler gibi tüm aktör gruplarıyla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilerek mültecilerin konuta erişim konusundaki eğilimleri, kararları ve kapasitelerinin yerleşik halktan farklılıkları anlaşılmasına çalışılmıştır. Suriyelilerin konuta erişimde yerel halktan nasıl ve hangi araç ve kurumlarla farklılaştığını anlamak için derinlemesine görüşme kayıtlarına nitel içerik analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak, İstanbul'daki konut politikası ile ilgili olarak, konut piyasasında yeterince temsil edilmeyen sığınmacıların kapasitesini artırmak için kapsayıcı politikalar ve planlama uygulama olanakları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeliler, konuta erişim, İstanbul

Giriş

1980'lerden itibaren artan uluslararası göç dalgaları Türkiye'yi göç veren ve transit ülke konumundan "hedef ülke" konumuna dönüştürdü. Türkiye'ye gelen göçmenlerin çoğunluğu zorunlu göçlerdir, özellikle Suriye İç Savaşı'nın etkisiyle son 30 yılın göç trendi 1990-2010 ve 2011-2020 olarak kategorize edilebilir. Bu dönemde, Suriye İç Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye'ye doğru zorunlu göç artmıştır. UNHCR verilerine göre, komşu ülkelere sığınan Suriyelilerin %63'ü Türkiye'de yaşamaktadır. Türkiye, 3,4 milyon mülteciyle

* İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Programı, eryildizf@itu.edu.tr

İran'la birlikte Dünya'da en fazla mülteci barındıran ülkedir. Suriyeliler genellikle kamplar dışında kentlerde yaşamaktadırlar, özellikle İstanbul'da yoğunlaşmışlardır. Suriyelilerin yaşadıkları yerlerde, kendi kültürel kimliklerini korurken aynı zamanda sosyo-kültürel şartlara uyum sağlama çabası içinde oldukları gözlemlenmektedir. Suriyelilerin konuta erişimindeki engellerin tespit edilmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar, Suriyelilerin konuta erişim için hangi kaynaklara, hizmetlere ve ilişkilere nasıl ulaştığı ve mekanla nasıl etkileşimde bulunduğunu incelemektedir.

Kavramsal Çerçeve

Sığınmacıların sağlıklı konutlarda barınması, istihdama katılıyor olması, sosyal donatılara erişebilecek seviyede oturması ve sosyal dışlanma hissetmemesi, göç ettikleri topluma ait olduklarının göstergelerindedir. Mülteciler için yeniden yerleşim deneyimindeki en yaygın zorluklardan biri konut istikrarsızlığıdır. Mülteciler, gittikleri kentlerde kapasitelerini artırmak için belirli mahallelere yerleşmekte; konut piyasasına dahil olarak kentlerle bağ kurmaktadır (Miraftab, 2000). Mekâna yerleşme, barınabilme ve oradaki sosyal, ekonomik ve kültürel ilişki ağlarına tutunabilmeyle başlar. Göç, kapsamlı bir uyum süreci olarak değerlendirilir. De Haan'a göre (2021) göç sadece insanların yaşam koşullarını iyileştirmek için bir araç değil, aynı zamanda refahı artıran bir faktördür. İnsanlar göç edebilmek için belirli yeteneklere ihtiyaç duyarlar ve göç, bu yetenekleri artırabilir. Bu, göçün bir yatırım olduğunu ve sefaletten kaçmaktan ziyade daha iyi bir geleceğe doğru bir adım olduğunu gösterir. Sen'in yetenekler yaklaşımı (2000; 1999) göçmenlerin konuta erişimini ve yaşam koşullarını iyileştirdiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, mültecilerin mekâna yerleşme stratejilerini anlamak için uygulanabilir ve göçmenlerin yerleşim yerlerini ve hareketlilik kısıtlamalarını açıklar. Konut, sığınmacılar için çok boyutlu bir kavramdır ve geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağlantılar kurar. Yasal, sosyal ve sınıfsal farklılıklar, konut deneyimlerini etkiler. Konut, cinsiyet, sınıf, ırk ve güç eksenleriyle işaretlenir. Uluslararası göç rejimleri, sığınmacıların konuta erişiminde kritik bir rol oynar, yasal düzenlemelerin yanı sıra ekonomik ve siyasi faktörler de etkilidir.

Yöntem

Göç çalışmalarının kapsamlı bir kavrama anlayışını elde etmek için, hem dışarıdan (external) bir perspektifi hem de içermeci (inclusive) bir perspektifi içeren bir hibrid model benimsenmesi yararlı olacaktır. Katılımcı gözlem ile Fatih ilçesinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları mahallerde kamusal mekanlar, restoranlar, kafeler, ikamet izni için aracı kurumlar, marketler vb. mekanlarda düzenli olarak bulunularak gündelik hayattaki hareketlilikleri ve mekanlarda

bulunma sıklıkları tespit edilmektedir. Derinlemesine görüşme ile Suriyelilerin konuta erişimini yönetim ve uygulamada şekillendiren/etkileyen/etkilenen aktörlerden olan; Fatih'te ikamet eden Suriye kökenliler ve Türkiye doğumlular, mahalle muhtarları, emlakçılar, sivil toplum kuruluşları ile yarı- yapılandırılmış açık uçlu sorulara dayalı birden fazla defa tekrar eden yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmektedir.

Bulgular ve Tartışma

Mekâna yerleşme kavramı, konuta ve hizmetlere erişim, kamu kurumları ve yerel halkla etkileşim, hareketlilik gibi ana kategorilerde incelenmiştir. Fatih ilçesi, Suriyeli kent içi hareketliliğinin başladığı bölge olarak belirlenmiştir. Son 30 yılda, demografik değişimler ve göçmenlerin kalıcı yerleşim yeri haline gelmesi, özellikle Fatih'in konumu, ticaret merkezi olması ve uygun kira fiyatları gibi faktörlerle ilişkilendirilmiştir. Suriyelilerin genellikle konut birim fiyatının düşük olduğu ilçeleri tercih ettiği görülmektedir. Suriyelilerin Fatih'e yerleşme dinamiklerini anlatırken, akrabalarının, arkadaşlarının ve STK'ların desteğiyle mekâna erişimlerinin "erişim temelli" olduğunu belirtmişlerdir. Çoklu kriz dönemindeki savaş, salgın, hiperenflasyon ve doğal afetler, göçmenlerin konut erişilebilirliğini sınırlamaktadır. Fatih'te yaşayan Suriyeliler genellikle kendilerini rahat hissettiklerini ve Avrupa ülkelerine tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Ancak yüksek kira talepleri ve tahliye endişesi gibi faktörler, konuta erişimi ve mekânsal hareketliliği sınırlamaktadır. Saha araştırmasında, göç deneyimlerinin çeşitliliği öne çıksa da, derinleştikçe düzenlilikler ve kalıplar görülmektedir. Fatih'te yaşayan Suriyeliler arasında, Türk vatandaşlığına geçenlerin ve nitelikli işlere erişenlerin Başakşehir ve Beylikdüzü'ne taşındığı, alım gücü düşenlerin ise genellikle Esenler, Bağcılar ve Esenyurt'a gittiği gözlemlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Sığınmacılar, planlanmamış yerleşimlerde kendi yapılarını oluşturur. İstanbul'da yaşayan Suriyeliler genellikle mutlu ve rahat olduklarını belirtmişlerdir, bu durum kültürel yakınlık, sosyal ağlar ve güvenlik hissiyle ilişkilendirilmiştir. Fatih ilçesi, Suriyeliler için artık bir bekleme odası değil, yaşadıkları bir yer haline gelmiştir. Bazıları için Fatih'e yerleşmek bir tercih olmuş, kendi memleketlerini orada yaşama becerisini kazanmışlardır. Konutla ilgili eşitsizlikler, hükümet politikalarının yanı sıra finans sektörü ve konut piyasasındaki etkili aktörler tarafından da üretilmektedir. Mekansal yoğunlaşmayı önleme planı, aslında yerel halkı ve sığınmacıların yoğun yaşadığı bölgelerin prestijini yeniden kazanmak amacıyla yapılmıştır. Bu plan, yeni sosyal ilişkilerin kurulmasını engelleyerek hareketliliği kısıtlamaktadır. Konutun yaşanma biçimi, sosyal konumlanma ve güç ilişkileri tarafından şekillenir. Sığınmacılar için

kapsayıcı konut politikaları oluşturulmalı, temsil edilmeyen sığınmacılar için savunuculuk çalışmaları yapılmalı ve geçici yasal statüler kalıcı hale getirilmelidir. Ayrıca, erişilebilir konutlar için mali önlemler alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- De Haas, H. (2021). A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative migration studies*, 9(1), 8. <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
- IOM. (2019). Migrants' Presence Monitoring in Istanbul Baseline Assessment Field
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Anchor Books.
- Sen, A. (2000), "Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny", *Social Development Papers no. 1*, Office of Environment and social Development, Asian Development Bank,
- Miraftab, F. (2000). Sheltering refugees: the housing experience of refugees in metropolitan Vancouver, Canada. *Canadian Journal of Urban Research*, 9(1), 42.
- Blunt, A., & Dowling, R. (2006). *Home*. Routledge
- Ralph, D., & Staeheli, L. A. (2011). Home and migration: Mobilities, belongings and identities. *Geography Compass*, 5(7), 517–530.

VI. Oturum: PORTEDEN SAHNEYE, YAZINDAN DİJİTALE SANAT Oturum Başkanı: Hayriye Erbaş

TOPLUMSAL ELEŞTİRİ SAHNESİ ve EPİK- DİYALEKTİK TİYATRO GELENEĞİ

Merve Seçmen *

ÖZET

Bertolt Brecht, 20. yüzyılın önde gelen şair ve tiyatro yazarlarından biri olarak tanınır. Yaşadığı dönemin toplumsal sorunlarına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmış ve tiyatroyu, o dönemi etkisi altına alan faşizmin yarattığı baskıları dile getirmek için bir araç olarak kullanmıştır. Klasik Tiyatro'nun geleneksel yapısını yıkararak, epik-diyalektik tiyatro ile ilişkiselliği tiyatrodaki ön plana çıkarmıştır. Seyircinin oyun içindeki duygusal bağını kopararak sorgulayıcı bir tutum sergilemesini amaçlayan Brecht, yabancılaştırma kavramı ile seyircinin katarsis deneyimini engellemiştir. Epik-diyalektik tiyatronun dramaturjisinde merkezi bir rol oynayan 'gestus'u, toplumsal bir tavır veya durumu fiziksel bir ifadeyle sahnede göstermek için kullanmıştır ve Brecht'in teorisinin estetik vurgusu bu kavram üzerine inşa edilmiştir. Brecht, sosyolojik unsurlardan beslenen ve aynı zamanda sosyolojiye katkıda bulunan bir tiyatro anlayışı geliştirmiştir. Özellikle 'gestus' kavramı, sosyolojik bir terim olmasının yanı sıra, Pierre Bourdieu'nün 'habitus' kavramıyla paralellikler gösterir. Bu çalışmanın amacı, Brecht'in epik-diyalektik tiyatrosunun, toplumsal gerçekliği sahne üzerinde nasıl yansıttığının ve dramaturjik yapısının altını çizmektir.

Anahtar Kelimeler: Bertolt Brecht, epik-diyalektik tiyatro, gestus, Pierre Bourdieu, habitus.

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Karl Marx'ın, sosyal bilimlerin dünyayı sadece tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda değiştirilmesi gerektiği görüşünden etkilenen Bertolt Brecht, epik-diyalektik tiyatronun toplumda tepki ve değişim yaratması gerektiğini savunmuştur. Brecht, Marx'ın diyalektik teorisini temel alarak, yüzyıllardır devam eden Klasik Tiyatro'nun geleneksel yapısını yıkmış ve Aristoteles'in sanat

* Doktora Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 1830700207@stu.adu.edu.tr

anlayışına meydan okumuştur. Bu anlayışın içerdiği katarsis ve mimesis kavramlarına karşıt bir sistem kurarak, kendi estetiğini geliştirmiştir. Epik-diyalektik tiyatro, seyirciyi oyunun bir parçası olmaktan ziyade, bir gözlemci olarak konumlandırır ve onları düşünmeye teşvik eder. Bu yaklaşım, geleneksel tiyatroya ve sanatın 'gerçekçi geleneği'ne eleştirel bir meydan okumadır. 20. yüzyıl tiyatrosuna yeni bir yön veren epik-diyalektik tiyatro, Brecht ve Erwin Piscator, Peter Weiss gibi isimlerin siyasi baskılara karşı direniş alanı oluşturma çabalarıyla daha da güçlenmiştir. Epik-diyalektik tiyatro, tiyatronun toplumsal farkındalık yaratma işlevini vurgulayarak, tiyatronun sosyolojik boyutunu ön plana çıkarmıştır. Bu çalışma, Brecht'in tiyatrosunun toplumsal olaylar ve olgularla ne şekilde ilgilendiğini ve sosyolojiye nasıl katkı sağladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Bu çalışma, sosyoloji ve tiyatro alanlarına on yılı aşkın süredir ilgi duyan ve bu alanlarda derinlemesine okumalar yapan bir araştırmacının çabalarının ürünüdür. Bu çalışmanın özgünlüğü, Brecht'in epik-diyalektik tiyatrosunda kullandığı ilişkisellik nosyonunu gözler önüne sermek ve sanat sosyolojisi alanına katkıda bulunmaktır. Bu amaç eşliğinde Brecht'in yabancılaştırma ve gestus kavramının Marx'ın yabancılaştırma ve Bourdieu'nun habitus kavramlarıyla olan ilişkisinin mahiyetini inceliyorum. Bu alanda yapılmış sınırlı sayıda çalışmalardan biri Altun (2007) [1] tarafından yazılan "Brecht'ten Bourdieu'ya Otonom Tiyatroya Doğru: Habitus/Gestus" başlıklı makaledir. Altun, 1970'lerde ortaya çıkan feminobrechtien dramaturjiyi habitus kavramı üzerinden incelemiş ve feminist bir gestus kavramının mümkün olup olmadığını sorgulamıştır. Toksoy (2004) [2] ise "Tiyatroda Toplumsalın Temsili ve Eleştirisi: Bertolt Brecht'in Epik Tiyatrosu" isimli yüksek lisans tezinde, epik tiyatrodaki toplumsalın politik temsilinin başarısını ve sınırlarını sorgulamıştır. Bunların yanı sıra Brecht'i György Lukacs[3], Hannah Arendt[4] gibi düşünürlerle birlikte okuyan çalışmalar da bulunmaktadır.

Yöntem

Brecht'in kurduğu epik-diyalektik tiyatronun sosyolojik geri planını anlayabilmek için öncelikle yaşam öyküsünü ve tiyatroyla ilişkisini incelemek gerekir. Bu çalışmada ilk olarak Brecht'in yaşam öyküsüne yer verilecek, ardından epik-diyalektik tiyatroyu nasıl kurduğu ve geleneksel sanata neden karşı çıktığından bahsedilecektir. Epik-diyalektik tiyatronun klasik tiyatrodan ayrılan yönleri ve temel bileşenleri incelenecek, son olarak da tiyatronun sosyolojik temelleri, Brecht'in yabancılaştırma ve gestus gibi kavramları kullanımı üzerinden tartışılacaktır. Gestus kavramının, Pierre Bourdieu'nün habitus kavramıyla olan paralellikleri de gözler önüne serilecektir.

Bulgular ve Tartışma

Toplumsal meseleleri işleyen epik-diyalektik tiyatro, farkındalık yaratma, değişim ve dönüşüm sağlama, harekete geçirme gibi amaçlara odaklanır. Karl Marx'ın düşüncelerinden etkilenecek oluşturduğu tiyatrosuyla Brecht, politik ve sosyolojik bir tiyatro inşa etmiştir. Marx'ın yabancılaşma kavramını bir teknik olarak benimseyen Brecht, seyirciyi oyundan duygusal olarak uzak tutarak, onları bir yargıç konumuna yerleştirip düşündürmeyi ve böylece toplumsal değişimi tetiklemeyi hedeflemiştir. Brecht'in oyunları, eğlendirirken eğitime, düşündürme ve toplumsal sorunlara dikkat çekme amacını taşır; işsizlik, yoksulluk, savaş, baskı ve açlık gibi konuları ele alır. Ayrıca, Brecht oyunlarında toplumdaki dışlanmış karakterlere; serserilere, alkoliklere, münzevilere yer vermiştir. Bunlar, burjuva dünyasının yarattığı, umutsuz ve karamsar kişiliklerdir.

Sahnede sınıfsal ilişkileri vurgulayan Brecht, gestus kavramı aracılığıyla bunu başarıyla gerçekleştirmiştir. Sınıfsal ilişkileri tavır, duruş ve eylem yoluyla ifade ederek, toplumsal ilişkilerin sahnelenmesinin önemini vurgulamıştır. Gestus kavramı ile toplumdaki sömürü düzenini ve sınıfsal farklılıkları gözler önüne sermiştir. Brecht'e göre, sınıfsal farklılıklar bedenimize ve hareketlerimize işlenmiştir. Pierre Bourdieu ise, eylemlerimizin, beğenilerimizin ve yaşam tarzlarımızın habitusumuzdan kaynaklandığını söylemektedir. Ona göre sahip olduğumuz sermayeler habitusumuzu şekillendirerek, çocukluktan itibaren içselleştirilerek bedenimizde ve eylemlerimizde cisimleşmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Brecht'in yarattığı epik-diyalektik tiyatro, sosyolojik vurguları ön planda tutan bir yapıya sahiptir. Toplumsal olayları sergileme ve toplumsal tepki uyandırma arzusu, sanata olan katkısının yanı sıra sanat sosyolojisi alanı için de büyük değer taşır. Brecht'in gestus kavramı, sosyoloji alanında da uygulanabilir bir terim olarak öne çıkar.

KAYNAKÇA

- Altun, H. (2007). Brecht'ten Bourdieu'ya Otonom Tiyatroya Doğru: Habitus/Gestus. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı:24, syf. 7-26.
- Toksoy, E. (2004). Tiyatroda Toplumsalın Temsili ve Eleştirisi: Bertolt Brecht'in Epik Tiyatrosu. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı.
- Akman, M.K. (2001). "Lukacs'ın Sanat Anlayışı, Sanat Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme", (acikbilim.yok.gov.tr).
- Temel, T. (2010). Epik Tiyatroda "Siyasal Olan" ve "Gestus" Kavramlarını Hannah Arendt İle Okumak. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, Sayı: 17, sy. 76-85.

TÜRKİYE'DE FEMİNİZMİN İNŞASINDA ÇEVİRİ VE ÇEVİRMENLİK

Yonca Güneş Yücel*
Gözde Orhan**

ÖZET

Bu bildiri, Türkiye'de 1980 sonrası feminist hareketin gelişiminde çevirmenliğin kritik rolünü ele alır. 1980'lerde, kadınların cinsiyet eşitsizliğine karşı sokaklarda daha görünür oldukları bir dönemde, kadın hareketi ve çevirmenlik arasındaki ilişkiyi inceler. Araştırma, feminist kuram ile kadın hareketinin nasıl birbirini beslediğini, darbe sonrası Türkiye'de nasıl deneyimlendiğini ve kadınların çevirmenlik pratikleriyle yayıncılık sektörünün eril sınırlarını nasıl zorladığını anlamayı amaçlar. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin koleksiyonlarından yararlanılarak, kadın çevirmenlerin ve feminist yayıncılığın yayıncılık sektöründe nasıl bir yer edindiği, feminist teorinin yayılmasındaki rolleri ve eril yapı ve tutumları sorgulayışları detaylı bir şekilde incelenir, analiz edilir. Bulgular, 1980'lerin ortasından itibaren kadın çevirmenlerin yayıncılık sektöründe çok daha görünürlük kazandığını, feminist literatürün Türkçeye kazandırılmasında, yayıncılık ve çeviri faaliyetinin kolektif, örgütlü pratiğinde önemli rol oynadığını ve alternatif bilgi üretiminde ve toplumsal hareketi belirlemede etkili olduklarını gösterir. Bu çalışma, 1980 sonrası Türkiye'de kadın çevirmenlerin feminist harekete etkilerini arşiv belgeleri üzerinden analiz ederek, ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, YAZKO, Kadın Hareketi, Feminizm, Yayıncılık, Şirin Tekeli.

Giriş

Bu bildiri kadınların yayıncılık dünyasında ve düşünsel alanlarda çeviri faaliyetleri aracılığıyla özgün bir zemin inşa ettiklerini ve bu sürecin, Türkiye'deki 1980 sonrası dönemde yükselen feminist hareketin evriminde merkezi bir rol oynadığını öne sürmektedir. Çevirmenliğin, bizatihi Türkiye'deki 1980 sonrası feminist hareketin oluşumunda oynadığı kritik rol ortaya koyulmaktadır. Türkiye'de ikinci dalga feminizmin başlangıcı olarak tanımlanabilecek ve kadınların bir bütün olarak patriyarkaya karşı mücadele ederken daha fazla sokaklarda görüldüğü 1980'li yıllarda, kadın hareketi ile çevirmenliğin ne tür bir ilgisi olabilir? Kadın hareketi ile feminist kuramın birbirini besleyen ilişki-

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, yyguce@gelisim.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Altınbaş Üniversitesi Ortak Dersler Bölümü, gozde.orhan@altinbas.edu.tr

si, darbe sonrası Türkiye’inde nasıl deneyimlendi? Kadınlar, çevirmenlik pratikleri aracılığıyla yayıncılık sektörünün eril sınırlarını ne ölçüde zorlayabildi? Bu sorulardan hareketle araştırma, kadınların yollarını yalnızca sokak hareketleri ile bulmadığını, bir çevirmen kadın grubunun giriştiği bir düşünsel kırılma sayesinde feminist aktivizmin ayakları üzerine oturtulduğunu iddia etmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi koleksiyonlarını kapsayan bir arşiv araştırmasına dayanmaktadır. Kadın Örgütleri ve Örgütlenmeleri Koleksiyonu, Kadın Yazarlar Koleksiyonu ve Şirin Tekeli Özel Arşivi’nde bulunan çeviri ve çevirmenler, Kadın Çevresi, Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi (YAZKO) ve Somut dergisi hakkındaki belgeler, gazete haberleri, afişler, mektuplar ve görseller, dönemin yayıncılık sektörü ve feminist hareket arasındaki etkileşim detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca önemli kadın çevirmenlerin yayınları hakkında çıkan gazete haberleri ve röportajlar taranmış, dönemin yayıncılık sektöründe kadın çevirmenlerin rolünü ve etkilerini ortaya çıkarmak için kapsamlı bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın bulguları, kadın çevirmenlerin ve feminist yayıncılığın, dönemin entelektüel ve siyasal ortamında alternatif bilgi üretme ve yayma mekanizmaları olarak işlev gördüklerini göstermektedir. Gerek 1980 öncesinde gerek ise 1980’ler boyunca kadın yazar ve çevirmenlerin bir kısmının, kadını ve kadınlık durumunu konu edinen eserler ürettikleri ve hatta bunları feminist bir perspektiften formüle ettikleri hâlde, yaptıkları şeyi tarif ederken feminizmi zikretmekten kaçınmış olmaları dikkat çekicidir. Bu noktada, feminizme pek de sempati duyulmadığını anladığımız bir atmosferde, bu çalışmanın yoğunlaştığı YAZKO Kadın Dizisi girişimini başlatan kadınların feminizmle ilişkilerini son derece net biçimde tanımlamış olmaları önem taşımaktadır. 1980 öncesinde de -bir aktivizm biçiminde olmasa da- kadınların kadının sözünü ve kadınlık durumunu yansıttıkları edebi eserler verilmiştir ve bu da 1980’lerde güçlenecek olan hareketin filizlerini, düşünce ve enerji birikimini oluşturan dinamiklerden birisidir (Çayırıcıoğlu, 2022, s. 14). O hâlde 1980 öncesini büyük bir suskunluk ve içe kapanma olarak tarif etmek yerine, kadınların ataerkil toplumda kadın olmaya dair bilgi ve bilinç geliştirmeye başladıkları bir hazırlık dönemi olarak ifade etmek de mümkündür. Bu çalışma, ikinci dalga feminizmin sokaktaki görünürlüğünden evvel hem ikinci dalga feminist hareketin merkeze aldığı temaları sorunsallaştırmaya başlayan bir kadın yazınının hem de çeviri faaliyetleri sayesinde Türkiye’de dolaşıma sokulan yapılandırılmış bir feminist kuramın varlığının önceliğini ve önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Araştırma, feminist yayıncılığın ve çevirinin, kadınların yaşam deneyimlerini, taleplerini ve mücadelelerini ifade etme ve toplumda daha geniş bir alana yayma konusunda kritik bir zemin sağladığını ortaya koymaktadır. Türkiye'de 1980 sonrası feminist hareketin oluşumunda çeviri faaliyetlerinin merkezi rolünü ve kadın çevirmenlerin yayıncılık sektöründe feminist bir eksen çizerek entelektüel dünyanın eril sınırlarını zorladıklarını göstermektedir. Başta Şirin Tekeli olmak üzere dil bilen çok sayıda entelektüel kadının öncülük ettiği çeviri hareketi, feminist kuram ve pratiğin yayılmasında kilit bir faktör olarak ortaya çıkarken, kadınların çeviri sürecinde feminist düşüncüyü Türkiye siyasi tarihi içinde ele alan toplumsal cinsiyet mücadelesine yeni perspektifler geliştirdikleri ortaya konulmaktadır. Son olarak bu araştırma, feminist hareketin gelişiminde çeviri ve yayıncılık faaliyetlerinin stratejik önemini vurgulamakta ve Türkiye'de feminist aktivizmin temellerinin saha ve kuram arasında kurulan özgün ilişkiyle nasıl atıldığını detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (Kadın Örgütleri ve Örgütlenmeleri Koleksiyonu, Kadın Yazarlar Koleksiyonu, Şirin Tekeli Özel Arşivi, Afiş Koleksiyonu, DİA Arşivi)
- Çayırıcıoğlu, D. (2022). Kadınca bilmeyişlerin sonu. 1960-1980 döneminde feminist edebiyat. İstanbul: İletişim.
- Tekeli, Ş. (1990). Giriş. *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. içinde İstanbul: İletişim.
- Yücel, Y. G., & Orhan, G. (2018). Yayıncılık Dünyasının Feminizasyon Süreci: Kadın Çevirmenler Üzerine Bir İnceleme. *Kebikeç* (46), 367-380.
- Yücel, Y. G., & Orhan, G. (2021). Yayıncılık Sektörünün Esnek, Kırılgan Çalışma Pratiği: Kadın Çevirmenlerin "Çeviri İşi" İle İlişkisine Dair (1980-2002). E. Ülker, & T. Mertan (Ed.) içinde, *Türkiye'nin Yakın Tarihinde Emek, Toplum ve Siyaset 1980-2002* (s. 241-254). İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- (2013). *Yazko Somut 4. Sayfa: İlk Feminist Yazılar*. S. Ovadia, E. Doğu (Ed.), Ankara: NotaBene
- (2019). *Kelimelerin Kıyısında: Türkiye'de Kadın Çevirmenler*. Ş.Tahir Gürçağlar (Ed.), İstanbul: İthaki.

ARMAĞAN EKONOMİSİNDEN META ÜRETİMİNE ÇAĞIMIZDA SANAT NESNESİ

Tolga Ulusoy*

ÖZET

Sanat ve onun nesnesi uzun zamandır tanımlanmaya çalışılan çok boyutlu bir ilişkisellik ağının kesişim noktasında yer almaktadır. Bu bağlamda sanat nesnesinin tanımlanması çok disiplinli bir tartışma sürecini beraberinde getirmiştir. Felsefe, sanat tarihi, sosyoloji, antropoloji, ekonomi gibi disiplinler sanat nesnesi ile sanat-gibi nesnelere tanımlamaya ve farklılıklarını ortaya koymaya çabalamaktadırlar. Sanat nesnesinin farklı değerlerinin olması tanımlanmasında farklı vurguların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Sanata dair anaakım araştırma disiplinleri olan felsefe ve sanat tarihi gibi disiplinler sanat nesnesinin estetik değerini önemsemektedir. Bu estetik değer tutumu zaman içerisinde eleştirilmiş ve sanatın ekonomik değeri, ritüel değeri, eğlence değeri, propaganda değeri gibi farklı değer türleri tanımlamışlardır. Sanat nesnesinin bu farklı değerlerinin ortaya çıkışı onun üretim koşulları, bağlamları ve alanlarının daha ayrıntılı analizinin yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu analizler sonucunda sanat nesnesini farklı nosyonlar çerçevesinde düşünmek gerekmiştir. Bu sunum bağlamında sanat nesnesi armağan ekonomisi, meta üretimi, sanat nesnesinin tekilliği, sosyal alan, biçimcilik nosyonları çerçevesinde incelenecektir. Sanat nesnelere günümüzde iki temel üretim alanında ortaya çıkmaktadır. Bu alanlar kültürel ve yaratıcı endüstriler ile sanat dünyalarıdır. Bu araştırma bağlamında yapılmış olan doktora tezi kapsamında veriler karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: armağan ekonomisi, meta üretimi, sanat nesnesi

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı sanat nesnesinin çok boyutlu sosyal konumunu ortaya koymaktır. Anaakım sanat araştırmalarında sanat nesnesi çoğunlukla tek boyutuyla yani estetik boyutuyla değerlendirilmektedir. Sanat nesnesine dair yüzyıllar boyunca üretilmiş olan estetik söylemler sanat nesnesinin yüceliğine dair dokunulmazlık koruması örmüştür. Bir sanat nesnesinin tek ve gerçek değerinin onun 'güzel' ile kurduğu ilişkiyle bağlantılı olarak belirlenmiş olan estetik değeri olduğu varsayılır. Bu estetik yaklaşım çerçevesinde güzel nos-

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, tolgaulusoy85@gmail.com

yonu idealist ve yüce ile bağlantısıyla ilişkilendirilmektedir. Estetik yaklaşım biçimci teorilerin ortaya çıkmasına düşünsel imkanlar sağlamıştır. Biçimci teoriler genel eğilim olarak sanat nesnelerini içsel ve dışsal olarak ayırarak analiz etmektedirler. Buna göre sanat nesnesinin içsel analizi estetik değerler çerçevesinde ortaya çıkarken dışsal analizler önemsizleştirilmiştir.

Estetik yaklaşımlar ve biçimci teorilere karşı sosyal bilimciler ve sosyalist teorisyenler tarafından eleştiriler yönlendirilmiştir. Bu eleştiriler estetik yaklaşımların idealist ve metafizik köklerine saldırmışlardır, bu saldırılar materyalist bir pozisyondan gelmiştir. Bu eleştiriler için sanat nesnesi içerisinde bulunan sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamın bir yansımasıdır. Sanat nesnesinin kendi özsel bir niteliği bulunmamaktadır. Sanat sosyolojisi ve antropolojisi gibi disiplinler bu doğrultudan ortaya çıkmış olsalar da bu teorik konum da sıklıkla eleştirilmiştir. Bir sanat nesnesinin sadece içerisinde bulunan sosyal bağlamı yansıttığı düşüncesi oldukça indirgemeci olarak değerlendirilmiştir.

Bu iki düşünce biçimi indirgemeci olsalar da hem toplumsal hem de bilimsel kanılar içerisinde halen güçlü bir konumla varlıklarını sürdürmektedirler. Buradan yola çıkarak sanat nesnesinin önemine, konumuna ve değerine ilişkin yeni bakış açıları türemiştir. Bu bakış açılarının başında sanat nesnesinin topluma ve insanlığa bir armağan olduğu yönünde düşünce bulunmaktadır. Armağan ekonomisi küçük topluluklarda ve premodern kabile toplulukların gözlenmiş ortaya konulmuş bir kavramdır. Buna göre hem takas ekonomisine hem de piyasa ekonomisine karşı bir alternatif olarak ortaya atılmıştır. Doğrudan fayda öngörmeksizin metallerin topluluk içerisinde birer iletişim aracıymışçasına el değiştirmesini olarak tanımlanabilecek aramağan ekonomisi daha toplumsal ve ilişkisel bir ekonomi biçiminin olarak ön plana çıkmaktadır. Hyde (2008) aramağan ekonomisi yaklaşımını sanat üretimine uygulamıştır. Ona göre sanat nesneleri sanatçıların topluma sundukları armağanlardır. Sanat üreticileri bu armağanları sunarlarken doğrudan bir kar amacı gütmeyenler dolaylı bazı çıkarlar söz konusu olsa da esas amaç sanat nesnesinin paylaşımı ve dolaşımıdır. Armağan ekonomisinin sanata uygulanmasında bir başka önemli unsur sanata yüklenen politik ve avangard roldür. Kimi politik sanat üreticileri üretimlerinin politik mesajlarının kolaylıkla takipçilerine ulaşabilmesi için çabalamaktadırlar.

Sanat nesnesinin bir metaya hatta para yerine kullanılacak bir değişim değerine dönüşmesi sanatın hem piyasalaşması hem de kültürel ve yaratıcı endüstrilerin (KYE) muazzam büyümesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Sanat nesnesine dair bu finanslaşma süreci her anında görülse de daha önceden bahsedilmiş olan sanat dünyaları ile KYE arasında farklılıklar ortaya çıkmak-

tadır. Sanat dünyalarında finanslaşma tekilleşme ile bağlantılı olarak sanat nesnesinin para-gibi değerlendirilmesine yol açarken KYE içerisinde metalaşarak sanat ile olan ilişkisi zayıflamıştır. Kültürel bir üretime dönen sanat nesnesi Fordist bir anlayışla bir endüstri nesnesi olmuştur.

Bourdieu (2023) bu iki üretim alanını büyük kültürel üretim alanı ve kısıtlı kültürel üretim alanı olarak birbirinden ayırır. Bourdieu'dan önce kültürel üretim yaklaşımları çoğunlukla topluma indirgemeci bir tutum sergilemişlerdir. Bu sanat üzerine yapılan araştırmalarda genel bir tutum olan içsel analiz ve dışsal analiz ikiliğinin bir tür devam ettirilmesidir. Bourdieu bu ikiliği aşma çabasını ortaya koyar ve alan teorisi çerçevesinde bir yapıt bilimi ortaya koymaya çalışır. Burada sanat nesnesi tabii ki içerisinden çıktığı sosyal ve tarihsel bağlamın bir ürünü olarak algılanır ama bunlara indirgenemeyecek bir şekilde konumlanır. Bir yapıt ne çağına ne de üreticisinin koşulları ile tam anlamıyla açıklanabilir. Bir yapıt içerisinde olduğu sanat dünyasının hem diğer toplumsal alanlarla olan ilişkisine hem de o dünyayı oluşturan unsurların karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkar (Bourdieu, 2006).

Heinich ise estetik yaklaşımın bir devamı olarak sanat nesnesinin bir tekillikler sisteminin sonucu olarak ortaya çıktığına inanmaktadır. Modern sanatın ortaya çıkışı daha önceki kurallar ve kaideler biçiminde şekillenen sanat nesnesini tekillikler biçiminde ortaya çıkar şekilde açıklar (Danko, 2008; De La Fuente, 2010).

2. Yöntem

Bu araştırmada kullanılan veriler 9 Haziran 2023 yılında savunulmuş olan sosyoloji doktora tezi bağlamında toplanmıştır. Araştırma bağlamında nitel araştırma yöntemi KYE sektörlerinde çalışan 22 sanat üreticisi ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler temellendirilmiş teori kapsamında kodlanarak analiz edilmiştir.

3. Sonuç ve Öneriler

Araştırma bağlamında armağan ekonomisi özellikle internetin ve sosyal medyanın yaygınlaşması bağlamında ortaya çıkmıştır. Çoğu sanat üreticisi ürettiklerini sosyal medya hesaplarından veya internet sitelerinden paylaşmaktadırlar. Bunlardan maddi bir kar amacı gütmeyenler ama özellikle tanınırlık ve takipçilerin artması dolaylı bekledikleri bir amaçtır. Bu amaç da dolaylı olarak kendilerine yönelecek işlerde artışa sebep olması beklenmektedir. Ama bunlar olmasa bile sanat üreticileri sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmaya devam etmektedirler.

Görüşmecilerin çoğunluğu gerçek bir sanat yapıtının ekonomik kaygılar gütmeyen üretilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Burada hem estetik yaklaşımın sanatın yüce ile ilişkili olduğu düşüncesinden hareket etmektedirler hem de sanat nesnesinin tekilliği düşüncesi ön plana çıkmaktadır. bu bağlamda görüşmeciler kendirinin KYE içerisinde ürettikleri sembolik ürünleri bir sanat nesnesi olarak görmeme eğilimi göstermelerine yol açmıştır.

KAYNAKLAR

- Bourdieu, P. (2006). Bir “Yapıtlar Bilimi” Oluşturmak İçin. İçinde U. T. Hülya (Çev.), *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine* (ss. 55-91). Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2023). Sembolik Mallar Piyasası. İçinde S. Yardımcı (Çev.), *Kültürel Üretim: Sembolik Ürünler/Sembolik Sermaye* (ss. 53-134). İletişim Yayınları.
- Danko, D. (2008). Nathalie Heinich’s Sociology of Art—And Sociology from Art. *Cultural Sociology*, 2(2), 242-256. <https://doi.org/10.1177/1749975508091035>
- De La Fuente, E. (2010). The Artwork Made Me Do It: Introduction to the New Sociology of Art. *Thesis Eleven*, 103(1), 3-9. <https://doi.org/10.1177/0725513610381377>
- Hyde, L. (2008). *Armağan: Sanatsal Yaratıcılık Dünyayı Nasıl Değiştirir?* (E. Ayhan, Çev.). Metis Yayınları.

MÜZİK, BEĞENİ VE HEPÇİLLİK: KÜLTÜREL SERMAYENİN DÖNÜŞÜMÜ VE AKIŞKANLIĞIN TOPLUMSAL TEZAHÜRLERİ

Süheyb KURT*

ÖZET

Bu çalışmada müzik beğenilerinin hepçillik (*omnivore*) etrafında şekillenen görünüşleri incelenmiş, hepçilliğin kültürel sermaye biçimlerinin dönüşümündeki rolleri tartışılmıştır. Bu bağlamda hepçil beğeni pratiklerinin akışkanlık, çeşitlilik ve esnekliği referans alan izleği takip edilerek kültürel sermayenin günümüzdeki parçalı, eklektik ve dağınık resmine mercek tutulmuştur. Çalışmanın temel argümanı hepçilliğin, toplumsal gruplar arasındaki sınırları ortadan kaldırmadığı, bilakis farklı türden ayırım ve tahakküm biçimleri üreterek kültürel sermaye ve rekabet ilişkilerini yeniden tanımladığıdır. Bu doğrultuda hepçilliğin bir kültürel yetkinlik ve saygınlık biçimine dönüşerek estetik yargılar, hayat tarzları ve tüketim alanları üzerinden toplumsal sınır hatlarını pekiştirdiği iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Beğeni, Hepçillik, Akışkanlık, Kültürel Sermaye, Pierre Bourdieu.

1. Giriş

Akışkanlık katı olan düşünce, ideoloji ve hayat tarzlarının yerini geçici, hızlı ve sürekli dönüşen ilişki, zevk ve tercihlere bırakmasına, bireyselleşme ve tüketim kültürünün yerleşik hale gelmesine karşılık gelmektedir (Bauman, 2018a: 84; 2019: 179-181). Durmanın imkansızlığı ve hızın yarattığı parçalanma hali belli konularda uzmanlaşma ve derinleşmeyi meşru/makbul bir yaşam biçimi olmaktan çıkarmaktadır. Böylece toplumsal aktörler istikrarlı, sabit ve kalıcı bir hayat tarzı yerine parçalanmış kimlikler, konumlar ve zevkler ekseninde bir yaşam biçimine yönelmektedir (Bauman, 2018b: 202-203). Bu süreçte müzikal beğeni, ilişki ve tarzlar da sürekli dönüşen, çeşitlilik ve esneklik üzerine kurulu biçimler almaktadır. Özellikle dijital müzik uygulamaları ve sosyal medya platformları, müzikal etkileşim ve pratikleri hızla ulaşılabilir ve tüketilebilir bir hale getirmektedir. Bununla birlikte toplumsal yaşamın müzikal bölgeleri de sürekli bir devinim, parçalanma ve tüketim alanına dönüşmektedir. Kültürel ve sosyal yaşamın farklı veçhelerinde kendisini gösteren hız, çeşitlilik ve uyarlanma odaklı pratikler “her şeye” ilişkin bir ilgi ve beğeni

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi – Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü, Öğr. Gör.,

istikameti yaratmaktadır. Bu bağlamda müzik dinleme alışkanlıklarının ve beğeni/ifade tarzlarının büründüğü toplumsal anlam ve semboller farklı yatkinlik, eşitsizlik ve yetkinlik gündemleriyle iç içe geçmektedir (Özmenteş, 2019: 140-141; Ayas, 2015: 134). Bu çalışmanın amacı müzikal beğeni ve dinleme alışkanlıklarındaki hepçil yönelimi/dönüşümü incelemek, kültürel sermayenin günümüzdeki eklettik ve akışkan görünümüleri ile hepçillik arasındaki ilişki hatlarını çözümlenektir.

2. Kuramsal Çerçeve

Çalışmanın kuramsal çerçevesi Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye yaklaşımından ve kültürel hepçillik üzerine çalışmalardan beslenmektedir. Üretken, sorgulayıcı ve eleştirel bir kavrayış geliştirmek için Bourdieu'nün düşünceleri ile hepçillik, akışkanlık ve esneklik üzerine tartışmalar birlikte düşünölmüş, bu kavramların ampirik ve açıklayıcı boyutlarına odaklanılmıştır. Kültürel sermaye ve hepçillik üzerine tartışmaların kesişiminde yer alan bu yaklaşım, kavramlar arasındaki karşıtlıkları aşmaya çalışması, güncel, ampirik ve eklettik bir kavrayış sunması bakımından özgün bir konumdadır.

Müzik beğenilerinin oluşumu sosyalleşme sürecinde edinilen algı ve ilgi alanlarına, aidiyet bağlarına, kültürel kimlik ve yatkinliklerin inşasına dayanmaktadır. Kültürel sosyalleşme süreci içerisinde failler çeşitli toplumsal ilişki biçimlerini ve ifade tarzlarını içselleştirmekte, bunun sonucunda oluşan algı, deneyim ve bilgi stokunu bir tür "kültürel sermaye" haline dönüştürmektedir. Bourdieu'ye göre (2017) kültürel sermaye üç formda ortaya çıkabilmektedir. Kültürel sermaye "somutlaşmış, nesneleşmiş ve kurumsallaşmış" biçimlerde oluşmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2012: 108, Swartz, 2015: 111-112).

Hepçillik ise kültürel tüketim ve beğeni alanlarında çeşitlilik ve esnekliğin seçkinleştirilmesi ve çoklu beğeni yelpazesinin bir yetkinlik biçimine dönüşmesidir (Peterson ve Kern, 1996: 903-905; Warde vd., 2007: 145-146, 2008: 149-150; Hazır ve Purhonen, 2017: 34-36; Budak, 2015: 80-82). Hepçillik çekişmeli beğeni yapılarının reddiyle oluşmakta ve akışkanlığa uyum sağlamanın kendisi bir sermaye biçimine tekabül etmektedir. Kültürel ve müzikal hepçillikte "her şeye açık olmak" bir adaptasyon ve başarı stratejisi olarak yer edinmekte ve çeşitliliğe uyarlanmak bir toplumsal prestij ve ehliyet ifadesi haline gelmektedir (Veenstra, 2015: 138-140). Hepçil beğeni yapıları seçici geçirgenlik ve sınırların müphemliği üzerine kuruludur ve faillerin kimliklerini yeniden tanımlama/keşfetme süreçleriyle iç içe geçmektedir (Bryson, 1996: 895-897). Toplumsal alanlarda yeni bir doxa haline gelen hepçillik bir kültürel yatırım pratiğidir ve "değişim" ile kurulan ilişkinin komplike/esnek bir ifadesidir. Bu bağlamda hepçiller "çoğulcu bir tarz" ve dinamik bir müzikal kimlik geliştir-

mekte ve bu doğrultuda akışkan kültürel alanların sınıflan(dır)ma mücadelesinde konumlanmaktadır (Hazır, 2014: 248-249).

3. Yöntem

Bu çalışmanın ampirik verileri yüksek lisans tez çalışması (Kurt, 2020) kapsamında yaptığım niteliksel saha araştırmasına dayanmaktadır. Çalışma kapsamında 2019'un nisan ve mayıs aylarında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nde okuyan 32 lisans son sınıf öğrencisi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların 16'sı kadın, 16'sı erkektir. Örneklem grubu oluşturulurken farklı yaş, gelir düzeyi, siyasi ve dini görüş, etnik köken ve coğrafi bölgeden katılımcılar seçilmiştir. 13 fakülte ve 24 bölümden üniversite öğrencisi ile görüşülmüş ve görüşmelerde yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlgili tez çalışması Temmuz, 2020'de tamamlanmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

Çalışma kapsamında bilgi ve deneyimlerine başvuru katılımcılardan 16'sının hepçil müzikal beğenilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların görüşlerinde "*kulağa hoş gelen her şeyi*" dinlemek, yeniliğe açık olmak, farklı tarzlar arasında sürekli hareket etmek, belli müzik türlerine ya da müzisyenlere yoğunlaşmak yerine her müzik zevkine temas etmek, geniş bir beğeni skalası oluşturmak vs. gibi temaların öne çıktığı saptanmıştır. Bu bağlamda çoklu ve sürekli dönüşen beğeni yelpazesine yönelimin mevcut olduğu, esnekliğin ve yeniliğe açıklığın bir tür başarı stratejisi olarak karşılık bulduğu, beğenide çeşitliliğin seçkinleştirildiği ve kültürel yatırım sembolü haline geldiği tespit edilmiştir. Hepçil beğeni pratiklerinde esnekliğe uyarlanmak ve akışkan halde kalmak meşru ve makbul olarak görülmektedir. Diğer taraftan katılımcıların her şeyi dinlemek veya dinlemeye açık olmak üzerinden vurguladığı hepçillik aslında "her şeye" açık olmadığı, kültürel, sınıfsal, politik, etnik vb. değerlendirmeler etrafında seçici-geçirgen bir beğeni evreni oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu kıstaslar hepçillerin beğeni evrenlerinde bir tür filtreleme işlevi görmekte ve kimi müzikal türleri, tarzları (ve bunlarla ilişkili görülen kimlikleri, sınıfları, hayat tarzlarını) meşru alanın dışına itmektir. Bu bakımdan, sınırsız genişlikte ve homojen bir hepçillik değil, toplumsal kökenler, yatkınlıklar ve mücadeleler etrafında şekillenen, farklı yönlerde sınırlayıcı olan, rekabetçi ve çok katmanlı hepçillik biçimlerinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Hepçillik kültürel sermaye ve rekabetin biçim değiştirmiş bir halidir. Kültürel sermayenin belli formlarında cisimleşen estetik zevkler ve yargılar yerini sınırları aşınmış, eklektik beğeni evrenlerine bırakmaktadır. Bu bağlamda hepçillik, belli kültürel sermaye pratikleri etrafında örgütlenmeyi değil, değişkenliği

ve hızlı tüketimi öne çıkarmaktadır. Hepçillik sosyo-kültürel sınırların, ayırım stratejilerinin ve estetik bariyerlerin ortadan kalkmasından ziyade farklı bir çehreye bürünmesi ve yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Failller belli türden kültürel sermaye formlarının edinimi, sunumu ve kullanımına “sıkışmak” yerine çok yönlü bir kültürel ve müzikal “yatırıma” başvurmaktadır. Yeniliğe açık olma, uyarlanma, akışkanlık ve güncel kalma hissiyatı hepçil beğeni yapılarını domine etmektedir. Bu minvalde hepçillik kültürel sermaye birikimine ve mücadelesine esnek, çoğulcu ve akışkan bir boyut katmakta, kültürel üretim ve tüketim alanlarını sürekli bir devinim ve çeşitlilik etrafında tanzim etmektedir. Sonuç olarak Bourdieu’nün kültürel sermaye yaklaşımı hepçillik ve akışkanlık tartışmaları ekseninde yeniden düşünüldüğünde üretken, açıklayıcı ve ilişkisel bir analiz imkanı yaratmaktadır. Bu kavram ve tartışmalar özellikle müzik sosyolojisi, kültür ve sınıf çalışmaları gibi alanların keşişimindeki araştırmalar için güncel ve doğurgan bir bakış açısı sunmaktadır. Kültürel sermaye ve hepçillik tartışmalarının sunduğu kuramsal ve metodolojik incelikler, bu alanlarda yapılacak farklı ampirik araştırmalarla birlikte daha da derinleşecek ve ilişkisel sosyal bilim izleşine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Bauman, Z. (2018a). *Akışkan Hayat*. (çev. A.E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite*. (çev. S.O. Çavuş). İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Z. (2018b). *Bireyselleşmiş Toplum*. (çev. Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ozmentes, G. (2019). Müzikte Beğeni Hiyerarşilerinin Nahifliği: Sosyal Teorilerden Bir Eleştiri. *Etnomüzikoloji Dergisi*. 2(2), 139-178.
- Ayas, G. (2015). *Müzik Sosyolojisi: Sorunlar, Yaklaşımlar, Tartışmalar*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Bourdieu, P. (2017). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (çev. D. Fırat, G. Berkurt). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2012). *Düşüünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (çev. N. Okten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swartz, D. (2015). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*. (çev. E. Gen). İstanbul: İletişim.
- Peterson, R. A. ve Kern, R. M. (1996). Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*. 61(5), 900-907.
- Warde, A., Wright, D., Gayo-Cal, M. (2007). Understanding Cultural Omnivorousness: Or, the Myth of the Cultural Omnivore. *Cultural Sociology*, 1(2), 143-164.
- Warde, A., Wright, D., Gayo-Cal, M. (2008). The omnivorous orientation in the UK. *Poetics*, 36 (2-3), 148-165.
- Hazır, I. K. ve Purhonen, S. (2017). Kültürel Açılım, Hepçillik ve Seçkin Sanatın Düşüşü: Türkiye-Avrupa Karşılaştırması. *İlef Dergisi*, 4(1), 29-58.
- Budak, O. (2015). *Türkiye’de Kapitalist Yöneticiler Sınıfı: Kültür, Sınıf ve Sosyal Sınırlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Veenstra, G. (2015). Class Position and Musical Tastes: A Sing-Off between the Cultural Omnivorism and Bourdieusian Homology Frameworks. *Canadian review of sociology = Revue canadienne de sociologie*, 52 (2), 134-159.
- Bryson, B. (1996). Anything but heavy metal: Symbolic exclusion and musical dislikes. *American Sociological Review*, 6, 884-899.
- Hazır, I. K. (2014). Bourdieu Sonrası Yeni Eşitsizlik Gündemleri: Kültürel Sınıf Analizi, Beğeni ve Kimlik. *Cogito*. (76). 230-264.
- Kurt, S. (2020). *Sınıfsal Ayrım ve Kültürel Eşitsizlikler: Üniversite Öğrencilerinin Müzikal Beğeni ve Toplumsal Temelleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

ORHAN KEMAL ROMANINDA İLİŞKİSELLİK: BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE

Hayriye ERBAŞ

Sanat ve edebiyatla ilgili tartışmalarda geniş yer bulan bireysellik konusu yani sanatın salt bireysel olduğu ve özellikle de bu bireyselliğin doğumla getirilen yeteneklerle gerçekleştiği düşüncesi, insanı sanatı toplumsal bir olgu olarak ele almaktan alıkoyar. Bu anlayış, sanat ve edebiyatın salt bireyin duygularının dışavurumu yani “öznelliğe” ve yeteneğe dayanan bir yaratım olarak değerlendirilmeye götürür ve ilhamı öne çıkarır. İlhamı öne çıkarış ise, sanatı bireysel ve doğumla getirilen yetenekle açıklayan anlayışı kendiliğinden çürütmüş olur. Çünkü durup dururken sanatçıya ilham gelmez gözlemledikleri ve deneyimledikleri ile düşünceleri açığa çıkar ve yazıya, tuale, şiire dökülür. Yani toplumsal yaşam ve bireysel yaşanmışlıklar, deneyimler sanatçıyı etkiler ve sanatçı bu etkilerle eser üretir. Sanatçı duyarlığı yaşananların sosyal bilimlerden daha erken duyumsanmasında etkili olabilmektedir ve olabilir. Sanayi Devrimi ile başlayan dönüşümlerin, I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşananların salt ekonomik alanın radikal dönüşümü ile sınırlı kalmayarak sosyokültürel ve politik alanların da dönüşümüne yol açtığı dönemde yarattığı sorunların ilk önce edebiyatta eleştirel yansımalarını bulması bu nedenledir. Sosyal bilimler, özelde sosyoloji bu eleştirel bakışı çok sonrasında gerçekleştirebilmiştir. Günümüz sorunlarının da edebiyatta daha fazla yansımalarını bulabilmesi beklenir ancak ana akım sanat ve edebiyatının bu işlevinin epey bir uzağına düştüğünü söylemek çok da abartı olmayacaktır.

Bu bildiride üzerinde emek harcanmadan ve düşünmeden salt ilhamla eser üretilmeyeceği ve her ne kadar sanatçılar ile sosyologlar arasında çatışma olsa da sanatın ve edebiyatın sosyolojik bir olgu olarak ele alınmasının önemi olduğu temel düşüncesinden hareket edilmektedir. Çünkü Janet Wolf’un ifade ettiği gibi tüm zamanlarda sanat toplumsaldır ve toplumsal olarak üretilir. Dolayısıyla da sanat, edebiyat ve toplum ilişkisinin anlaşılması sosyolojik bir bakış açısı ile ele alınmasını gerektirmektedir. Bu elbette sanatın bireysel yönünün olmadığı anlamına gelmez. Tam tersine burada sanatın bireyi/sanatçıyı da içeren, ancak bireyi aşan toplumsal ve de tarihsel bir olgu olduğu ve bu nedenle de sanat, edebiyat ve toplum ilişkisi ve değişimi açısından incelenmesi ve anlamlandırılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu açıdan yaygın adı ile sanat ve edebiyat sosyolojinin bu alt alanının Pierre Bourdieu’nun entelektüel yaratımı da ekleyerek “entelektüel ve sanatsal yaratım sosyolojisi” olarak adlandırması yerinde ve anlamlı bir adlandırmadır. Dolayısıyla edebiyat ve

sanat eserleri toplumsal yapı ve ilişkileri anlama açısından sosyoloji için önemli materyaller sunmaktadır.

Toplum ve toplumsal ilişkileri ve değişimi anlama toplumcu gerçekçi sanat ve edebiyat akımında daha fazla öne çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’de sosyolojik araştırmaların görece az olduğu 1950-1960 yılları arasında toplumsal ilişkileri ve dönüşümünü görebilmek açısından romanlar önemli kaynak oluşturmaktadır. Başta Yakup Kadri, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Rıfat Ilgaz, Necati Cumalı, Talip Apaydın başta olmak üzere Türkiye’de toplumsal yapı ve dönüşümünün anlaşılabilmesi açısından önemli eserler üretmişlerdir. Bu bildiride toplumcu gerçekçi bir yazar olarak Orhan Kemal’in “Bereketli Topraklar Üzerinde” romanında toplumsal yapının ve toplumsal dönüşümün nasıl ve hangi ilişkiler aracılığıyla ele alındığı sosyolojik bir perspektifle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Yapı, İşçileşme, İlişkisellik, Orhan Kemal, Edebiyat

VII. Oturum: YÜKSEKÖĞRETİMİN İLİŞKİSEL DİNAMİKLERİ ve ULUSLARARASI AKADEMİSYEN DENEYİMLERİ Oturum Başkanı: Boran Al Mercan

YÜKSEKÖĞRETİMİN JEOPOLİTİĞİ: DOĞU-BATI VE KUZEY-GÜNEY EKSENLERİNDE DEĞİŞEN ULUSLARARASILAŞMA DİNAMİKLERİ VE PREKARYALAŞMA

Mete Kurtoğlu*

Uluslararasılaşma, dünya genelinde son 30 yılda yükseköğretim politikalarına etki eden bilgi ekonomisine geçiş, kitleselleşme, piyasalaşma gibi temel küresel eğilimlerin ana bileşenlerinden biridir. Merkez ülkeler için küresel bir sektöre dönüşen uluslararası öğrenci çekme yarışı, uluslararası sıralamaların etkisi ile Amerikan araştırma üniversitesi modelinin tüm dünyaya yayılması, bir yandan 'beşeri sermaye' olarak yüksek nitelikli araştırmacı çekme yarışı diğer yandan akademisyenliğin prekaryalaşması, yarı-çevre ve çevre ülkeler arasında yükseköğretimde yeni işbirlikleri geliyiyor olması gibi gelişmeler küresel coğrafyada yükseköğretim alanında değişen dinamiklere işaret etmektedir. Bu sunumda bir yarı-çevre ülke olarak Türkiye'nin uluslararası akademisyen çekme ve istihdam politikaları, Türkiye'deki uluslararası akademisyenlerin coğrafi dağılımı ve son yıllardaki değişim ve son olarak uluslararası akademisyenlerin gözünden Türkiye'nin bilim dünyasındaki konumu ve prekaryalaşma deneyimleri ele alınacaktır. Bulgularda, Türkiye'ye gelen akademisyen profilinde son yıllarda merkez ülkelerin daha az yer alması ve 'bölgesel güç olma' söylemi ile paralel olarak Orta Doğu, Orta Asya ve Kuzey Afrika'dan gelen akademisyen sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Bu değişim bazı görüşmeciler tarafından da 'Türkiye'nin yükseköğretimde bölgesel bir hub olabileceği' görüşü ile desteklenmiştir. Diğer yandan, sunumda prekaryalaşma bağlamında uluslararası akademisyenlerin maaş ve ek gelir konularında Türk akademisyenlere kıyasla maruz kaldığı eşitsizlikler detaylandırılacaktır.

* Dr. Mete Kurtoğlu, Doktora Sonrası Araştırmacı, TÜBİTAK 3501 122K760 projesi, mete.kurtoglu@daad-alumni.de

AKADEMİK HAREKETLİLİĞE SERMAYE BİÇİMLERİNİN İLİŞKİSELLİĞİYLE BAKMAK: ULUSÖTESİ AKTÖRLER OLARAK ULUSLARARASI AKADEMİSYENLERİN TÜRKİYE'DEKİ YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDAKİ DENEYİMİ

Ahmet Ekren*

Bu çalışma, Türkiye'de uluslararası akademik hareketlilik bağlamında uluslararası akademisyenlerin akademi sosyal alanındaki sermaye biçimleri mücadeleleri ve dönüşümlerini inceleyecektir. Bu minvalde, çalışma üç temel tartışmayı ve bu tartışmaların birbirleriyle ilişkisini içerecektir. İlk, Türkiye'deki üniversitelerde çalışan yabancı öğretim üyesi statüsündeki akademisyenlerin uluslararası çapta hareket etmesiyle birlikte akademik hareketlilik, bilgi sermayesi, kimlik sermayesi ve bunların birbirleriyle karşılıklı olarak nasıl iç içe geçtiği irdelenecektir. İkincisi, uluslararası akademik hareketliliğin kültürel sermayeyi üretmenin ve yeniden üretmenin (hareketlendirme, canlandırma, onaylama) yeni yollarına yol açtığını savunulacak, ve bu yollar birtakım örneklerle açıklanacaktır. Birbirinden farklı hikayeler ve tecrübelerle Türkiye'ye gelip yerleşen 'yabancı' statüsündeki akademisyenler, kültürel sermayelerinin onaylanması için mekanizmalar oluşturarak hem etnik çoğunluk hem de informel ve formel göçmen kurumları ve ağları ile iktidar ilişkilerine dayanarak müzakere eder. Bu açıdan, çalışma bu hareketliliğe özgü kültürel sermaye, akademik göçmenler arasında cinsiyet, etnisite ve sınıf farklılıklarının nasıl (yeniden) üretildiğini ve bu süreçte ulusal sermayeye karşın ne gibi alternatif doğrulama biçimleri yaratıldığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Üçüncüsü, çalışma, uluslararası akademisyenler üzerinden Türk "yükseköğretimi örnek alarak, küreselleşmiş üniversitede dilsel sermaye sorununa 'yabancı' akademisyenlerin gözünden incelenecektir. Bu çalışma, 'yabancı' statüsündeki akademisyen sayısının en fazla olduğu beş Türk üniversitesindeki uluslararası aktör olan akademisyenlerle yapılan vaka çalışmasına dayanmaktadır. Araştırma bulgularına göre uluslararası akademisyenler, Türk üniversitelerinde göç etme ve istihdam arayışına dair motivasyonlarını, öğretim ve araştırma faaliyetlerinde birikmiş insan sermayesini kullanma becerilerini, ve öğretim ve araştırma çalışmalarında olumlu etki yaratmak için sosyal sermayelerini güçlendirmeyi içeren kariyer sermayesi geliştirmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma belirli bir örnek üzerinden kariyer sermayesi teorisiyle akademik hareketliliklerin ve kültürel etkileşimlerin yeni dünyası ile üniversitelerdeki "yeni yabancılar" üzerine eleştirel değerlendirmeler sunmaktadır.

* Yüksek Lisans öğrencisi (proje bursiyeri), Sabancı Üniversitesi, Kültürel Çalışmalar

TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI AKADEMİSYENLERİN ULUSLARARASI HAREKETLİLİK KARIYERLERİNİN CİNSİYET-TEMELLİ YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Maissam Nimer*
Susan Beth Rottmann**

Bu sunum, Türkiye'de uluslararası akademisyenlerin uluslararası hareketlilik kariyerlerinin cinsiyete dayalı olarak yeniden yapılandırılmasına odaklanmaktadır. Literatür genel olarak ikili akademik çiftleri kendi ülkelerinin vatandaşları olarak incelerken (Vohlídalová, 2017; Ukpokolo, 2010), bu çalışmada bu dinamiklerin ev sahibi ülkelerdeki hareketlilik bağlamında nasıl ortaya çıktığına bakılmaktadır. Saha çalışmamızdan elde edilen ilk bulgular bağlamında akademisyen çiftler için üç profil tespit edilmiştir: Yabancı eşlerle evli olan yabancılar; Türk vatandaşlarıyla evli olan yabancılar; ve eşlerinden ayrı olarak gelen ya da buraya taşındıktan birkaç yıl sonra ayrılan ve sonunda Türk kadınlarıyla evlenen yabancılar (çoğunlukla yaşlı erkekler). Bu profiller, kimliğin farklı kesişimsel yönleri (cinsiyet, uyruk, kariyer aşaması) arasındaki dengeleme eylemlerini göstermektedir. Araştırmamız beklenenden daha dengeli bir cinsiyet deneyimi ortaya koymaktadır; hem erkek hem de kadın eşler uyum sağlamakta zorlanıyor ve güç dinamikleri sistematik olarak erkeklerin lehine değil. Kesişimsel bir bakış açısı ile bakmak çiftlerin deneyimlerini belirlerken cinsel kimliğin sosyal kategoriler ve akademik unvan ile nasıl kesiştiğini vurgulamaktadır. Ayrıca kurumsal yapı ve politikalar toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşler için mücadeleler biçiminde etki etmektedir. Kurumun yapıları ve politikaları, kampüsün konumu (izole edilmiş veya değil) ve sosyal atmosferi, oturma izni için aile evraklarına ilişkin desteği (veya eksikliği), eşe sunduğu çalışma/çalışma fırsatlarını içermektedir. Bunların tümü, uluslararası akademisyenlerin bir çift olarak yaşam memnuniyetini ve Türkiye'de kalıp kalmama tercihlerini etkilemektedir.

* Özyeğin Üniversitesi, TÜBİTAK 3501 122K760 proje yürütücüsü

** Özyeğin Üniversitesi, Kültürel Antropoloji

İLİŞKİSEL SOSYOLOJİ GÖZÜNDEN ÖĞRENCİ-ULUSLARARASI AKADEMİSYEN ETKİLEŞİMİNE BAKMAK

Eylül Semiz*

Bu sunumun ana odağı, lisans ve lisansüstü öğrenciler ile uluslararası öğretim üyeleri arasındaki etkileşimleri, François Dépelteau'nun sosyal olguların bütünsel bir anlayışına yaptığı vurguyla uyumlu olarak, ilişkisel sosyolojik bir bakış açısıyla araştırmaktır. İlişkisel sosyoloji, bireyleri veya grupları izole etmek yerine, yükseköğretim kurumlarında profesör-öğrenci ilişkilerini şekillendiren karmaşık dinamikleri keşfetmemize rehberlik etmektedir. Bu perspektif, mikro düzeydeki etkileşimler ile makro düzeydeki etkiler arasındaki incelikli etkileşimin altını çizer. Araştırmamız, bu ilişkilerin doğasının daha geniş kurumlar, özellikle de bu ilişkilerin ortaya çıktığı kurumsal çerçeve tarafından önemli ölçüde şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, saha çalışması yaptığımız üniversitelerdeki kurumsal uygulamaların akademisyen-öğrenci dinamiğini şekillendirmede önemli bir rol oynadığını savunuyorum. Örneğin, A Üniversitesi'nde artan performans beklentileri akademisyenler üzerinde ek bir baskı oluşturken öğrencilerle olan etkileşimlerini etkiliyor. Bu çalışmada, kurumsal baskıların akademisyen-öğrenci ilişkisini nasıl etkilediği incelenirken akademik ortamlar arasındaki potansiyel farklılıkları ortaya çıkartılmaktadır. Ayrıca, bu ilişkilerin kurumsal sınırların ötesine uzandığını ve dış hatlarının toplumsal normlar alanına ulaştığı öne sürülmektedir. Bunun ilginç bir örneği 'Hoca' olgusunun kültürel cisimleşmesidir. Bu kültürel yön, daha geniş bir toplumsal etki görevi görmektedir ve akademisyen-öğrenci ilişkisinde normların ve beklentilerin oluşturulmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu çalışma, hem kurumsal uygulamaların hem de kültürel normların çok yönlü etkilerini inceleyerek, yükseköğretimde akademisyenler ve öğrenciler arasındaki ilişkileri şekillendiren karmaşık dokuya ilişkin kapsamlı bir anlayış sağlamayı amaçlamaktadır.

* lisans öğrencisi (proje bursiyeri), Özyeğin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

VIII. Oturum: TEORİK GİRİZGAHLAR, GÜZERGAHLAR

Oturum Başkanı: Vefa Saygın Öğütle

MÜDAHİL BİR SOSYOLOJİK YAKLAŞIM İÇİN ANARŞİST TAHAYYÜL'DEN DEVŞİRİLECEKLER

Güney Çeğin*
İsmail Tufan Yılmaz**

Anarşist sosyolojinin sınırlarını belirlemenin pek çok yolu vardır, ancak en çarpıcı ve etkili olanı, anarşizmin ve sosyolojinin en kudretli ve devrimci yönlerini belirleyerek kesişme noktalarını ortaya koymaktır. Bu gözlemler, iyi bir yapılandırılmış çerçeve ve araştırma programına dönüştürülebilir.

Öncelikle, sosyolojinin toplumu incelemek amacıyla yapılandığı, anarşizmin ise toplumu temelden değiştirmek için örgütlendiği anlaşılmalıdır. Anarşist sosyoloji ise tam da bu noktada çeşitli siyasal, kültürel ve kurumsal tertibatlar ile toplumsalı kuşatan iktidar, otorite ve tahakküm rejimlerinin analizine; toplumsal eylem olanağının olabildiğinde genişletilmesine ve nihayetinde özgürleşimci bir sosyal bilim pratiğine çağırır.

Dolayısıyla akademik alanda faaliyet gösteren anarşist sosyologlarla, toplumsal hareketlerin içinde sosyolojik bilgiyle donanmış anarşistlerin randevusu, ilginç sonuçlara ve her iki disiplini dönüştürebilecek bir potansiyele sahiptir. Bu kesişme, hiyerarşiyi ve eşitsizliği sürdüren etmenlerin derinlemesine incelenmesine olanak tanır; nihayetinde böyle bir girişim, toplumu şekillendiren örgütsel dinamiklerin, mevcut düzeni koruyan sosyalleşme süreçlerini, eylem ve düşünüm alanlarımızı yapılandıran ilişki biçimlerimizi, hasır altı edilen ve hasır altı edildikçe işlerlik düzeyini koruyan kabullerimizi ters yüz etme girişimidir.

Landauer'in kendisinden sonra gelen radikal politik teori külliyatına sunduğu eşsiz katkı ilk kalkış noktamız olabilir. Nitekim Landauer'ın devletin bir ilişki

* Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü., guneycegin@gmail.com

** Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, tufany.08@gmail.com

biçimi, yerleşik hale gelmiş bir davranış tarzı olarak vuku bulduğuna yönelik vurgusu; anarşist bir sosyoloji pratiği içinde neden otoritenin türlü kılıklarına dair sorgunun kapsamını genişletmesin, iktidarın hiyerarşik yapıların içinde yerleşik görünen en açık temsilinden gündelik hayatın en kişisel alanında en görünmez ve sinsî haliyle salınan veçhelerinin tespiti ile hemhal olmasın?

Buradaki temel argüman anarşist sosyolojinin, daha pragmatik ve uygulamalı bir anarşizm ve daha az sinik bir sosyoloji olduğu üzerinedir. Sosyolojinin, iktidar ve tahakküm pratiklerine dair sorgusu; eylem ve özgürlük kavrayışını zenginleştiren anarşist duyarlılık ve öngörü ile genişler. O halde sosyolojinin ekonomik, siyasi ve kültürel unsurları içeren toplumsal ilişkilere odaklanması, toplumdaki eşitsizliği, insanların baskılarına neden boyun eğdiğini ve toplumsal hareketlerin nasıl işlediğini anlamak için karmaşık bir analizin postulatıdır.

PIERRE BOURDIEU: EKLEKTİK BİR SOSYOLOG MU?

Gürhan Özpolat*

ÖZET

Pierre Bourdieu'nün sosyolojik teorideki mirası, onun zamanının toplumsal, tarihsel ve entelektüel etkileşiminin çok yönlü ilişkisinin bir kanıtı olarak önümüzde durmaktadır. Karl Mannheim'ın "boşlukta süzülen entelektüel" tasvirinin aksine, Bourdieu'nün çalışmaları kendinden önceki düşünce gelenekleriyle, düşünsel bir diyalogla, derinlemesine kök salmıştır. Onun sosyolojisi teorik bir boşlukta faaliyet göstermez. Fikirleri, kendisinden önce gelen entelektüel söylemin zengin dokusuyla şekillenmiştir. Bourdieu'nün kavramlarının özgünlüğünü kavramak için, onun sosyolojik çerçevesini şekillendiren karmaşık etkileri derinlemesine araştırmak gerekir.

Anahtar Kelimeler: Bourdieu, Marx, Weber, Durkheim, Sosyolojik Düşünce

Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı, metodolojik, diyalektik ve düşünümsel eklektizm olarak adlandırılan terimlerle karakterize edilmiştir. Başka bir ifadeyle, Bourdieu kendi epistemolojik ilkeleri ve teorik önermelerinin rehberliğinde, çeşitli düşünce geleneklerini ve bu geleneklere mensup düşünürleri pragmatik bir şekilde bir araya getirmiştir. Bourdieu, mevcut sosyolojik araştırmayla ilgisine bağlı olarak farklı zamanlarda farklı teoriler arasında büyük bir ustalıklarla mekik dokumuştur. Bu da, onun adına, dinamik ve üretken bir sosyoloji pratiğinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır.

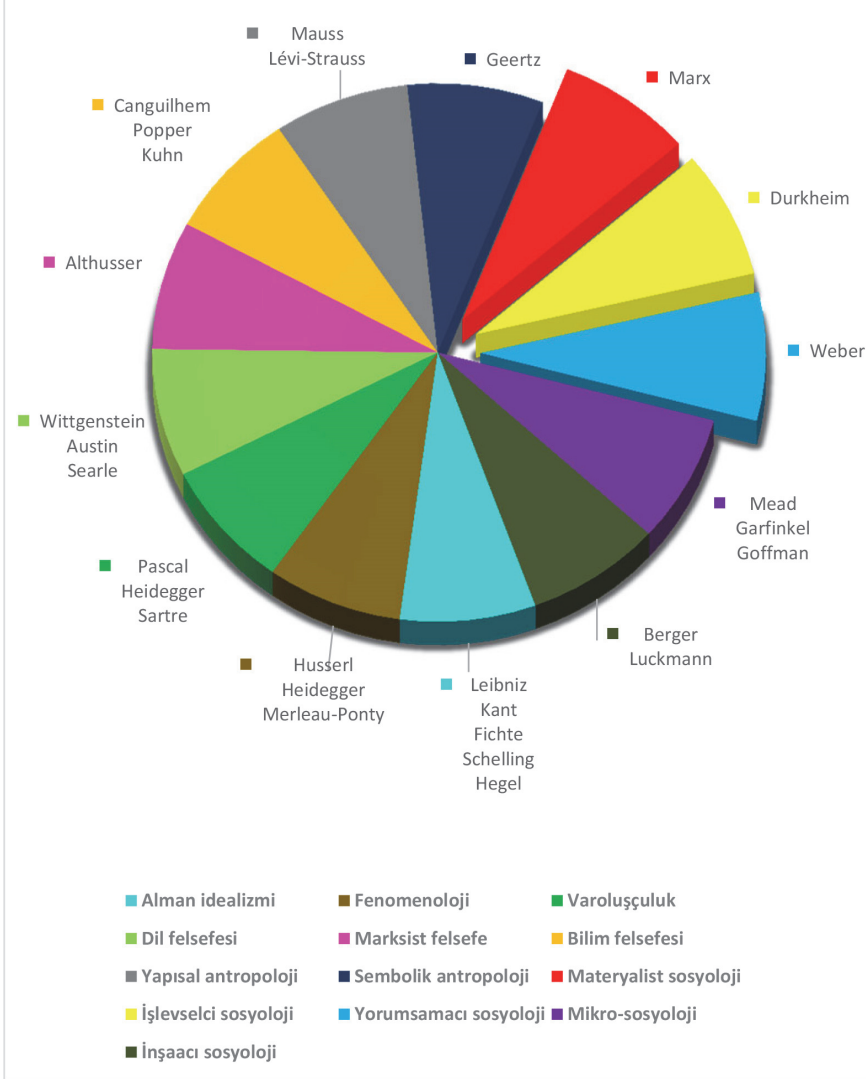
Bourdieu'nün epistemolojik duruşunun merkezinde, bilimsel ilerlemenin önünde en önemli engellerden biri olarak gördüğü karşıt teoriler arasında diyalog kurmadaki başarısızlığa yönelik eleştirisi bulunmaktadır. Bourdieu bunu, çatışan teorilerle eleştirel bir etkileşimi gerektiren "düşünümsel eklektizm" olarak adlandırdığı şeyle karşılaştırır. Ona göre sosyologlar, farklı düşünce sistemleri arasındaki sınırları aşarak toplumsal gerçekliğin karanlıkta kalan yönlerini ortaya çıkarabilir ve bilimsel bilginin ilerlemesine ancak bu şekilde katkıda bulunabilirler. Bu eleştirel sosyoloji pratiği de, sosyologların entelektüel izolasyonculuğun cazibesine direnmelerini ve "dışa dönük" bir teorik keşif yolculuğuna çıkmalarını gerektirir.

Fransız sosyolog pek çok farklı zamanda, Marx, Durkheim ve Weber de dahil olmak üzere çok sayıda düşünürden ilham aldığını ifade etmiştir. Yani kendi

* Dr. Araştırma Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, gurhanozpolat@gmail.com

ifadesiyle eklektik bir düşünürdür. Ancak bu eklektizm, eğer böyle adlandırabilirsek, kesinlikle keyfi değildir; daha ziyade Bourdieu'nün teorik bir tutarlılığa ulaşma yönündeki kapsayıcı bir program (genetik sosyoloji) tarafından yönlendirilmektedir. Beslenmiş olduğu her bir teorik geleneğin onun sosyolojisinin analitik çerçevesinin zenginliğine ve karmaşıklığına katkıda bulunduğu, çeşitli etkilerin bir mozaigi olarak karşımıza çıkar.

Şekil 1. Pierre Bourdieu Sosyolojisine Etki Eden Düşünürler ve Düşünce Gelenekleri

Pierre Bourdieu'nün sosyolojik teorisi yüzyıllardır süren entelektüel soruşturma ve tartışmaların geldiği bir aşamayı temsil etmektedir. Çalışması disiplinler arası diyalogun dönüştürücü potansiyelinin en mükemmel örneklerinden biridir. Bu sunumda Bourdieu'nün çeşitli düşünce gelenekleriyle olan karmaşık ilişkisinin bazı veçhelerini açığa çıkarmaya, onun diyalektik ve düşününsel eklektizm ile karakterize edilen epistemolojik ve metodolojik yaklaşımının gerçekte, terimin Kantçı manasıyla, sentetik olduğunu göstermeye çalışacağım.

BİBLİYOMETRİK ANALİZİN SOSYOLOJİK ARAŞTIRMALARDAKİ ÖNEMİ

Berivan BİNAY*

ÖZET

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısı bilim alanlarının üniversitelerde kurumsallaştığı, dolayısıyla bilimsel bilgi literatürünün de hızla büyümeye başladığı yüzyıllardır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilimin üniversitelerde kurumsal bir faaliyet alanı haline geldiğini ve bu dönemle birlikte bilimsel bilgi üretiminde de dikkate değer bir artışın yaşanmaya başladığını ifade etmek mümkündür. Günümüz dünyasında da bu artış katlanarak devam etmektedir. Her yıl milyonları bulan sayılarda kitaplar, makaleler, kongre kitapları, bilimsel araştırma raporları vb. yayınlanmaktadır. Bu durum, doğa dünyası ve toplumsal dünya kadar onlar hakkında üretilen bilginin de incelenmesini daha da elzem hale getirmektedir. Günümüz bilimsel bilgi üretimini inceleme konusu haline getirmek, bu muazzam büyüklükteki alanın analizini gerçekleştirebilecek araçların geliştirilmesiyle mümkündür. Zira geleneksel literatür inceleme yöntemleri bu muazzam büyüklükteki alanı analiz etmekte yetersiz kalmaktadır. Bibliyometri bu amaçla geliştirilmiş analiz yöntemlerinden biridir. Bibliyometrik analizle bilimsel bir alandaki literatürün yapısını, yıllar içindeki değişimini; çalışılan konular, anahtar kelimeler, atıflar, yazarlar, dergiler, kurumlar, üniversiteler, ülkeler, fonlar vb. göstergelerle ortaya koymak mümkündür. Bibliyometrik analizin sağladığı verilerle, incelenen alana ilişkin entelektüel ve toplumsal yapıyı ortaya çıkarmak ve yorumlamak mümkündür. Bu çalışma, günümüz sosyal bilim literatüründe çok fazla tercih edilmeyen bibliyometrik analizin sosyolojik araştırmalarda -özellikle bilim ve bilgi sosyolojisi alanlarında- stratejik bir rolü üstlenebileceği iddiasını taşımaktadır. Bu amaçla çalışmada öncelikle (i) bibliyometrik analiz ve ilişkili kavramsal çerçeve ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Daha sonra (ii) bibliyometrik analizin sosyolojik araştırmalarda ne tür bir öneme sahip olabileceği açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, Sosyoloji, Bilim/Bilgi Sosyolojisi,

Giriş

1960'lara kadar "bilim, özel bir epistemolojik statüye sahip" (Mulkay, 2015/2023:23) bir faaliyet alanı olarak kavrandı. Bu kavrayışın doğal sonucu, "bilimsel bilgi[nin], fiziksel dünyanın fiili/gerçek doğasına belirlen[diği]" ve dolayısıyla "bilimsel bilgi[nin] ... sosyolojik analize elverişli" olmadığı varsa-

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, bbinay@adu.edu.tr

yımıdır (Woolgar, 1999:38). Bilime tanınan bu ayrıcalıklı epistemolojik statü, 1960'larla birlikte değişmeye başlar. 1960'larla birlikte, bilim ile onun olduğu toplumsal bağlam arasında sıkı ve karşılıklı bir ilişki olduğu kabul edilmeye başlanır. Dolayısıyla bu yıllar, gerçek bir bilim/bilimsel bilgi sosyolojisinden de bahsetmenin mümkün olmaya başladığı yıllardır.

Bilim sosyolojisi, bilimin/bilimsel bilginin ne'liğinden ziyade, bilim/bilimsel bilgi ve olduğu toplumsal bağlam arasındaki ilişkiye odaklanır. Bu ilişkinin ortaya koyulmasında, önemli veri kaynaklarından birini de 'literatür incelemeleri' oluşturmaktadır. Herhangi bir bilim alanının genel yapısını ortaya koymak, yıllar içinde geçirdiği değişim ve dönüşümü takip etmek adına literatür incelemeleri stratejik bir role sahiptir. Ancak günümüz dünyasında bilimsel bilgi üretimi, muazzam hızda ve büyüklükte bir alandır. Her yıl milyonları aşan sayıda kitaplar, makaleler, kongre kitapları, bilimsel araştırma raporları vb. yayınlanmaktadır. Scimago Journal & Country Rank (SJR) 2022 verilerine göre sadece Q1, Q2, Q3, Q4 statüsünde sosyal bilim alanında toplam 7.660; alt kategorilerinden sosyoloji ve siyaset bilimi alanında ise toplam 1.369 dergi bulunmaktadır (<https://www.scimagojr.com/>). Geleneksel literatür inceleme yöntemleri ile bu muazzam büyüklükteki alanı analiz etmek mümkün görünmemektedir. Bibliyometrik analiz, bu amaçla geliştirilmiş bir "literatür inceleme aracı"dır (Öztürk&Gürler, 2022:15). "Meta-analiz" ya da "sistematik derleme" gibi geleneksel literatür incelemelerinin aksine bibliyometrik analiz daha geniş bir alanın haritasını çıkarma olanağına sahiptir. Bibliyometrik analizle yazarın, derginin, kurumun, ülkenin bibliyometrik profilini incelemek mümkündür (Öztürk&Gürler, 2022:15).

Çalışma, günümüz sosyolojik literatüründe çok fazla tercih edilmeyen bibliyometrik analizin sosyolojik araştırmalarda -özel olarak bilim ve bilgi sosyolojisi alanlarında- stratejik bir rol üstlenebileceği iddiasını taşımaktadır. Çalışmada öncelikle (i) bibliyometrik analiz ve ilişkili kavramsal çerçeve ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Daha sonra (ii) bibliyometrik analizin sosyolojik araştırmalarda ne tür bir öneme sahip olabileceği açıklanmaya çalışılacaktır.

Bibliyometrik Analiz ve İlişkili Kavramsal Çerçeve

"'Bibliyo' ve 'metri' kelimelerinin birleşiminden oluşan bibliyometri terimi, Latince ve Yunanca kökenli kitap anlamına gelen 'biblion' ve ölçmek anlamına gelen 'metricus' kelimelerinden türetilmiş bir terimdir (Sengupta'dan akt. Öztürk&Gürler, 2022:8). Terim ilk defa Alan Pritchard tarafından kullanılmıştır. Pritchard, bibliyometriyi "yazılı iletişime ve bir disiplinin doğası ile gelişiminin gidişatına dair süreçlere, yazılı iletişimin çeşitli yönlerinin sayımı ve analizi yoluyla ışık tutmak" şeklinde tanımlamıştır (Pritchard'tan akt. Öztürk&Gürler, 2022:9).

Bibliyometrik analiz, “herhangi bir araştırma alanındaki öğelerin (çalışma, yazar, dergi, anahtar kelime, ülke, kurum) ‘performanslarını’ sınıflandırmak, ölçmek ve sıralamak yoluyla analiz etmek ve incelenen alandaki bilimsel iletişimi yansıtan entelektüel, kavramsal ve toplumsal yapıyı ‘haritalama’ teknikleri yardımıyla görselleştirmektir (Öztürk&Gürler, 2022:9).

Bibliyometrik analizde ihtiyaç duyulan veri seti, WoS, Scopus gibi veri tabanlarından alınır. Analiz neticesinde dergiler, yazarlar, konular, anahtar kelimeler, atıflar, kurumlar vb. öğelerle bir alanın genel yapısı ortaya koyulabilir.

Bibliyometrik Analizin Sosyolojik Araştırmalardaki Önemi

Bibliyometrik analizle herhangi bir bilim alanına ilişkin genel bir resim ortaya koymak mümkündür. Örneğin veri tabanlarından alınan veri seti üzerinden genel olarak sosyolojik bilgi üretimi ya da özel olarak sosyolojinin herhangi bir alt alanındaki bilgi üretiminin yapısı ortaya koyulabilir: (i) sosyolojinin yıllar içinde yaşadığı değişim ve dönüşüm ortaya koyulabilir, (ii) sosyolojideki güncel tartışma konuları, ön plana çıkan araştırma alanları, ağları tespit edilebilir, (iii) çalışmalarda hangi anahtar kelimelerin ön plana çıktığı saptanabilir, (iv) hangi yazarların ön plana çıktığı, hangi yazarlara daha çok atıfta bulunduğu, yazarlar arasındaki ilişki ağları vb. belirlenebilir (v) alandaki dergilerin performansları (etki faktörü, makale etki puanı, h-dizini gibi göstergelerle) ölçülebilir. (vi) Bilgi üretiminde hangi üniversitelerin, kurumların, ülkelerin ve iş birliklerinin ön plana çıktığı saptanabilir. Böylelikle herhangi bir alanın entelektüel ve toplumsal yapısını anlayabilmek adına önemli veriler bibliyometrik analizle elde edilebilir. Bununla beraber, gerek sosyal ve beşerî bilimlerin yayın yapısının parçalı nitelikte (makaleler, kitaplar, kitap bölümleri gibi) olmasının, gerekse bilimsel üretimin tamamının dijital platformlarda olmamasının alana ilişkin eksiksiz bir resmin sunulmasını zorlaştırdığını da belirtmek gerekmektedir. Ancak toplumsal dünyanın tüm mecralarında olduğu gibi bilimsel bilgi alanında da dijitalleşmenin (e-dergiler, e-kitaplar, veri tabanları vb.) giderek artması, bu alanı analiz edebilecek araçları tanımayı ve kullanmayı gerekli hale getirmektedir.

KAYNAKLAR

- Mulkay, M. (2015/2023). *Bilim ve Bilgi Sosyolojisi*, Çeviren: Abdulkadir Öncel&Ebru Açık Turğuter, Ankara: Fol Kitap.
- Öztürk, O; Gürler, G. (2022). *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz*, 3. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Woolgar, Steve (1999). *Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, Çeviren: Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.

AVRUPAMERKEZCİLİK ELEŞTİRİSİNİN DÜŞÜNÜMSEL SOSYAL BİLİM DÜŞÜNÜMSELİNE KATKISI: ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Selman Emre Gürbüz*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Avrupamerkezcilik (*Eurocentrism*) üzerine yapılan meta-teorik eleştirilerin, ilişkisel ve düşünümsele (reflexive) sosyal bilim anlayışının epistemik sınırlarını genişleteceğini iddia etmektir. Daha özelden düşünümseleliğin teorik, epistemolojik, etik ve metodolojik özellikleri vurgulanarak, sosyal bilimlerin sosyalliğine sekte vuran Avrupamerkezcilik sorunununa dikkat çekmek hedeflenmektedir. Bu açıdan araştırma, hem Avrupamerkezci inşa edilen sosyal bilimlerin düşünümsele açıdan çeşitli sorunlar barındırdığını hem de bahsedilen farklı düşünümselelik biçimlerinin bu sorunları bertaraf etmek adına ciddi potansiyel taşıdığını vurgulamaktadır. Örnek olarak bu araştırma, düşünümseleliğin teorik, epistemolojik, etik ve metodolojik biçimlerinin, bir sosyal bilim olarak Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplinindeki Avrupamerkezci karakterini tartışmaya açmak hedeflenmektedir. Halihazırdaki düşünümsele literatür her ne kadar sosyal bilimlerin rasyonel ve pozitivist bilgi üretimine odaklansa da, eleştirel çerçeve Avrupamerkezcilik üzerinden yeterince irdelenmemektedir. Bu bakımdan düşünümseleliğin Avrupamerkezcilikle olan ilişkisine odaklanmak, sosyal bilimlerdeki alternatif düşünümsele sorgulamaların artmasına vesile olacaktır. Sonuç olarak, çalışmanın bulguları, düşünümselelik eleştirilerinin sosyal bilimlerdeki çoğulculuk, evrensellelik, diyalog ve dahil olma (*inclusion*) pratiklerine olumlu katkılar sağlayacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupamerkezcilik, Bilgi Üretimi, Düşünümselelik, Sosyal Bilim

1. Düşünümseleliğin Önemi

Düşünümselelik, sosyal bilim araştırmalarında “sosyal konumlanışın” (*social situatedness*) bilgi üretimin doğrudan etkilediği fikri üstüne inşa edilmiştir (Hamati-Ataya 2014). Pierre Bourdieu’nün belirttiği üzere düşünümsele bir bakış açısı, “bilen öznenin ayrıcalıklarının sorgulanmasıyla” mümkün olabilmektedir (Bourdieu 1992, 214). Bir başka deyişle düşünümselelik, bilimsel araştırmalardaki “sosyal durumların” öznellek ve nesnellek arasındaki ilişkiselleğini vurgulayarak anlam kazanmaktadır (Bourdieu 1992, 214).

* Dr. Bağımsız Araştırmacı, semregurbuz@gmail.com

1.1. Düşünümselliğin Farklı Biçimleri

Teorik düşünümsellik, teori yapımındaki meta-teorik ve paradigma odaklı çoğulculuğun tarafsız olarak gözlemlenemeyeceğini tartışır (Neufeld 1993, 55). Epistemolojik düşünümsellik, bilimsel bilginin sosyal olarak inşa edildiğini vurgular (Guzzini 2000, 160). Etik düşünümsellik, eleştirel bir farkındalık biçimi olarak dünya görüşlerinin ve kültürel bağlamların sosyal araştırmalardaki rolüne işaret eder (Amoureux 2016, 234). Son olarak, metodolojik düşünümsellik, araştırma yöntemlerinin bilimsel araştırmalardaki sosyal dönüşümleri destekleyerek verili kabul edilen varsayımları deşifre etmeyi amaçlar (Jackson 2011, 197). Bahsedilen farklı düşünümsellik biçimleri, Uı'deki eleştirel bakışları ana-akım teori yapımındaki rasyonel veya pozitivist yönelimler üzerinden incelemektedir (Keohane 1988; Lapid 1989). Böylece, disiplinin çeşitliliğe açık olarak ontolojik ve epistemolojik açıdan daha eleştirel bir nitelik kazanması amaçlanır. Örneğin, Eleştirel Teori'den ve Postmodern yaklaşımlardan beslenen eleştirel Uı literatürü, düşünümselliğin disiplin açısından gelişimini (1) bilgi ve güç arasındaki ilişki, (2) teori üretimindeki evrensel prensiplerin sınırları açısından açığa çıkarmaktadır (Chernoff 2007, 176). Fakat, Avrupamerkezcilik söz konusu olduğunda, bu yaklaşımların düşünümsellik açısından farklı sorunlar barındırdığı ortaya çıkmaktadır.

1.2. Avrupamerkezcilik Eleştirisinin Düşünümselliğe Katkıları

Sosyal bilimlerin evrenselliği ve tikelliği arasındaki paradoksu işaret eden Avrupamerkezcilik, dünya tarihindeki önemli olayların Avrupa'nın kültürel ve coğrafi faaliyet alanlarında kendi kendine ve içsel bir biçimde gelişmiş gibi gösterilmesi olarak tanımlanabilir (Bhambra 2007, 5). Uı disiplinindeki bilgi üretimi bağlamında Avrupamerkezcilik, Batı ve Avrupa'yı dünya siyasetinde ideal ve normatif açıdan en önemli referans özneleri olarak gösterme biçimidir (Hobson 2012, 1). Bu bakımdan, Avrupamerkezci karakter taşıyan teori üretimi, düşünümselliğin eleştirel potansiyelini sınırlarken, Uı'yi kendi kendine referans veren (*self-referential*) Batılı bir disiplin olarak dikte ettirmektedir (Sajed 2012, 156). Dolayısıyla, ana-akımın dışına çıkabilen eleştirel yaklaşımların düşünümselliği, bilgi üretimindeki herhangi bir "merkezci" anlatının ötesine geçerek küresel anlamda diyalog ve çoğulculuk sağlamakla mümkün olabilir (Hobson ve Sajed 2017).

Avrupamerkezciliğin eleştirisi, bilgi üretimindeki dar-görüşlülüğü işaret ederek teorik, epistemolojik, etik ve metodolojik düşünümselliğin gelişimine katkı sağlayabilmektedir. Teorik düşünümsellik, normal bilimlerin kurumsal, entelektüel ve siyasi tabakalarının incelenmesini, kimin bilgi üretiminde ayrıcalıklı konumda kaldığını dikkate almalıdır. Epistemolojik ve etik düşünümsellik, Batı ve Avrupa'nın amir (*superior*) özne pozisyonları tartışmaya açılmalı, tikel

yapıların evrenselmiş gibi ileri sürülmesi sorgulanmalıdır. Metodolojik düşünümSELLİK ise, araştırmacıların yürüttüğü yöntemlerin değer taşımayan pozitivist bir nitelikten ziyade altında yatan Avrupamerkezci anlatıya adanmış olduğunu idrak ettirmelidir. Bu bağlamda, bütün düşünümSELLİK biçimleri iç içe geçerek sosyal bilimlerdeki paradigma üstü, meta-teorik çerçeveleri işaret etmelidir.

2. Tartışma ve Sonuç

Genel olarak sosyal bilimler, özelde ise Uİ disiplini açısından düşünümSELLİĞİN bilgi üretimine katkısı; teorik, etik, epistemolojik ve metodolojik açıdan bütünsel bir biçimde incelenmelidir. Avrupamerkezcilik eleştirileri söz konusu olduğunda, mevcut bilimsel pratiklerin düşünümSELLİK sınırları ve sorunları kolayca göze çarpabilmektedir. Avrupamerkezciliğin eleştirisi sosyal araştırmaların pozitivist/post-pozitivist veya ana-akım/ eleştirel yaklaşımlar ikiliklerini aşarak bilimsel bilginin daha geniş sosyal sınırlara işaret edebilir. DüşünümSELLİK açıdan analiz seviyelerinin ve birimlerinin genişletilerek, küresel düzeyde daha çoğulcu ve diyaloga açık alternatiflerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Böylece, sosyal bilimlerin “sosyalliğinin” bilgi ve güç arasındaki diyalektiğe bağlı olarak geliştiği vurgulanabilir.

KAYNAKLAR

- Amoureux, J. L. (2016). *A Practice of Ethics for Global Politics: Ethical Reflexivity*. New York: Routledge.
- Bhambra, G. K. (2007). *Rethinking Modernity: Postcolonialism and the Sociological Imagination*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Bourdieu, P. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Oxford: Polity Press.
- Chernoff, F. (2007). *Theory and Metatheory in International Relations: Concepts and Contending Accounts*. New York: Palgrave.
- Hamati-Ataya, I. (2014). “Transcending objectivism, subjectivism, and the knowledge in-between: the subject in/of ‘strong reflexivity’.” *Review of International Studies*, Vol. 40, s. 153-175.
- Hobson, J. M. (2012). *The Eurocentric Conception of World Politics: Western International Theory, 1760- 2010*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, J. M. ve A. Sajed. (2017). “Navigating Beyond the Eurofetishist Frontier of Critical IR Theory: Exploring the Complex Landscapes of Non-Western Agency.” *International Studies Review*, Vol. 19, s. 1-26.
- Neufeld, M. A. (1993). “Reflexivity and International Relations Theory.” *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 22, s. 53-76.
- Guzzini, S. (2000). “A Reconstruction of Constructivism in International Relations.” *European Journal of International Relations*, Vol. 6, s. 147-182.

- Jackson, P. T. (2011). *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of science and its implications for the study of world politics*. Abingdon: Routledge.
- Keohane, R. O. (1988). "International Institutions: Two Approaches." *International Studies Quarterly*, Vol. 32, s. 379-396.
- Lapid, Y. (1989). "The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a PostPositivist Era." *International Studies Quarterly*, Vol. 33, s. 235-254.
- Sajed, A. (2012). "The post always rings twice? The Algerian War, poststructuralism and the postcolonial in IR theory." *Review of International Studies*, Vol. 38, s. 141-163.

TAŞRADA ZAMAN DENEYİMİ ÜZERİNE ETNOGRAFİK NOTLAR

Semra Özlem Dişli*

ÖZET

Bu çalışma taşrayı konu etmektedir, ancak genel geçer bir cevap verebilmenin pek de mümkün olmadığı “Taşra nedir?” sorusunu sormak yerine, taşranın nasıl deneyimlendiğine odaklanmaktadır. Çalışmada odağa taşınan taşra deneyimi ise, 2018 yılından bu yana taşrada bulunan bir üniversitede çalışıyor olmamın kaynaklık ettiği kendi yaşantı ve tecrübelerime dayanmaktadır. Bu yaşantı ve tecrübelerden hareketle taşra deneyimi, farklı bir zaman algısına dayanan yeni bir var olma biçiminin kurucusu olarak ele alınmaktadır. Çalışmada bu farklı zaman algısı, belirsizlik ve eylemsizlik üzerinden tanımlanabilecek “bekleme”, buradan türeyen var olma biçimi de “arada olma” olarak tartışılmaktadır. Tartışma boyunca taşra sıkıntısı, taşra üniversitesi, neoliberal üniversite ve çalışma koşulları gibi kavram ve tartışma alanları da hem bir izlek hem de birbiri ile bağlantılı analiz kategorileri olarak kullanılmaktadır. Bu yolla, taşra deneyiminin sadece kişiye (araştırmacıya) özgü veya tekil yönlerinden ziyade, bu deneyimi üreten esas dinamiklerin de görünür kılınması amaçlanmaktadır. Çalışmada patchwork etnografi yönteminin sunduğu imkânlarından yararlanılarak bir tartışma geliştirilmiştir. Patchwork etnografi, neoliberal çalışma koşullarını, araştırmaların kişisel yaşam ve sorumlulukları gibi araştırma süreçlerinin dışında görülen meseleleri de bilgi üretme sürecinin bir parçası olarak yeniden ele alan bir yöntem önerisidir. Çalışmanın zamansallık ve buna dayalı bir var olma biçiminin kurucusu olarak taşra deneyimi tartışmasına ek olarak, patchwork etnografi üzerine düşünülmesi de amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arada olma, bekleme, neoliberalizm, patchwork etnografi, taşra.

1. Giriş

Taşra, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren bu coğrafyanın idari, siyasi, tarihsel, toplumsal açılardan oldukça önemli bir tartışma uzamı olmuştur. Günümüzde de taşra, literatürde sıklıkla karşılaştığımız bir analiz kategorisi olduğu kadar, son dönem Türkiye sinemasının da etkisiyle olsa gerek, ayrıca yaygın bir temsil çerçevesine, giderek daha aşına olduğumuz bir deneyim ve

* Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Antropoloji Bölümü
semraozlemdisli@artuklu.edu.tr

duygulanıma işaret eder. Bu çalışmada da bir deneyim, Nurdan Gürbilek'i (1995, s. 80) izleyerek bir sıkıntı olarak ele alınan taşranın zamansallığına dikkat çekilmektedir. Taşranın farklı bir zaman algı ve deneyimi ürettiğinden hareket eden bu çalışma, bu algı ve deneyimin neye karşılık geldiğini, bu algı ve deneyimin öznelere nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

2. Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Taşra ve zaman ilişkisini konu eden çalışmalar genellikle, merkez ve onun zamanını kuran modernliğin, kapitalist üretim ilişkilerinin karşısında, geleceksel ilişkilerin sürdürüldüğü ve bununla uyumlu durgun bir yaşam ve zaman akışıyla tanımlanan bir taşra kabulünden hareket eder (Akbal Süalp, 2010, s. 97; Özarlan, 2020, s. 99; Çiğdem, 2005, s.105). Ancak günümüz küresel ekonomi politik koşulları, merkez ve taşra arasındaki bu türden ayrımları bulanıklaştırır. Bu bağlamda taşranın güncel dünyasını betimlemeye çalışan bu çalışma, neoliberal piyasa ve çalışma koşullarının öznelere üzerinde yarattığı etkiler üzerine yürütülen tartışmalara (Sennett, 2008; Standing, 2022) başvurmaktadır.

3. Yöntem

2018 yılından bu yana taşrada yaşamakta ve burada bulunan bir üniversitede çalışmaktayım. Bu araştırmayı ortaya çıkaran da bu süre boyunca edindiğim taşra deneyimini anlamayı ve açıklamayı sağlayacak araçlar üzerine düşünmem oldu. Bu bakımdan çalışmanın otoetnografik bir çalışma olduğunu söylemek mümkün olsa da etnografinin kapsamını genişleten yeni bir yaklaşımın sunduğu imkânların bu çalışma bağlamında daha elverişli olduğu kanaatindeyim. Otoetnografiyi de için alan bu yeni yaklaşım, Günel ve Watabane'nin (2024) etnografik araştırmaları sadece uygulama sırasındaki süreç ve dinamikleri yöntemsel bir tartışmanın kapsamına dahil eden yaklaşımları eleştirerek geliştirdikleri patchwork etnografi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım sayesinde neoliberal çalışma koşulları, araştırmacının gündelik hayat koşulları gibi meselelerin araştırmalara nasıl etki ettiği, araştırmaları nasıl şekillendirdiği bilgi üretme sürecinin bir parçası kılınarak tartışılmaktadır. Bu çalışmada ortaya konması hedeflenen tartışmada da başvuru dinamikler, bilgi üretme süreci bağlamında bir kez de patchwork etnografi aracılığıyla ele alınmaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma

Çalışmada, taşra ve zaman deneyimi ilişkisi ele almak için, (1) taşranın güncel dünyasını betimlemek üzere "taşra ve neoliberalizm"; (2) bu güncel dünyanın gündelik hayata ve çalışma yaşamına etkisini incelemek için "taşra üniversitesi"; (3) tüm bunların keşişimde ortaya çıkan taşrada deneyimini tartışmak

üzere “beklemek” ve “arada olmak” şeklindeki analiz kategorileri oluşturulmuş ve bu kategoriler yorumlanmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bir deneyim olarak taşrayı zaman ile ilişkisi bakımından konu eden bu çalışma, taşranın farklı bir zaman algısı yarattığından hareket etmektedir. Çalışmada bu zaman algısının, üretken olmayan bir zamana; bir tür belirsizlik ve eylemsizlik hali ile tanımlanabilecek beklemeye denk geldiği ortaya konmaktadır. Neoliberal piyasa kodları ile çalışma koşulları ve bunların taşraya özgü yorumlarıyla şekillenen bekleme halinin ayrıca, yeni bir var olma biçimi ürettiği gösterilmektedir. Arada olmak diye adlandırılan bu var olma biçimi, beklemenin belirsizlik ve eylemsizlik durumu ile uyumlu bir biçimde konum olmayan bir konuma işaret etmektedir. Çalışma boyunca ele alınan tartışmanın farklı araştırma öznelerinin katılımıyla genişletilmesine yönelik bir girişimin başlangıcı olması hedeflenen bu çalışmanın, taşra ve zaman ilişkisini makro süreçlerle bağlantılı dinamikler açısından ele alarak, taşra ve taşra deneyimine yönelik alternatif bir bakış ve değerlendirme imkânını pekiştirmeye katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbal Süalp, Z. T. (2010). Taşrada saklı zaman-geri dönülemeyen, Z. T. Akbal Süalp ve A. Güneş (Eds.), *Taşrada var bir zaman* içinde (ss. 87-116). İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Gürbilek, N. (1995). *Yer değiştiren gölge*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Günel, G. ve Watabane, C. (2024). Patchwork ethnography, *American Ethnologist*, 51(1), 131-139.
- Özarslan, O. (2020). Taşra sıkıntısı: Dar zamanlar, geniş mekânlar, toplumsal cinsiyet, A. Kuryel (Ed.), *“Sıkıntı Var”: Sıkıntı kavramı üzerine denemeler* içinde (ss. 89-108). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiğdem, A. (2005). Taşra karalaması: Küçük bir sosyolojik deneme, T. Bora (Ed.), *Taşraya Bakmak* içinde (ss. 101-114). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sennett, R. (2008). *Karakter aşınması: Yeni kapitalizmde işin kişilik üzerine etkileri*, B. Yıldırım (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Standing, G. (2014) *Prekarya: Yeni tehlikeli sınıf*, E. Bulut (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

VIII. Oturum: KOLEKTİF HAFIZA MI, SİYASAL BİLİNÇDİŞİ MI? Oturum Başkanı: Güney Çeğin

KOLEKTİF KİMLİĞİN İNŞASINDA “İSTEKLİ UNUTMAK” VEYA “HATIRLAMAK”: DİASPORADA VE ANAVATANDA SÜRYANİ KİMLİĞİNİN YAPILANMASI

Özgür Budak*, Ulaş Kalay**

ÖZET

7 Şubat 2022 - 10 Şubat 2023 tarihleri arasında Süryani kimliğine sahip olan katılımcılar ile yürütülen alan araştırmasının bulgularından yola çıkılarak etnik kimlik ve milliyetçilik çalışmalarına farklı bir bakış açısı kazandırmayı amaçlayan bu çalışma, farklı kültürel ve ideolojik aidiyetlerin tasfiyesini sağlayan ya da en azından farklılıkların törpülenmesini kolaylaştıran bir ulus-devlet fikrini inşa edememiş toplulukların ortak bir kolektif hafıza oluşturmada zorluk yaşadığını ve bu durumun da ortak bir gelecek tasarımına etki ettiğini iddia etmektedir. Söz konusu iddia, bu çalışmada farklı mekânsal, sosyal ve siyasal koşullar altında farklı kimlik stratejilerini inşa eden Süryanilerin incelenmesi ile desteklenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda bu çalışmada Süryani kimlik stratejilerinin nasıl inşa edildiği ve günümüzde bu stratejiler üzerinden topluluk üyelerinin iktidar ve diğer yerel halklar ile ilişkilerini nasıl müzakere ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Kimlik, Kolektif Hafıza, Diaspora, Süryaniler

Giriş

Günümüzde Sosyal Bilimler literatüründe toplulukların ve devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerin kurulmasında veya bozulmasında kimliğin önemli bir rol oynadığı fark edilmiştir. Çünkü 1980’li yılların ortalarında şiddetlenmeye başlayan Sudan, Sri Lanka ve Yemen’deki etnik çatışmalar, 1990’lı yıllarda Ruanda, Gürcistan, Kongo ve Bosna gibi ülkelerde kendisini göstermiştir.

* Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi; ozgurbudak@gmail.com.

** Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Programı Öğrencisi; ulas_kalay@hotmail.com

Bugün de Suriye, Libya, Afganistan, Çin, Kuzey-Güney Kore, İsrail-Filistin, Somali ve Angola gibi ülkelerde etnik, dini ve siyasal kimlik eksensli çatışmaların en yoğun şekline rastlanılmaktadır (İnat ve Ataman, 2007; Mengiler, 2005; Sen, 2006). Fakat yapılan çalışmaların önemli bir çoğunluğu etnik gruplar arasında ortaya çıkan tarihsel ve çıkar rekabetini ulus-devlet güvenliği dahilinde değerlendirmektedir (Alpman, 2018, s.3). Bu bakış açısı ne yazık ki ontolojik güvenlik meselesi dışında kimlik konusuna katkı sağlayamamaktadır. Oysa ki kimlik sosyolojik imgelem dahilinde düşünülmesi gereken bir konudur. Ayrıca ulus-devlet niteliğinin ve rolünün zayıflaması, aşınması veya ortadan kalkması (?) gibi son yıllarda ulus-devletin geleceğine ilişkin yapılan tartışmalar, kolektif kimlik çalışmalarına yeni bir soluk kazandırılmasının önemini de göstermektedir.

Elinizdeki çalışma, farklı yapıdaki kolektif kimliklerin kendi aralarındaki çekişmesini ulus-devletin güvenliğini tehdit eden bir sorun olarak görmek yerine onu ekonomik kaynakların dağılımında ve düzenlenmesinde, modern tahakküm mekanizmalarında alt-üst ilişkisinin kurulmasında, yerleşik ayrılıkçı siyasi uygulamaların yansımada, hukuki sonuçların eşitsizliğinde; kısacası gündelik yaşamın bütün toplumsal alanlarında (üretim, sosyal ve mekânsal ayrılmalar dahilinde) görülen ya da görülmeyen bir sorun olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma ulus-devletin kolektif kimliğin yapılanmasındaki rolünü tek taraflı olarak görmemektedir. Çalışmaya göre ulus-devlet fikri kolektif kimlikleri inşa ettiği kadar kolektif kimlikler de ulus-devlet anlayışı dahil ya da karşı farklı kimlik stratejilerine yönelebilmektedir ve bu stratejiler topluluğun bulunduğu ülkedeki siyasal iktidar ve yerel halklar ile kurduğu ilişkiler (çıkartlar) ile belirlenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada iktidar, sınıf, din ve kültürel aforizmalar arasındaki karşılıklı ilişkilerin mantığının gözlemlenebilmesi için beş farklı ilişki biçimi incelenmiştir: (1) Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Türkiye’de yaşayan Süryaniler arasındaki ilişki ve İsveç Devleti ile İsveç’teki Süryani diasporası arasındaki ilişki, (2) Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile İsveç’te yaşayan Süryani diasporası arasındaki ilişki, (3) ortak çıkar doğrultusunda bir araya gelmiş olan sosyal topluluklar -örneğin Türk, Kürt, Ermeni ve İsveçli- ile Süryaniler arasındaki ilişki, (4) grubun kendi stratejileri doğrultusunda oluşturduğu farklı örgütlenmeler ile grubun kendisi arasındaki ilişki ve (5) İsveç’teki Süryani diasporası ile Türkiye’de yaşayan Süryaniler arasındaki ilişki.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada Türkiye’de ve İsveç’te yaşayan Süryanilerin kolektif kimlik hudutlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle farklı mekanların kimlik üzerindeki etkisi ve çalışmanın sınırlılıkları da hesaba katılarak bu çalışmanın

evreni Mardin ve çevresi, İstanbul ve Stockholm’de yaşayan Süryaniler olarak belirlenmiştir. Örneklem grubu ise veri toplamak amacıyla mülakat ve anket teknikleri ile başvurulan katılımcılardan oluşturulmuştur. Bu çerçevede anket çalışması için Mardin ve çevresinde 50, İstanbul’da 250 ve Stockholm’de 750 kişi ile görüşülürken, mülakat çalışması için Mardin ve çevresinde 32, İstanbul’da 51 ve Stockholm’de 96 kişi ile görüşülmüştür.

Söz konusu yöntem ile İsveç’teki ve Türkiye’deki Süryanilerin devlet yapıları ile bütünleşmesi nasıl sağladığı ve bu bütünleşme sürecinde Süryanilerin iktidar odakları ve yerel halklar ile ilişkisinin nasıl gelişim gösterdiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca farklı mekanlardaki bütünleşme ve ilişkinin biçiminin Süryanilerin kimliklerine dair beklentilerini ne derece etkilediği de çözümlenmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Fransız Devriminden sonra bürokratik, yüksek rütbeli ve zengin tüccarların ortaklığı ile ortaya çıkan ulus-devlet modeli, kuruluş aşamasında toplumsal kesimlerin bütününe hitap edecek bir şekilde etno-siyasi özneler inşa ederken aynı zamanda farklı kültürel ve ideolojik aidiyetleri büyük ölçüde ya tasfiye etmiştir ya da kendi siyasal programına göre onları biçimlendirmektedir. Bu bağlamda ulus-devlet geleneğine sahip olamayan Süryani topluluğu dinamik bir kimlik yaratma faaliyeti gerçekleştirilmediği için Süryani kimliğinin günce inşasında kültür ve siyasi kimliği birbirine bağlayan kolektif bağları yaratmakta zorlanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da günümüzde Süryani kimliğinin farklı etno-siyasi projelere konu edinmiş birçok veçhesi ortaya çıkmaktadır. Topluluğun kimi veçheleri homojen bir etnik ulus yaratma gayretinde olan iktidar baskısı nedeniyle kimliğini törpülemek zorunda kalmış ve hatta ulus-devlet kimliği ile bütünleşmeye açık hale getirmiş, kimi veçheleri ise bulunduğu mekanın şartlarına göre intibak ve öz güçlenim stratejileri gerçekleştirerek ya içe kapanan ya da etnik farkındalığı arttıran bir görüntü çizmiştir. Bunun sonucunda diasporada yaşayan Süryaniler demokratik ve eşit koşullardan faydalandıkça kolektif kimlikleri ile siyasal bir düzeyde bağlantı kurmaları gerektiğini fark etmişken, Türkiye’de yaşayan Süryaniler hem şartları hem de vatandaşlık kimliğinin sorumluluğunu yerine getirme gereği kolektif kimlikleri ile siyasal bir düzeyde bağlantı kurmayı sınırlandırmışlardır. Bu durum Süryani kimliğinin diaspora ile anavatanda farklı şekilde inşa edilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bugün Süryani kimliğini şekillendirmeye çalışan farklı örgütlenmeler ve milliyetçi yapılar topluluğun kolektif adının seçimi, kolektif hafızanın hatırlanışı, gündelik hayatta ötekiler ile kurulan ilişkiler ve anavatana yüklenen anlamlar konusunda birbirlerine çelişkili şekillerde tavır ortaya koymaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Alpman, P. S. (2018). Sosyal teorinin konusu olarak kimlik: Sosyal inşacı yaklaşım. **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, 21(2), 1-28.
- İnat, K., Duran, B. & Ataman M. (2007). **Dünya çatışma bölgeleri**. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Mengiler, Ö. (2005). **Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü**. Ankara: Platin Yayınları.
- Sen, A. (2006). **Kimlik ve şiddet: Kader yanılması** (Çev. Kardam, A.). İstanbul: Türk Henkel Yayınları.

SINIFIN BİLİNÇDİŞİ YAKLAŞIMI İLE BİR OLGU İNCELEMESİ: 15-16 HAZİRAN İŞÇİ DİRENİŞİ

Baran Gürsel*

ÖZET

Bu çalışmada, sınıfın ilişkisel bir oluşum-bozuşum süreci olarak kavramsallaştırılması ile öznelliğe yönelik psikanalitik yaklaşımın diyalogu çerçevesinde geliştirilen Sınıfın Bilinçdışı Yaklaşımı'nın tanıtılması ve Türkiye'de sınıf mücadelesinde önemli bir yeri olan 15-16 Haziran İşçi Direnişi'ne dair, bu yaklaşım temelinde üretilen Sınıfın Özdeşleşme Aşamaları Modeli aracılığıyla yapılan bir incelemenin sunulması amaçlanmaktadır. Bu model belli sınıf deneyimi ifadelerini bir araya toplayan bir kümenin dayandığı bilinçdışı özdeşleşme ve kaygıları, bilinçli sınıf deneyimi ifadeleriyle ilişkileri içinde ve onların oluşmasına vesile olan bireysel ve toplumsal aracı faktörlerle birlikte anlamlandırmaya çalışır. Bu çalışmada, direniş esnasında işçilerin ürettiği sınıf deneyimi ifadelerinin dayanıyor olabileceği hiyerarşik ve eşitlikçi özdeşleşmelere dair yorumlar geliştirilecek ve bu özdeşleşmelere vesile olmuş olabilecek faktörler incelenecektir. Burada yapılan incelemede ele alınan birçok sınıf deneyimi ifadesinin arasında örneğin, işçilerin ulusal bayraklarla ve orduyla kurdukları ilişkiler narsistik yönleriyle, işçiler arasındaki bazı bölünmeler ve savunmasız olana gösterilen şiddet ikircikli eğilimleriyle ele alınarak hiyerarşik özdeşleşmelere bağlanırken; toplu eylemler, ortaklaştırıcı duygular ve devlet/işveren şiddetini aşma girişimleri uygar yönleriyle, sınıfın politik eylemi ve alternatif kültür tasarımları ise sembolik ve etik potansiyelleri çerçevesinde ele alınmaktadır.,

Anahtar Kelimeler: Sınıf Süreci, İşçi Sınıfının Özneliği, Sınıfın Bilinçdışı, 15-16 Haziran İşçi Direnişi

1. Giriş ve Çalışmanın Amacı

İşçi sınıfının özneliğinin, psikoloji ve sosyoloji disiplinlerinin yanı sıra disiplinlerarası yaklaşımlar tarafından da farklı şekillerde ve farklı yönleriyle konu edildiği düşünülebilir. Bununla birlikte bu konuyu, bilinçli olduğu kadar bilinçdışı yönleriyle, derinlik ve karmaşıklığını tanıyarak, nesnellikle ilişkisini sistemli bir biçimde kurarak ele alabilecek ve kapitalizmin her dönem ve coğrafyasını kapsayabilecek bir yaklaşıma yönelik ihtiyaç halen sürmektedir. Wood (2008), Thompson'ın ([1963] 2012) sınıf deneyimi kavramını sınıfın olu-

* Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü Doktora Mezunu, barangr@gmail.com

şum ve bozuşum sürecinin merkezine yerleştirdiğinde ve bunu nesnel tarihsel koşullarla karşıtlık değil bir ilişki kurarak yapmaya yöneldiğinde, sınıfa dair tarihsel ve canlı bir kavrayış sunmakla kalmamış, sınıfın öznelliğinin Marksizm içerisinde sistematik olarak incelenebilmesi için yeni bir ufuk da yaratmıştır. Sınıf deneyiminin, bilinçdışının keşfiyle tanımlanan (Laplanche ve Pontalis, 1988) psikanalitik yaklaşımla ele alınması hem sınıfın öznelliğine hem de sınıfa bakmanın görece yeni ve bütünsel bir yolunu sunabilir. Çalışmada tartışılacak olan “Sınıfın Bilinçdışı Yaklaşımı” önerisi bu zemin üzerine oturmaktadır (Gürsel, 2022). Habitus yaklaşımıyla da eleştirel bir temas içeren bu yaklaşımın gözünden Bourdieu ([1979] 2017), sınıflarla kurulan ve sınıflar arası farka dayalı özdeşlemelere, sınıf öznelliğinin/nesnelliğinin kuruluşunda temel bir belirleyicilik atfeder ve sınıfın duygu, düşünce ve eylemlerini üreten baskın özdeşleşmelerin oluşumuna odaklanır. Bu çalışmadaki yaklaşım ise sınıf deneyimi ifadelerinin dayandığı farklı ve birbirleriyle çelişen özdeşleşmeleri açığa çıkarmayı hedefler ve bu özdeşleşmelere vesile olan aracı faktörleri, bağlam içerisinde kendilerine yapılan yatırımlar çerçevesinde, çeşitliliği ve değişebilirliği çerçevesinde ele alır. Çalışmada ilgili yaklaşım temelinde 15-16 Haziran İşçi Direnişi’ne dair bir inceleme sunulacaktır. Amaç bir yandan bu yaklaşımın tartışmaya açılması diğer yandan da direnişin farklı bir gözden anlamlandırılması ve sınıf mücadelesine gösterdiği farklı yönlerin ortaya çıkarılmasıdır.

2. Kavramsal Çerçeve

İşçi sınıfının öznelliğini, onu salt bilinçli yönlerden ibaret veya nesnellikten yalıtılmış kabul ederek değil, bilinçdışı boyutlarını hesaba katarak ve bireysel ve toplumsal faktörlerle ilişkisi içerisinde nasıl oluştuğuna bakarak ele almak bu çalışmanın yaklaşımın temel hedefidir. Düşünceler, duygular, eylemler, ilişkiler, kurumlar, vb. olmak üzere farklı türden sınıf deneyimi ifadelerini bir arada bulunduran herhangi bir olguya bu açıdan bakıldığında o olgunun barındırıyor olabileceği çeşitli kaygı ve özdeşleşme şekil ve düzeyleri incelenebilir; bu ruhsal niteliklerin oluşmasına vesile olabilecek, belli bir bağlama özgü, bireysel hayat deneyimlerinden iktidarların politikalarına, emek yönetim mekanizmalarından devlet müdahalelerine, yakınlık ve arkadaşlıklardan örgütlü kurumlara kadar farklı türden aracı faktörlerin sınıf sürecindeki geriletici ve ilerletici etkilerine bakılabilir.

3. Yöntem

15-16 Haziran İşçi Direnişi, bu konuda yapılmış en kapsamlı çalışma olan *İşçilerin Haziranı:15-16 Haziran 1970* (Aydın, 2020) kitabı üzerinden ve buraya kadar sunulan yaklaşım temelinde geliştirilmiş Sınıfın Özdeşleşme Aşamaları Modeli kullanılarak incelenecektir. Bu modele göre, işçileşmeyle başlayan ve

sınıfın, kendini kapitalizmle birlikte yıkmasıyla sona eren sınıf süreci farklı özdeşleşme aşamalarına ayrılabilir ve işçilerin ürettiği sınıf deneyimi ifadeleri dayandıkları özdeşleşmelere göre bu kümelere yerleştirilebilir. Direniş sırasında üretilen ifadeler, sınıfın Narsisistik, İkircikli, Uygar ve Sembolik-Etik aşamalarına, dayandıkları kaygı ve özdeşleşmelere dair yorumlar geliştirilerek yerleştirilecek, bu dağılımı yaratmış ve sınıf sürecinde ideolojik etki, kurumsal etki ve hafıza etkisinin yapmış olabilecek bazı aracı faktörler incelemeye katılacaktır.

4. Bulgular ve Tartışma

Model çerçevesinde yapılan yorumlamayla, ulusal bayraklarla ilişki, okunan bazı marşlar ve işçilerin orduya bakışı gibi sınıf deneyimi ifadelerinin Sınıfın Narsisistik Aşaması'na denk düştüğü değerlendirilmiş ve bu ifadelerinin oluşmasına vesile olan geriletici ideolojik etkinin, öncü işçilerin ulus devlet vurguları, DİSK'in orduya bakışı ve anayasacılık anlayışının devletle ilişkili boyutu tarafından taşınmış olabileceği düşünülmüştür. İşçiler arasındaki bölünmeler ve savunmasız kişilere yönelen şiddet gibi ifadelerin ise Sınıfın İkircikli Aşaması'na denk düştüğü çıkarımı yapılmış ve bu ifadelerin oluşmasına vesile olan ilerletici ideolojik etkinin, anayasacılık anlayışının haklılıkla ilişkili boyutu tarafından, geriletici kurumsal etkinin ise devlet ve işveren şiddeti ve DİSK'in kurumsal işlevlerindeki bazı eksiklikler tarafından taşındığı düşünülmüştür. Toplu eylemler, ortaklaşırıcı duygular ve şiddetin aşılması girişimleri Sınıfın Uygar Aşaması'na denk düşen ifadeler olarak kabul edilmiş, bunların oluşmasına vesile olan ilerletici kurumsal etkinin, DİSK ve sendikaların bazı işlevleri, öncü işçilerin işlevleri, işçiler arasındaki bazı yakınlıklar ve başka yer ve zamanlardan gelen çağrılar tarafından, geriletici hafıza etkisinin de taban demokrasisiyle ilişkideki eksiklikler tarafından taşınmış olabileceği öne sürülmüştür. Son olarak da Sınıfın Sembolik-Etik Aşaması'na denk düşen ifadelerin, sınıfın politika yapması ve alternatif kültür tasarımları olabileceği değerlendirilmiş ve bunların oluşumunda etkisi olan hafıza etkisinin Türkiye İşçi Partisi ve sınıfın politik hareketi tarafından taşınmış olabileceği çıkarımı yapılmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Çalışmadaki çıkarımlar, direnişin sadece, yaygın uygar ifadelerini değil, bir yanda narsisistik ve ikircikli, diğer yanda da uygarlığın ötesinde sembolik ve etik nitelikteki ifadelerinin de tanınabilir ve kavranabilir olmasını sağlayabilir. Bunlardan hiyerarşik özdeşleşmelere dayananlar (narsisistik ve ikircikli olanlar) direniş esnası ve sonrası için potansiyel gerileme noktaları olarak, eşitlikçi özdeşleşmelere dayananlar da (uygar ve sembolik-etik olanlar) korunması ve geliştirilmesi açısından değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Z. (2020). *İşçilerin Haziranı: 15-16 Haziran 1970*, İstanbul: Ayrıntı.
- Bourdieu, P. ([1979]2017). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, Çeviren: D.F.Şannan ve A.G.Berkkurt, Ankara: Heretik.
- Gürsel, B. (2022). Marksizm ve Psikanalizin Diyaloğu Çerçevesinden Sınıfa Bakmak: “Sınıfın Bilinçdışı Yaklaşımı” ile Bir Olgu İncelemesi. *Eleştirel Psikoloji: Yaklaşımlar, Gündemler, Tartışmalar* iç, İstanbul: İletişim, 149-184.
- Laplanche, J., Pontalis, J.B. (1988). *The Language of Psycho-analysis*, Çeviren: D. Nicholson-Smith, Londra: Karnac.
- Wood, E.M. (2008). “Bir Oluşum ve İlişki Olarak Sınıf”. *Kapitalizm Demokrasiye Karşı: Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması*, Çeviren: Ş. Artan iç, İstanbul: Yordam, 95- 130.
- Thompson, E.P. ([1963]2012). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, Çeviren: U. Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim.

BATILILARIN GÖZÜNDEN DOĞU'DA GÜNDELİK HAYATTAN KESİTLER

Fasih DİNÇ*

ÖZET

Tarihler 20. yüzyılı gösterdiğinde Osmanlı ve İran coğrafyasında Batılıların misyonerlik faaliyetleri, zirve noktasına ulaştı. İngiliz M. E. Hume-Griffith ve eşi Dr. A. Hume-Griffith tıbbi misyonerlik çalışmalarını yürütmek üzere 1900-1908 yılları arasında İran'ın İsfahan, Kirman ve Yazd şehirleri ile Osmanlı'nın Musul şehrinde bulundular. 1909 yılında ise yayımladıkları kitapta, bu süre zarfında yaptıkları seyahatlere ve gözlemlere yer verdiler. Bu tür hatıra ve seyahat notlarını içeren kitaplar, toplumların tarihini inceleme konusunda dikkate değer veriler sunmaktadır. Bunlar, toplumların ve hatta bireylerin yaşam deneyimlerinden hissiyatlarına değin birçok bilgiyi vermektedir. Resmi yazışmalar, raporlar ve kayıtların toplumsal tarih bağlamında ıskaladığı veya ver(e)mediği birçok bilgiye bu tür birincil kaynak eserlerden ulaşılabilir. Dolayısıyla bu kitap, tarihin kıyasında kalan gündelik hayata dair birçok olay ve olguyu bize sunuyor: kadınlar, dilenciler, afyon bağımlıları, şımarık çocuklar, soyguncular, kumarbazlar, göçebeler, şehirler, inançlar, adetler, hastalıklar, eğlenceler, yemekler, korkular, rüyalar ve ölümler. Böylece insanın içinde yer aldığı olay ve olgular, toplumsal tarih anlatısında birer özneye dönüşüyor. Sonuç olarak, bu bildiride Batılı çiftin kitabı üzerinden Osmanlı ve İran toplumunun gündelik hayatlarından kesitler verilerek, 20. yüzyılın ilk yıllarında Doğu toplumunun nasıl bir tarihsel sosyolojiye sahip olduğu analiz edilecektir. Ancak bu yapılırken, anlatıcıların bölgenin yabancı olması dolayısıyla sundukları bilgi ve yorumların sınırlılıklar taşıdığı göz önüne alınıp, mevzulara dair birincil kaynak ve güncel literatürden de faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batılılar, Osmanlı, İran, Misyonerlik, Gündelik Hayat

Giriş ve Amaç

Misyonerlik faaliyetleri kapsamında Osmanlı ve İran şehirlerine gelen Dr. A. Hume-Griffith ve eşi M. E. Hume-Griffith'in 1909 yılında yayımladıkları kitap-ki 2023 yılında Türkçe çevirisi yayımlandı- bir gezi notlarından daha fazlasını ifade ediyor [1, 2]. Gezdikleri şehirler, tanıştıkları insanlar, tanık oldukları olaylar, dinledikleri hikayeler ve yer verdikleri fotoğraflar bir araya geldiğinde toplumsal tarihe dair dikkate değer veriler sunuyorlar. Tarihsel sosyolojinin

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, Tarih Bölümü, fasihdnc@gmail.com

“toplumsal ve tarihsel dönüşümlerle” ilgilendiğini ifade eden E. Özdalga, bunların uzun-sürelili bir tarihsel perspektif olmadan anlaşılamayacağını vurguluyor [3]. Dolayısıyla bu bildiride, yazarların “sıradan” insanların gündelik hayatlarına dair sunduğu veriler üzerinden bir yönüyle Doğu’nun sosyal tarihini ortaya koymak, diğer yönüyle toplumun güncel sosyolojisine dair süreklilik ve değişimler ekseninde tarihsel bir arka plan sunmak amaçlanıyor. Bu eksende, dört tema ön plana çıkarılıyor. Birincisi, kitabın ana kahramanlarından olan kadınlarla ilgilidir. M. E. Hume-Griffith, kadın kimliği sayesinde Doğu toplumunun en mahrem ferdi olan kadınların hayatına girerek, sosyal tarih ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına değerli malzemeler sunuyor. Öyle ki, kadın kimliğini homojen bir yapı olarak sunmaktan ziyade cinsiyet, etnik ve dini kimlikleri bağlamında çocuk sahibi olma istekleri, kocalarından gördükleri şiddet, boşanma ve kuma korkuları, ekonomik faaliyetleri, eğlence kültürleri, güzellik kaygıları gibi gündelik hayatları odağa alınarak, toplum hiyerarşisinde nasıl bir yerde buldukları tespit edilecektir. İkincisi, kamusal alanda insanların nasıl bir gündem ve yaşama sahip oldukları ortaya konulacaktır. Bu aşamada, Kirman ve Yezd gibi İran şehirlerinde afyon kullanımının yaygın oluşu ve bununla ilişkili olarak yoksulluk, göçebelerin şehir yaşamına dair olumsuz tutumları, çocukların sapan ile eğlenceleri, yetişkinlerin içki ve kumar tutkusu, toplumun hastalıklarla mücadelesi ve seyahatlerdeki soygunlar gibi konular ekseninde çok yönlü bir anlatıdan faydalanılacaktır [2]. B. Giesen ve K. Junge, hafızanın seçici ve hatalı olabileceği uyarısını yapmakla birlikte kolektif hafızanın en temel araçları ana dil, şarkılar, hikayeler, destanlar ve oyunların sözlü olarak aktarımını kapsadığını belirtiyorlar [4]. Bu bağlamda, üçüncü tema, ritüeller, inançlar, rüyalar, gelenekler ve hikayelerin insanların gündelik hayatlarında nerede durduğuna dairdir. Dolayısıyla sözlü kültür, inanç ve deneyimlerin salt “bâtıl” olarak tanımlamanın indirgemeci yaklaşımından uzaklaşıp, bunların toplum tarihi için nasıl birer veri olduğu ortaya konulacaktır. Son tema ise, yazarların Doğu toplumuna dair kullandıkları dil ve söylem analiziyle ilgilidir. Batılı olarak Doğu dünyasını anlatmaları, oryantalizm tartışmasını akla getiriyor. E. W. Said, “Batılı Şark’ın karşısına, öncelikle bir Avrupalı ya da Amerikalı olarak çıkar, bireyliği arkadan gelir...” yorumunu yapıyor [5]. Dolayısıyla, onların böylesi bir hiyerarşik söylem inşa edip etmedikleri tespit edilecektir.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Batılı çiftin seyahat notları ve misyonerlik tecrübelerinin yer aldığı kitabın esas kaynak olduğu bu bildiride, gündelik hayat deneyimleri ekseninde Doğu toplumunun sosyal tarihi incelemeye alınacaktır. Bu çerçevede, Doğu toplumlarının birçok dinamiği araştırmanın birer öznesidir. Öyle ki, toplumsal cinsiyet, tarihsel sosyoloji, din sosyolojisi, kolektif hafıza, sosyal hiyerarşi, gündelik

hayat, oryantalizm ve kültür gibi kavramlar, bildirinin yol haritasını şekillendirecektir.

Yöntem

Araştırmanın sorunsalları, Batılı çiftin sekiz yıl süresince İran ve Osmanlı şehirlerindeki gözlem ve deneyimlerinin yer aldığı 1909 yılında yayımlanan ve araştırmalar için birincil kaynak kategorisine giren bir kitaba dayanarak inşa ediliyor. Ancak, hem yazarların farklı bir kültürel havzadan gelerek misyonerlik gibi bir amaçla bölgede bulunmaları hem verilen bilgilerin iki kişinin deneyim ve gözlemlerine dayanması nedeniyle kitap, Doğu toplumunun tarihsel sosyolojisini verme konusunda sınırlılıklara sahiptir. Bu sınırlılıklar, araştırma sorularıyla ilgili birincil kaynaklardan ve güncel literatürden faydalanarak aşılmaya çalışılacaktır.

Bulgular ve Sonuç

M. E. Hume-Griffith ve Dr. A. Hume-Griffith çiftinin sekiz yıllık seyahat notları ve misyonerlik sürecindeki gözlemleri, Osmanlı ve İran özelinde Doğu toplumun tarihsel sosyolojisinin iz düşümünü vermektedir. Bu çerçevede, bildirinin dört temasına dair şu sonuçlara ulaşıldı: Birincisi, kitapta özellikle odaklanılan Müslüman kadınlar, toplumun sosyal yaşamında aktif bir rol oynamakla beraber cinsiyetleri dolayısıyla sosyal hiyerarşide oldukça dezavantajlı bir durumdaydılar. Toplumun inanç, adet ve gelenek gibi dinamikleri, onların bu durumda olmasında belirleyici unsurlardı. İkincisi, inanç, sosyal statü ve cinsiyet gibi faktörler, insanların gündelik deneyim ve ilişkilerinde belirleyici rol oynadılar. Ancak, bireylerin gündelik kaygı ve tercihleri söz konusu olduğunda yer yer kimliklerin silikleştirdiğini söyleyebiliriz. Müslümanların belli bir süre sonra misyoner doktorlarda tedavi olmayı kabul etmeleri, bunun en dikkate değer örneğidir. Üçüncüsü, Doğu toplumlarında gelenekler, ritüeller, hikayeler ve rüyalar gibi sözlü kültür ve kolektif hafızaya dair anlatılar, gündelik hayat üzerinde belirleyici unsurlar olduğu anlaşılıyor. Son olarak ise, kitapta çok yönlü bir Doğu anlatısı yer almakla birlikte özellikle İslam dinine ve toplumun geleneksel yapılarına dair algı ve tespitlerinde yazarların oryantalist bir söyleme sahip oldukları görülüyor. Sonuç olarak, kitap hem Doğu toplumlarının sosyal tarihine dair tespitler yapma imkânı veriyor hem onların güncel sosyolojisinin analiz edilmesinde tarihsel bir altyapı sunuyor.

KAYNAKÇA

Hume-Griffith, M.E – Hume- Griffith, A. (1909). Behind the Veil in Persia and Turkish Arabia: An Account of an Englishwoman's Eight Years Residence Amongst the Women of the East – With Narratives of Experiences in Both Countries. Philadelphia: J. B. Lippincott Company – London: Seeley & Co. Ltd.

- Hume-Griffith, M. E. – Hume- Griffith, A. (2023). Osmanlı ve İnan Kadınların İncelenmesi 1909: Bir İngiliz Kadının Doğulu Kadınlar Arasında Geçirdiği Sekiz Yılı. (Çev. B. Baydar). İstanbul: Dorian Yayınları.
- Özdalga, E. (2020). Bir Tasavvur ve Ustalık Olarak Tarihsel Sosyoloji, E. Özdalga vd., *Tarihsel Sosyoloji*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Giesen, B. – Junge, K. (2017). Tarihsel Hafıza, G. Delanty – E. F. Işın (ed.), *Tarihsel Sosyoloji: Temeller ve Tartışmalar*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Işık Yayınları.
- Said, E. W. (2014). Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları. (Çev. B. Ülner). İstanbul: Metis Yayınları.

SİYASAL DUYGULAR ÜSTÜNE KURAMSAL BİR İNCELEME

Recep Cemali Akgün*

ÖZET

Bu çalışma siyaset alanında yapılmış duygu çalışmalarına referansla siyasette duyguların nasıl roller üstlendiğini ortaya koymayı amaçlıyor. Nefret, suçluluk, umut ve onur bağlamında duyguların siyasi eylem, alışkanlık ve tutum inşası, özne oluşumu, örgütlenme ve kimlik kuruluşu gibi birçok siyasi deneyim ve süreçteki etkilerini inceliyor. Buna bağlı olarak duygusal süreç ve mekanizmaların çeşitli siyasi deneyimlerin meydana gelmesindeki etkisini kuramsal bir bakış açısıyla gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: Duygu araştırmaları, siyaset, siyasal duygular, duygular.

Giriş

1980'lerden önce insan ve toplum üzerine yapılan araştırmalarda, bilinçli düşünme ve aklın siyasetten ahlaka, ekonomiden kültüre kadar geniş bir yelpazedeki insan deneyimlerinin temel belirleyeni olduğu yönündeki bakış açısı hakimdir. Bununla birlikte 1980'lerden itibaren duyguların insan davranışına, toplumsal deneyimlere etkisini gösteren yeni araştırma programları ortaya çıkar. Buna bağlı olarak siyaset çalışmalarında da duyguların etkisini ele alan araştırmalar artar. Bu çalışmalarda duyguların siyasal deneyimlere katkısının göz ardı edildiği yaklaşımlar eleştirilir; duyguların siyasal deneyimlerde güçlü bir etkisinin olduğu görüşü güç kazanır. Bunlara binaen bu çalışma, siyasi duygu çalışmalarından hareketle öfke, umut, sevgi, suçluluk duygusu ve onur duyguları bağlamında duyguların siyaset deneyimlerinin oluşum ve işleyişi üzerindeki etkilerini ele alıyor.

Kuramsal Çerçeve

Siyasette duygu araştırmaları duyguların ne olduğu, nasıl oluştuğu, hangi kökenlere sahip olduğu soruları çevresindeki tartışmaların etkisi ile birçok farklı kurama bölünür. Hiçbir kuram duygularla ilgili bu sorulara dair tatmin edici bir cevap bulamaz. Bununla birlikte her bir kuram duyguların insan davranışının ve toplumsallığın oluşumu ve işleyişi üzerindeki etkisini güçlü bir biçimde gösterir. Hişçi kuramlar duygulara neden olan psikolojik ve fizyolojik süreçleri, motivasyoncu kuramlar duyguların insan eylemini motive edici

* Dr. Öğr. Üyesi Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, ccemaliakgun@gmail.com

gücünü, değerlendirmeci kuramlar ise insanın algı, inanç ve diğer bilişsel süreçlerin duygusal deneyimleri nasıl biçimlendirdiğini ortaya koyar. Bu çalışma ise, her bir kuramın duyguların oluşumunu herhangi bir unsurla sınırlayan bakış açısının ötesine geçerek; his, motivasyon ve değerlendirmenin her birinin duygusal deneyimlerin meydana gelmesinde etkili olduğu yaklaşıma sahiptir. Duygularla ilgili bir tartışma duygusal deneyimlerin meydana gelmesinde kültürel ve toplumsal süreçlerin mi biyolojik süreçlerin mi daha etkili olduğu sorusu etrafında döner. Bu çalışma duyguların evrensel özelliklerini vurgulayan biyolojik yaklaşımların duyguların toplumsal ve tarihsel bağlamlar tarafından şekillendirildiğini ileri süren yaklaşımlarla bir araya getiren bir bakış açısıyla siyasetteki duygusal deneyimlerde biyolojik, tarihsel ve toplumsal süreçlerin birlikte iş gördüğünü benimser. Dolayısıyla duyguların siyasal alanların özellikleri ve bağlamı çerçevesinde şekil aldığını ileri sürer.

Yöntem

Çalışma, siyasal duygu çalışmalarındaki farklı yaklaşımların temel araştırma sorularını, düşünsel yönelimlerini ve yöntemlerini kuramsal bir biçimde analiz ediyor; bu yaklaşımların siyasette duyguların işleviyle ilgili görüşlerinin ortak olanak ve sınırlarını ortaya koyuyor. Buna binaen her bir yaklaşımın duygulara dair genel kuramsal eksikliklerinin yanı sıra duyguların siyasal işlevini ele alırken, siyasal alanın bağlamlarını ne kadar dikkate aldıklarını inceliyor. Bu analiz temelinde çalışma, öfke, nefret, suçluluk, sevgi ve onur duygularına odaklanarak, bu duyguların her birinin siyasal alanda nasıl oluştuğu, nasıl işlediği ve nelere yol açtığına dair ampirik araştırmalardaki örneklerden yola çıkan meta-kuramsal bir açıklama sunuyor.

Bulgular

Siyasal duyguların her biri sahip oldukları profillere, siyasal bağlamın koşullarına bağlı olarak farklı nedenlerle oluşur, eylem eğilimleri ortaya çıkarır, siyasal işlevler üstlenir. Örneğin nefret hisseden kişiler, tehlike ve tehdit gibi olumsuz hallerin tetiklemesiyle kızgınlık, tikslenme gibi olumsuz hislere kapılır; duygunun hedefi olan kişilerin asla değişmeyeceği ve değersiz olduğu algısına kapılır. Çoğunlukla nesnesini yok etmeye ve yok saymaya dönük eylemlere yol açar. İrkçi tutum, savaş, soykırım, devrimci mücadele gibi birçok siyasal deneyimin temelinde yer alma potansiyeli vardır. Siyasal duygulardan bir diğeri olan suçluluk ise, kişinin kendisinin gerçekleştirdiği ya da kendisi faili olmasa da kendisinin sorumlu olduğunu düşündüğü durumların başkasına zarar verdiği değerlendirilmesiyle meydana gelir. Suçluluk duyanlar zarara uğrayanların zararını tanzim etmeye dönük eylemlere yönelebilir. Bu sebeple suçluluk duygusu dayanışmacı birçok siyasal eylemi ve ilişkiyi motive edebilir. Gelecekte olumlu bir olay gerçekleşeceğine dönük bir hissiyat ve

değerlendirmenin eşlik ettiği olumlu bir duygu olan umut da çeşitli siyasi deneyimlere neden olabilir. Örneğin uzun süreli çatışmalar içinde yer alan taraflar risk alarak barış ve müzakere süreçleri içine girebilir. Bir diğer önemli siyasi duygu ise toplumsal hareketlerden milliyetçi siyasi pratiklere kadar geniş bir siyasi deneyim yelpazesinde iş gören onurdur. Kişinin kendini değerli görüp hissetmesiyle ortaya çıkar; kişinin aidiyetlerini sağlamlaştıran, güçlendiren davranışlara olanak sağlar; çeşitli siyasi kimliklerin, ortaklığın kuruluşunda rol oynar. LGBTI hareketleri, ulusal mücadeleler, sınıf hareketleri, isyanlar onur duygusunun iş gördüğü deneyimlere birer örnektir. Görüldüğü gibi her bir duygu farklı koşullarda ortaya çıkar; siyasi deneyimlerin oluşumunda, işleyişinde çeşitli eylem potansiyellerine ve geniş bir etki alanına sahiptir.

Sonuç

Siyasal duygu araştırmacıları, siyasetin ne olduğu ve nasıl işlediği ile ilgili kuramsal tartışmalara dair yeni düşünceler ortaya koyar; henüz bütünlüklü bir yapıya sahip olmasa da disiplinlerarası bir yaklaşımla, siyaset araştırmaları için yeni temalar, sorunsallar ve metodolojiler sunar. Siyasi deneyimin temelinde sadece bilinçli düşünme süreçlerinin yer aldığı şeklindeki görüşe karşı gelerek siyasi çalışmalarda bir dönüşüme yol açar. Siyasi deneyim alanlarında duyguların nasıl iş gördüğünü, bu alanlarda duyguların nasıl siyasi hale geldiğini güçlü bir biçimde açıklar. Bundan hareketle çalışmanın da gösterdiği üzere nefret, suçluluk, umut ve onur bağlamında duygular karmaşık birçok siyasi deneyimin şekillenmesinde önemli roller üstlenir. Bu noktada siyasi duygular; oy verme davranışı, başka gruplara ve aidiyetlere dönük ayrımcı siyasi eğilim ve uygulamalar, çatışma, barış ve savaş gibi gruplar arası siyasi ilişkiler, sosyal hareketler, protesto, siyasi örgütlenme, siyasi kimlik oluşumu gibi birçok deneyimde iş görür.

KAYNAKÇA

- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M. ve Heatherton, T. F. (1994). Guilt: An interpersonal approach. *Psychological Bulletin*, 115: 243–267. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.2.243>
- Fredrickson, (2016). Love. L.F. In Barrett, M. Lewis & J.M. Haviland-Jones (Eds.), *Handbook of emotions* içinde (pp. 847-858), NewYork: Guilford Press.
- Goodwin, J., Jasper, J.M. ve Polletta, F. (Eds.). (2001). *Passionate politics: Emotions and social movements*. Chicago: Chicago University Press.
- Halperin, E., Russell, A.G., Dweck, C.S. ve Gross, J.J. (2011). Anger, hatred, and the quest for peace: Anger can be constructive in the absence of hatred. *Journal of Conflict Resolution*, no. 55(2), 274- 291. <https://doi.org/10.1177/0022002710383670>

- Jasper, J.M. (2011). Emotions and social Movements: Twenty years of theory and research. *Annual Review Of Sociology*, 37, 285-303. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081309-15001>
- Marcus, G.E, Neuman, W.R. ve MacKuen, M. (2000). Affective intelligence and political judgement. Chicago: Chicago University Press.
- Pliskin, R. ve Halperin, E. (2021). The study of affective processes in political contexts. *Affective Science*, 2 (1), 345-352. 10.1007/s42761-021-00096-05.
- Rosler, N., Cohen-Chen, S. ve Halperin, E. (2017). The distinctive effects of empathy and hope in intractable conflicts. *Journal of Conflict Resolution*, 61 (1), pp. 114-139.
- Scarantino, A. (2016). The philosophy of emotions and its impact on affective science. In L.F. Barrett, M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Ed.), *Handbook of Emotions* (pp. 3-48), NewYork: Guilford Press.
- von Scheve, C., Salmela, M. (2014). (Eds.). *Collective Emotions*. New York: Oxford University Press.

TÜRKİYE’DE KOLEKTİF NOSTAJİ VE PARTİZANLIK İLİŞKİSİ*

Ayşe Gül İçin**
Güliden Sayılan***

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'deki farklı siyasi parti taraftarları arasında kolektif nostalji ve geçmiş temsillerinin nasıl farklılaştığını incelemektedir. Niteliksel bir metodoloji temelinde yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanan araştırmada Türkiye’de farklı çeşitli partileri destekleyen 41 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel bulgusu, kolektif nostaljinin ve geçmişin, bugünün ve geleceğin temsillerinin siyasi kimliklerle doğrudan ilişkili olduğunu ve siyasi parti destekçilerinin tarihsel olaylara ve dönemlere parti kimliklerine uygun anlamlar yüklediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kolektif hafızanın ve nostaljinin siyasal yönünü belirginleştirirken, Türkiye'deki artan politik kutuplaşmanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kolektif nostalji, partizanlık, sosyal temsiller, kutuplaşma

1. Giriş ve Çalışmanın Amacı

Kolektif nostalji, bireylerin belirli bir gruba olan üyelikleri kaynaklı geçmişe yönelik özlem duygusu olarak tanımlanabilir [1]. Son dönemlerde farklı gruplar arası bağlamlarda yapılan çalışmalar, bu duygunun gruplar arası ilişkiler üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Kolektif nostalji, bireyin hem grubuna hem de geçmişine olan özlemi aracılığıyla, paylaşılan bir sosyal kimlik temelinde kolektif bir süreklilik hissiyatını pekiştirirken [2][3][4], öte yandan dış gruplar ile var olan farklılıkların belirginleşmesine de yol açabilir [3][5].

Türkiye'de nostalji olgusu, araştırmacılar tarafından nadiren ele alınmış bir konudur. Ülkede yapılan sınırlı sayıdaki çalışma genellikle Osmanlı nostaljisi ve Kemalist nostalji üzerine odaklanmakta [6][7], bu ayrım ise tarihsel olarak devam eden 'laik' ile 'İslamcı-muhafazakâr' kimlikler arasındaki kutuplaşmadan kaynaklanmaktadır. Ancak, nostaljiyi bu iki kutup üzerinden incelemek, nostaljinin daha geniş çevrelerce nasıl deneyimlendiği hakkında yeterli bilgi

* Bu araştırma, 123K105 proje numarası ile TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir.

** Giresun Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, ayse.icin@giresun.edu.tr

*** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, guldensayilan@aybu.edu.tr,

sağlamamaktadır. Türkiye'nin giderek kutuplaşan siyasi ortamında, politik kimlikler, etnik kimliklerden daha öne çıkmakta ve bireylerin geçmişi nasıl algıladıkları üzerinde daha belirleyici bir rol oynamaktadır [8]. Buna paralel şekilde, Türkiye'deki Türk, Kürt ve Ermeni grupları arasındaki gruplar arası bağışlama üzerine yapılan bir çalışma, etnik kimlikten çok, bireylerin hangi partiye oy verdiklerinin, birinin diğer bir gruptan bireyi affetme istekliliği ile daha ilişkili olduğunu göstermiştir [9].

Partizanlık, insanların destekledikleri siyasi partilere yönelik geliştirdikleri kalıcı bir duygusal yönelim olarak tanımlanır [10]. Türkiye'de olduğu gibi dünyada da artan kutuplaşma düzeyleri partizanlığın artık sadece siyasi tercihleri yansıtmadığını, önemli bir sosyal kimlik haline geldiğini göstermektedir [11]. Bu bağlamda, mevcut çalışma, partizan kimlikler bağlamında Türkiye'de geçmişin, günümüzün ve geleceğin nasıl algılandığına ve kolektif nostalji temsillerine odaklanmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmanın, sosyal psikoloji, siyaset psikolojisi ve sosyal politika alanlarında önemli katkılar sağlayarak, farklı siyasi gruplar üzerindeki sosyal değişimin etkisini, sosyo-ekonomik ve politik değişim dönemlerinde grupların beklentileri ve tepkileri ile kolektif nostalji içeriğindeki varyasyonların gruplar arası ilişkiler üzerindeki muhtemel etkilerini daha iyi anlamamıza olanak tanınması beklenmektedir.

2. Yöntem

Çalışmanın etik onayı Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden alınmıştır. Katılımcılara kar topu tekniği ile ulaşılmış ve çeşitli siyasi partileri (AK Parti, CHP, DEM, İYİ Parti, MHP, Saadet Partisi, Yeniden Refah, TİP, TKP) destekleyen 41 kişi ile Temmuz 2023- Şubat 2024 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların çalışma yerleri ve evleri dahil olmak üzere çeşitli mekanlarda yürütülmüş, yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzuna göre yüz yüze gerçekleştirilmiştir ve katılımcıların bilgisi dahilinde ses kaydı alınmıştır. Verilerin toplanmasında Bilgilendirilmiş Onam Formu, Kişisel Bilgiler Formu, Partizan Kimlik Ölçeği ve araştırma ekibi tarafından hazırlanan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Kılavuzu kullanılmıştır.

3. Bulgular

Katılımcıların, kolektif nostalji temsillerinin incelenmesi sonucunda, desteklenen siyasi partinin önemli bir değişken olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin, Osmanlı Nostaljisi, genellikle AK Parti destekçileri tarafından ifade edilirken; Erken Cumhuriyet Nostaljisi, çoğunlukla CHP ve İYİ Parti destekçi-

leri tarafından dile getirilmiştir. 70-80'ler Nostaljisi, ideolojik spektrumun her iki tarafındaki parti destekçileri tarafından ön plana çıkarılmıştır; 90'lar Nostaljisi ise MHP, İYİ Parti ve Saadet Partisi gibi birden fazla grup tarafından yaşanmaktadır. Genel olarak, her dönemi nostaljik kılan baskın bir öge olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı Nostaljisi, Güçlü İmparatorluk temasıyla; Erken Cumhuriyet Nostaljisi, Kuruluş felsefesi ve modern ulus olma idealiyle; 70-80'ler Nostaljisi, dayanışma ve politik örgütlenme temasıyla; 90'lar Nostaljisi ise birlik ve tek tipleşme temasıyla karakterize edilebilir. Ayrıca, Gezi Parkı Nostaljisi (alternatif toplum ve dayanışma), AK Parti'nin kuruluş yıllarına dair nostalji (toplumsal dönüşüm, yükseliş ve umut) ve Bütüncül Geçmiş Nostaljisi (medeniyetler coğrafyası, köklü tarih, kültürel zenginlik) gibi diğer nostalji türleri de sınırlı sayıda katılımcı tarafından ifade edilmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Elde edilen bulgular, siyasi parti kimliğinin, kendi değer setlerini, ideolojik sınırlarını ve en önemlisi, partizanlık temelinde farklılaşan ideal dünyaları inşa etme sürecinde güçlü kimlikler olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Katılımcıların, toplumsal geçmiş, günümüz ve gelecek beklentileri hakkındaki söylemleri, farklı gerçekliklerin inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Farklı siyasi parti destekçilerinin, aynı olay veya tarihsel döneme karşıt anlamlar yüklemeye eğiliminde olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarının, demokratik iletişim süreçlerinin geliştirilmesi, politik düzende toplumsal uzlaşının inşa edilmesi ve farklı parti taraftarları arasındaki artan mesafenin azaltılması konusunda işlevsel olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, vatandaşlara daha kapsayıcı bir tarih anlayışını kazandıracak uygulamaların geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Mackie, D. M., Devos, T., Smith, E. R. 2000. "Intergroup emotions: Explaining offensive action tendencies in an intergroup context", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 79, s. 602-616.
- Smeeke, A. (2015). National nostalgia: A group-based emotion that benefits the in-group but hampers intergroup relations, *International Journal of Intercultural Relations*, Vol 49, s. 54-67.
- Smeeke, A. Vd. (2015). Longing for the country's good old days: National nostalgia, autochthony beliefs, and opposition to Muslim expressive rights, *British Journal of Social Psy*, Vol 54, s. 561-580.
- Boym, S. (2001). *The future of nostalgia*. New York, NY: Basic Books.
- Wohl, M. Vd. (2018). "The emotional sources of intergroup atrocities." *Confronting Humanity at its Worst: The Social Psychology of Genocide and*

Extreme Intergroup Violence. Editor: Newman, L. S. Oxford: Oxford University Press.

- Elçi, E. (2021). Politics of Nostalgia and Populism: Evidence from Turkey. *British Journal of Political Science*, s. 1–18.
- Karakaya, Y. (2020). The conquest of hearts: the central role of Ottoman nostalgia within contemporary Turkish populism. *American Journal of Cultural Sociology*, Vol 8(2), s. 125–157
- Akarsu, S. Birdir. Vd. (2023). *The Past Rests in the Present: A Social Psychological Investigation of History and Identity*". Manuscript in preparation.
- İslambay, D. (2019). *Intergroup forgiveness in the context of Turkey*. Unpublished doctoral dissertation. Middle East Technical University.
- Blais, A. Vd. (2001). "Measuring party identification: Britain, Canada, and the United States", *Political Behavior*, 23(1), s. 5–22.
- Garrett, K., Bankert, A. 2020." *The Moral Roots of Partisan Division: How Moral Conviction Heightens Affective Polarization*", *British Journal of Political Science*, 50

X. Oturum: GÖÇ, GÖÇMENLİK, MÜLTECİLİK II

Oturum Başkanı: Funda Sönmez Öğütle

ÖTEKİLEŞTİRME ODAĞINDA KİMLİK VE AİDİYET: PANDEMİ DÖNEMİNDE HOLLANDA'DA TÜRK GÖÇMEN KADINLARIN ANLATILARI*

Ayşe Aldemir**

Tarihte kriz senaryolarında görüldüğü gibi COVID-19 pandemisi de tüm dünyada göçmenlere yönelik olumsuz algıları ve mevcut kalıpyargıları pekiştirmiştir. Ev sahibi toplumlar, özellikle kriz dönemlerinde, grup psikolojisi bağlamında "biz" ve "onlar" ikilemini daha güçlü bir şekilde kurmakta, bizden olmayanları "öteki" olarak konumlandırmakta ve bu yönde olumsuz tutumlar geliştirmektedir. Bu odak noktadan hareketle bu çalışma Hollanda'da yaşayan Türk göçmen kadınların pandemi krizini ötekileştirmeyle ilişkili olarak çevrimdışı ve çevrimiçi ortamda nasıl deneyimlediklerine odaklanmıştır. Deneyimin kimliğe ve aidiyete yönelik yansımaları, kadınların beyaz Hollanda toplumuyla olan sosyal ilişkileri araştırılmıştır. Ayrıca arada kalmışlık durumu ve ötekileştirme ile baş etme stratejileri açısından dijital medyanın olanaklarını ne ölçüde kullandıkları ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Hollanda'nın Randstad Bölgesi olarak adlandırılan dört büyük şehrinde (Amsterdam, Lahey, Rotterdam, Utrecht) 15 kadının yanı sıra bir sivil toplum temsilcisi, bir sanatçı ve bir aktivistle yarı derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma, bu kadınların dışlanma deneyimleri, arada kalmışlık durumları, beyaz hollanda toplumuna dair değerlendirmeleri, kimlik ve aidiyetle olan ilişkileri açısından kişisel anlatılar aracılığıyla değerli ve zengin içgörüler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, aidiyet, Türk, Hollanda, ötekileştirme, baş etme stratejileri

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Küresel çapta bir salgın olarak COVID-19 pandemisi, kendinden önceki diğer salgınlar gibi bir dizi ekonomik, siyasi ve toplumsal dönüşümleri beraberinde

* Bu çalışma Tübitak 2219 doktora sonrası bursu kapsamında gerçekleştirilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, ayse.aldemir@ibu.edu.tr

getirmiştir. Saha araştırmaları, pandeminin patlak vermesiyle birlikte, yabancı dūřmanlıđının arttığını ortaya koymaktadır (Clissold vd., 2020; McCoy, 2020). COVID-19 salgınının dūnyada yayılmaya başlamasıyla birlikte, çeşitli etnik gruplar hedef alınarak ırksal hoşgörüszüzlüklere maruz kalmışlardır. Salgının çıkış noktasının Çin'in Wuhan şehri olması, dūnyanın pek çok yerinde salgının özelde Çin, genelde ise Asyalı insanlarla ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Ancak ırkçı ve yabancı dūřmanı söylemler, salgının küresel çapta yayılımlıyla birlikte ev sahibi toplumların Asya kökenli insanlar dışında farklı etnik kökenden insaları da hedef almıştır. Yerleřik literatür, kriz dönemlerinde tehdit algısının, kişisel çıkarlara ve grup içi kimliğe daha güçlü bir şekilde odaklanılarak göçmenlere karşı duyguları tetikleyebileceğini vurgulamaktadır (Hirata & Leurs, 2020). "Göçmen, mülteci, sığınmacı olarak tanımlanan grupların hedeflendiği dış-grup yapılanmaları zaten çeşitli suç, olumsuz davranışlar, sağlıklı koşullar yaratmama gibi olumsuzluklar üzerinden hedef kitleyi oluşturmaktadır (Miller, 2018). Krizin sağlık krizi olması, göçmenlerin sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürdüğu gerçeği ya da entegrasyon sorunu çözülmüş de olsa gettolaşmadan dolayı, göçmen korku uyandıran bir öteki olarak algılanmaktadır.

Hollanda, son yıllarda artan etnik çeşitlilik, Avrupa'da milliyetçiliğin ve aşırı sağ partilerin yükselişi, Hollanda'nın hoşgörölü ve açık bir toplum imajına karşın çifte standartları dile getirmenin ve bunlarla mücadele etmenin zorlukları gibi çeşitli geçişler açasından bu araştırma içi önemli bir bağlam sağlamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Hollanda'da yaşayan Türk göçmen kadınların pandemi krizini ötekileştirme odağında nasıl deneyimlediklerini, deneyimin kimlik ve aidiyetle olan ilişkilerine yansımalarını ve bu durumla baş etme stratejilerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmanın temel soruları şunlardır: Pandemi döneminde Türk göçmen kadınlar ötekileştirme deneyimine maruz kaldılar mı? Dışlanma deneyimini ve olumsuz kalıpyargıları, aidiyet ve kimlik bağlamında nasıl anlamlandırdılar? Dışlanmaya ve kalıpyargılara karşı yönelik baş etme stratejileri nelerdir? Bu çalışma çeşitli yönleriyle sosyoloji, antropoloji, iletişim, göç bilimi gibi diğer disiplinleri de içine alan disiplinler arası bir çalışma olarak nitelendirilebilir.

Yöntem

Keşifsel bir çalışma olarak bu araştırma içi birincil veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılırken, dijital etnografi verileri ve saha günlüğu notlarından da yararlanılmıştır. Bu çalışma, Hollanda'nın dört büyük şehrini (Amsterdam, Rotterdam, Lahey, Utrecht) içine alan ve Randsstad Bölgesi olarak bilinen bölgede yaşları 20 ile 61 arasında değişen 15 katılımcının yanı sıra bir sivil toplum temsilcisi, bir sanatçı ve bir aktivistin görüşleri-

ni içermektedir. Bu görüşmelerin dışında Hollanda'nın dört büyük şehrinde yaşayan ve çoğunluğu gurbetçilerden oluşan bir dizi WhatsApp grubuna katılarak Hollanda'da yaşayan Türk göçmen kadınların deneyimleri ve saha çalışması sırasında karşılaştıkları sorunlarla baş etme yöntemleri hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Katılımcıların çoğu Hollanda'da yaşayan ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerdir. Katılımcılara ulaşmak için kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler Türkçe dilinde, katılımcıların ev ve iş yerlerinde, kafelerde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ocak 2023 ile Nisan 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmeler 20 dakika ile 2 saat arasında sürmüştür. Tüm katılımcılar çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş ve görüşme öncesinde sözlü/yazılı bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda pandönemi döneminde sağlık, gündelik yaşam, iş hayatı gibi alanlarda çeşitli şekillerde dışlanma deneyimine maruz kaldıkları ve “öteki” olarak algılandıkları bulgulanmıştır. Türk kimliğine yönelik kalıpyargılara ve ötekileştirmeye karşı baş etme stratejisi olarak genellikle görmezden gelme, inkar gibi refleksleri çalıştırdıkları, mücadele bağlamında pasif bir tablo çizdikleri, bu bağlamda dijital medya ile olan ilişkilerinin de oldukça zayıf olduğu görülmüştür. Ayrıca beyaz Hollandalılarla olan sosyal ilişkilerini sınırlı düzeyde yürüttükleri tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Saha araştırmasından elde edilen bulgular, bu kadınların pandemi öncesinde de yaygın olan dışlanma deneyimlerinin pandemi ile birlikte daha görünür hale geldiğini; sağlık, iş hayatı, gündelik yaşam gibi çeşitli alanlarda ötekileştirmenin etkilerine ve mikrosaldırğanlıklara maruz kaldıklarını göstermiştir. Dışlanma deneyiminin kimlik ve aidiyetle ilişkisinin basit olmadığı, kişisel hikâyelere göre zaman zaman karmaşık anlamlar taşıdığı görülmüştür.

Kaynaklar

- Clissold, E., Nylander, D., Watson, C., & Ventriglio, A. (2020). Pandemics and Prejudice, *International Journal of Social Psychiatry*, 66(5), s. 421–423,
- Elias, A., Ben, J., Mansouri, F., & Paradies, Y. (2021). Racism and Nationalism During and Beyond the COVID-19 Pandemic, *Ethnic and Racial Studies*, 44(5), s. 783–793.
- Hirata, T. & Leurs, K. (2020). Media, Migration, and Nationalism: Introduction to the Special Collection, *Global Perspectives* 1 (1), s. 13460
- McCoy, H. (2020). Black Lives Matter, and Yes, You are Racist: The Parallelism of the Twentieth and Twenty- First Centuries, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 37, s. 463–75.

YENİ MEDYANIN HİKÂYE ANLATIMI OLANAKLARI ARACILIĞIYLA GÖÇMENİN "SELF-ETNOGRAFİSİNİ" ANLAMAK: AVRUPA'YA ORTA DOĞU GÖÇÜ ÖRNEĞİ*

Emre Burhan

ÖZET

Medya ve etnografi arasındaki ilişki yeni bir olgu değildir. Fotoğraf ve film gibi ilk medya formları, etnografik sahneleri kaydetmek için kullanılmış ve bu sayede alanın mümkün olan "nesnel" verilerine ulaşılmıştır. 1980'lerin başından itibaren etnografik sahnelerin hareketsiz ve hareketli görüntüleri de gündelik hayatın temsil edilen anlamlarını netleştirmek için kullanılmıştır. Ancak 2000'li yıllarda yeni iletişim teknolojilerinin ve yeni medya formlarının hayatımıza girmesiyle birlikte, yeni medya ve göçmenler arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için bazı yeni yaklaşımlar açığa çıkmıştır. Dijital medyaya yönelik çağdaş etnografik yaklaşımlar, çoğunlukla dijital medyanın olanaklarından daha iyi yararlanmaya çalışarak hala büyük ölçüde geleneksel yaklaşımları takip ediyor gibi görünse de dijital medyanın göç araştırmalarında sağladığı araçlar bazı nedenlerden dolayı dikkate alınmaya değerdir: Öncelikle, sürekli değişen sosyo-kültürel ortamlarda üretilen ve yeniden üretilen bireylerin gündelik pratiklerine ve deneyimlerine odaklanmak açısından sonsuz fırsatlar sunmaktadır. İkinci olarak, günümüz bireyleri -göçmen olsun ya da olmasın- varoluşlarını ifade etmek için gündelik ve sıradan yaşam deneyimlerini hikayeletiren "hikâye anlatıcıları" olma eğilimindedirler (Fulford 2014). Bu yüzden hikâye anlatıcılığı insanların hayatında çok önemli ve çok sıradan bir uygulamadır. Bu çalışmanın amacı ise Kuzey Irak ve Suriye'den yola çıkan Hüseyin, Muhammed ve Kasım'ın Türkiye ve Avrupa'ya yolculukları sırasındaki gündelik tercihlerini, yönelimlerini, kararlarını ve eylemlerini daha iyi anlayabilmek için, saklanan ve sosyal medyada paylaşılan dijital fotoğraflardaki ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen söylemlerdeki anlamları birbirleriyle karşılaştırılarak analiz etmek ve dijital medya ve etnografi arasındaki ilişki ve yaratıcılığın bir biçimi olan dijital hikaye anlatıcılığı üzerinde durarak "self-etnografi" kavramını ve göç çalışmalarındaki olası rolünü incelemektir.

* Bu çalışmada, yüksek lisans tezinde toplanan ancak kullanılmayan verilerden yararlanılmıştır: BURHAN E (2018). "Göçün Etnografisi: Çok Mevkili Etnografi Yöntemiyle Göçü Anlamak, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Programı Yüksek Lisans Tezi. Tüm göçmenlere katılımları ve aydınlatıcı hikayelerini paylaştıkları için teşekkür ederiz.

Anahtar Kelimeler: yeni medya, uluslararası göç, hikâye anlatıcılığı, self-etnografi, Pierre Bourdieu, habitus.

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Göçmenlerin yeni medya formları aracılığıyla anlattıkları hikâyeler, göçün gündelik bilgisini toplamanın farklı bir yolu olarak görülebilir. Göçmenler göç için yola çıktıklarında -göç nedeninden bağımsız olarak- çoğu zaman yolculuğa çıkan turistlerden çok da farklı olmayan bir tür içgüdüsel davranış olarak dijital fotoğraflar, videolar ve diğer anlatı biçimlerini kaydederek hikâyelerini oluşturuyor gibi görünüyorlar. Bu sayede, tüm göç süreci boyunca, herhangi bir baskı ya da bilimsel bir araştırmaya konu olma bilinci olmaksızın önemli bir "etnografik veri" birikmiş gibi görünmektedir. Bu çalışmada, bir araştırma amacı olmaksızın toplanan ve paylaşılan bu etnografik veri birikimini "self-etnografi" olarak kavramsallaştırmayı öneriyor ve bu kavram yardımıyla Kuzey-İrak ve Suriye'den Avrupa ülkelerine giden göçmenlerin Türkiye'ye döndükten sonra gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen anlatılarının yanı sıra ürettikleri dijital hikâyelerden de faydalanarak göç deneyimlerini anlamayı hedefliyoruz. Bu sorunsal ışığında, bu çalışma iki ilgili araştırma sorusuna yanıt aramaktadır: Dijital medya (ve onunla birleşen yeni medya teknolojileri) göçmen deneyimini anlamak açısından bir "self-etnografik" bir veri aracı olarak kullanılabilir mi? Yaratıcılık araçlarıyla üretilen dijital hikâyeler göç süreçlerine ne ölçüde derinlemesine bir bakış sağlar?

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Göç yapılarından göçmen özneye doğru değişen vurgu, göç çalışmalarında daha saf bir etnografik ilgiye dönüş olarak değerlendirilebilir. Feldman-Bianco'nun (2018) altını çizdiği gibi, bu durum 1980'lerin sonu ve 1990'ların ortalarında Marcus (1989, 1995) ve Basch, Glick Schiller ve Szanton Blanc'ın (1994) çalışmalarıyla göç üzerine ulusötesi perspektiflerin gelişmesiyle başlar ve göç kentleri ile küreselleşmiş kültürlere duyulan ilgiyle devam eder (Çağlar ve Glick Schiller 2006, 2011; Feldman-Bianco 2011, 2012). Özellikle 2000'li yıllarla birlikte medyanın, özellikle de dijital ve/veya yeni medyanın rolü göç çalışmalarında dikkate alınmaya başlanmıştır çünkü göçmenler göç algılarını, kararlarını ve nihayetinde deneyimlerini oluştururken medyayla güçlü bir etkileşim içindedir.

Yöntem

Bu çalışmanın külliyatı, önce ülkelerinden Türkiye'ye, sonra da Türkiye'den Avrupa'ya göç etmeye çalışan üç genç göçmenin (biri Suriyeli, ikisi Iraklı) hikâyesinden oluşmaktadır. Suriyeli göçmen (Hüseyin) Gaziantep/Türkiye'de kalmayı tercih ederken, diğer iki Kuzey Iraklı göçmen (Muhammed ve Kasım)

Avrupa'ya göç etmeye devam etmiştir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak iki Iraklı göçmenin tüm süreç boyunca fotoğraf ve videolarla temsil ettikleri ve önemli miktarda "self-etnografik" veri oluşturan yasadışı ve düzensiz göç süreçlerine nitel araştırma yöntemlerini kullanarak odaklanıyorum.

Bulgular ve Tartışma

Yukarıda sözü edilen çok yönlü verileri bir araya getirdiğimizde, göçmenlerin de tüm sıradan insanlar gibi birer hikâye anlatıcısına dönüştüğünü ve dijital olarak anlattıkları göç hikâyeleri ile gerçek özneler haline getirdiğini belirtiyorum. Bu nokta, teorik tartışmalarda altını çizdiğim, yaratıcılık fırsatının katılım ve müzakere kapasitesini öne çıkaran ve bunun göçün etnografisinin, özellikle de göçmenlerin "göç hikâyelerinin" tamamlayıcı bir aracı olarak kullanılmasını öngören yaklaşımı da tamamlamaktadır. Teorik tartışmalarda değinilen bir diğer nokta olarak bu, ikinci dijital hikâye anlatımı yaklaşımını temsil etmektedir. Bu yaklaşıma göre, dijital hikâye anlatımının bir "self-etnografik araç/yöntem" olarak kullanılması, çoğunlukla bireylerin -bizim durumumuzda göçmenlerin- içgörü algısının yarattığı yoğun verilerin toplanmasını ve bireylerin deneyimlerini belirli bir bağlamda daha iyi anlamak için yeniden düzenlenmesini içermektedir. Yeniden düzenleme düzeyinde, self-etnografik içerik, araştırmacının bu kez göçmenlik deneyiminin anlatıcılarına dönüştüğü bir hikâye anlatma girişimi olarak da düşünülebilir.

Sonuç

Göçün self-etnografisi, yeni medya ve mobil iletişim teknolojilerine erişimi olan ve bunları kullanabilen göçmenlerin varlığına bağlıdır. Göçmenlerin çoğunun mobil teknolojilere erişiminin sınırlı olduğu (Zijlstra ve Van Liempt, 2017: 176-178) düşünüldüğünde, bu çalışmanın durumu doğal olarak bu medyayı kullanma fırsatı olan genç göçmenlerle sınırlıdır. Ayrıca araştırmacı olarak sahaya girmenin zorlukları neticesinde sınırlı sayıda göçmenin üretmiş olduğu içerikleri elde edilmektedir. Ancak tüm genç bireyler gibi onlar da büyük bir yaratıcılık kapasitesine sahipler ve göçmenler -bu çalışmada sunulan fotoğrafların da kanıtladığı gibi- bunu göç sürecinde yarattıkları ve anlattıkları dijital hikâyeler aracılığıyla yansıtıyorlar. Burada da dijital veriler -fotoğraflar, video kayıtları ve tüm bunlara ilişkin sosyal medya içerikleri- önemli ölçüde büyük ölçeklidir; her ne kadar külliyatımız sadece üç göçmenle sınırlı olsa da. Bu nedenle, gözlemlenen olgunun içgörüsüne ve yoğun verilerine ulaşabilmek için yine de sınırlı bir külliyat ve/veya örneklem ile "self-etnografik" bir araştırma yapmayı önerebiliriz. Ayrıca, bu çalışmada önerdiğimiz "self-etnografik" yaklaşımın sadece göç çalışmalarıyla sınırlı olmadığını; herhangi bir dezavantajlı grubu anlamak için önemli ölçüde işlevsel bir yöntem ve/veya araç olabileceğinin altını çizmeliyiz.

KAYNAKÇA

- Çağlar, A. and Glick Schiller N. (eds.). 2011, *Locating Migration: Migrants and Cities*. Ithaca, Cornell University Press.
- Çağlar, A. and Glick Schiller N. (2006). "Migrant incorporation and city scale: theory in the balance", Halle/Saale, Max Planck Institute for Social Anthropology, mimeo.
- Feldman-Bianco B. (2012). "The aftermath of a rape case: the politics of migrants' unequal incorporation in neoliberal times", in Pauline Gardiner Barber and Winnie Lem (eds.), *Migration in the 21st Century: Political Economy and Ethnography*. New York and London, Routledge, 175-195.
- Feldman-Bianco, B. (2011). "Remaking locality: uneven globalization and unequal incorporation of transmigrants", in Ayşe Çağlar and Nina Glick Schiller (eds.), *Locating Migration: Migrants and Cities*. Ithaca, Cornell University Press, 213-234.
- Feldman-Bianco, B. (2018). Anthropology and ethnography: the transnational perspective on migration and beyond, *Etnográfica* [Online], vol. 22 (1)
- Fulford R. (2014). Anlatının Gücü: Kitle Kültürü Çağında Hikayecilik, Kolektif Kitap: İstanbul.
- Marcus, G. E. (1995). "Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography". *Annual Review of Anthropology*, 24, 95-117.
- Marcus G. E. (1989). "Imagining the Whole: Ethnography's Contemporary Efforts to Situate Itself", *Critique of Anthropology*, Volume: 9 issue: 3, 7-30.
- Zijlstra, J. and van Liempt I. (2017). "Smart(phone) travelling: understanding the use and impact of mobile technology on irregular migration journeys". *International Journal of Migration and Border Studies*, Vol. 3, Nos. 2/3.

2020 KRİZİ SIRASINDA MÜLTECİLERİN MEDYA TEMSİLİNİN ANALİZİ

Çiğdem Manap*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2020 krizi sırasında mültecilerin medyada nasıl tasvir edildiğine dair bir analiz yapmaktır. İletişim çalışmaları, göç teorisi ve medyada temsil çalışmalarından yararlanan bu çalışma, medya anlatılarındaki mülteci temsillerinin kodlanmasını, bu tür temsillerin kamusal algı ve politika söylemi üzerindeki etkisini ve göç ve insan hakları bağlamında tartışmaktadır. Araştırma, içerik analizi yöntemiyle, medyanın mültecilere ilişkin tasvirlerinde rol oynayan karmaşık dinamikleri ve bunların toplumsal sonuçlarını anlamaya katkıda bulunacaktır.

Anahtar kelimeler: Görsel göç yönetimi, göç, medya, mülteciler

Giriş

Çatışma, zulüm ve zorluklardan kaçan insanların toplu göç hareketlerinin damgasını vurduğu 2020 Avrupa mülteci krizi sırasında, dünyanın dikkati özellikle mültecilerin içinde bulunduğu zor duruma çevrildi. Medyada mültecilerin tasviri, bu hassas gruba yönelik algı ve tutumların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle bu çalışma, 2020 mülteci krizi sırasında mültecilerin medyada temsilini görsel, niceliksel içerik analizi yaklaşımıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılarak medya tarafından iletilen görsellerin sistematik ve niceliksel bir analizi yapılacaktır. Çalışmada kullanılan yöntem, kamuya sunulan görsellerin derinlemesine analizine olanak tanıyarak göç, insan hakları ve medya etiğine ilişkin daha geniş söylemlere katkıda bulunacaktır. Bu analiz aracılığıyla çalışma, mültecilerin temsilindeki kalıpları, önyargıları ve temaları ortaya çıkarırken medyadaki haberlerin mülteci krizlerine yönelik toplumsal tutumları ve göç politikalarını nasıl etkileyebileceğinin altını çizmeyi amaçlamaktadır.

Kavramsal çerçeve

Medyadaki mülteci tasvirlerinin kamuoyu algısını ve politika söylemini nasıl etkilediğini anlamak için iletişim çalışmaları, göç teorisi ve disiplinler arası medya temsili çalışmalarına başvurulacaktır. Bu bağlamda çalışma kodlama modeli (Hall, 1980), gündem belirleme teorisi (McCombs ve Shaw, 1972) ve çerçeveleme teorilerinden (Entman, 1993) hareketle mülteci tasvirinin medya

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, cigdemmanap@yahoo.com

anlatılarında nasıl kodlandığını ve bu tür tasvirlerin halk tarafından nasıl çözüleceğini, medyada mülteci anlatılarının öne çıkmasının, göç ve sığınma politikalarına ilişkin kamusal ve siyasi öncelikleri nasıl etkilediğini ve medyada mülteci hikayelerinin sunulduğu çerçevelerin mültecilere yönelik toplumsal anlayış ve empati açısından sonuçlarını analiz edecektir. Ayrıca çalışmada, mültecilerin medyadaki temsillerinin, potansiyel “biz” ve “onlar” ayrımını teşvik ederek onlara yönelik kamusal tutumları nasıl etkileyebileceğini anlamak için sosyal kimlik teorisi kullanılacaktır (Tajfel & Turner, 1979). Medya temsili, gündem belirleme, çerçeveleme, göç ve sosyal kimlik teorileri bağlamında mültecilerin medyada tasvir edilmesinde rol oynayan karmaşık dinamikleri ve bunun toplumsal sonuçlarını ortaya çıkarmayı amaçlanmaktadır.

Yöntem

2020 krizi sırasında mültecilerin medyada temsiline ilişkin bu çalışmanın metodolojisi, niceliksel içerik analizi yoluyla görsel içeriğin ayrıntılı ve sistematik bir şekilde incelenmesini içermektedir. Bu yaklaşım, kamuoyuna sunulan görsellerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına ve yorumlanmasına olanak tanıyarak göç, insan hakları ve medya etiği konularında daha geniş söylemlere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Analiz birimi, göç krizinden önemli ölçüde etkilenen ülkeleri temsil eden ana akım medya kuruluşlarının dijital versiyonlarını içermektedir. Bu yayınlar, yaygın dağıtımlarına, Batı kamuoyu üzerindeki etkilerine ve haberlerinde fotoğrafları belirgin bir şekilde öne çıkarma uygulamalarına göre seçilmiştir. Seçilen her medya kuruluşu için arama kriterleri kullanılarak ilgili içerik aranmıştır. Bu aşamada, kriz sırasında mültecileri ve göçmenleri tasvir eden haberlerin, fotoğraf yazılarının ve fotoğrafların eşlik ettiği makalelerin de dahil olduğu geniş bir yelpazedeki materyallerin toplanması amaçlanmıştır. Toplanan bu materyal arasından çalışmanın örneklemini oluşturacak görseller seçilmiştir. Seçilen görsel materyaller, mültecilerin tasvirinde yinelenen kalıpları, önyargıları ve temaları belirlemek için içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz, içeriğin, mültecilerin bir yük veya güvenlik tehdidi olarak tasvir edilmesi, dayanıklılık ve katkı hikayeleri ve çocuklara ve ailelere odaklanma, tehlikeli yolculuklar ve yasal ve yasa dışı geçişler gibi belirli tematik unsurların yaygınlığı gibi kategorilere dayalı olarak kodlanmasını içermektedir.

Bulgular ve Tartışma

2020 mülteci krizi sırasında mültecilerin tasvirine ilişkin bu çalışmanın analizi birkaç unsur ön plana çıkmıştır. İlk olarak, içerik analizinin medyanın belirli kesimlerinde mültecileri bir yük veya güvenlik tehdidi olarak tasvir eden imge ve anlatıları tercih ederken; bazıları haklar bağlamında bir yaklaşım benimseyerek dayanıklılık, katkı ve yerinden edilmeye yol açan zorlu koşullarla ilgili

hikayeleri vurgulamaktadır. Bu farklılık, analiz edilen medya kaynaklarının siyasi eğilimleri ve yayın politikaları ile ilişkili olabilir. Ayrıca içerik analizinin niceliksel yönünün, çocuklara ve ailelere odaklanma, tehlikeli yolculukların tasviri veya yasal ve yasa dışı geçişlere vurgu gibi tematik unsurların sıklığı hakkında somut veriler sağlaması beklenmektedir. Bu veriler anlatı çerçevesinin ve bunun kamuoyu üzerindeki potansiyel etkisinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Beklenen bir diğer sonuç ise mültecilerin tasvirinde görsel stereotiplerin ve yinelenen motiflerin belirlenmesidir. Buna, kalabalık tekneler veya derme çatma kamplar gibi kamuoyunun algısını şekillendirmede önemli bir rol oynayabilecek belirli görüntülerin kullanımı da dahildir. Son olarak çalışma, medyadaki haberlerin politikacıların, aktivistlerin ve yorumcuların bakış açıları yerine, mültecilerin seslerini ve bakış açılarını ne ölçüde kapsadığını ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Guilford Press.
- Hall, S. (1980). Encoding/decoding. In S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, & P. Willis (Eds.), *Culture, Media, Language* (pp. 128-138). Hutchinson
- McCombs, M., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-187.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp. 33-47). Brooks/Cole.

BİR YAŞAM TARZI GÖÇÜ OLARAK ALMANYA'DAKİ NİTELİKLİ TÜRKLERİN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞÜ

Dr. Zehra Hopyar*

ÖZET

Almanya'daki nitelikli Türk göçmenlerin hâlihazırda orada niteliklerine uygun bir işte çalışırken Türkiye'ye dönme kararlarını anlamaya çalışmak araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Nitel bir çalışma olarak tasarlanan ve yorumsamacı yaklaşımın benimsendiği bu çalışmanın araştırma deseni fenomenolojidir. Amaçlı örneklem yöntemine uygun lisans/yüksek lisans/doktora eğitimlerinden biri veya birkaçını Almanya'da tamamlamış, Almanya'da en az beş sene yaşamış veya profesyonel iş yaşamına dahil olmuş ve en az iki sene önce Türkiye'ye dönmüş 47 kişiyle görüşülmüştür. Araştırmanın veri toplama tekniği yarı yapılandırılmış görüşmedir. Bu görüşmelerden elde edilen veriler nitel veri analiz programı olan MAXQDA ile analiz edilmiştir. Nitelikli Türklerin Almanya'dan Türkiye'ye dönüş göçünün yaşam tarzı göçü olarak adlandırılmasındaki dinamikler bireylerin Almanya'daki gündelik yaşamlarındaki olumsuz deneyimler ile Almanya'daki yaşamın 'itici' diğer değişkenleridir. Zihinlerde oluşan 'daha iyi bir yaşam' için olumsuzluklardan 'kaçış', 'farklı bir yaşamı denemek' ve 'kendini gerçekleştirmek' nitelikli Türklerin Türkiye'ye dönüşünün bir yaşam tarzı göçü olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Yaşam Tarzı Göçü, Nitelikli Geriye Göç, Türk Diasporası, Almanya,

Giriş

1960'tan sonra sanayi toplumlarına doğru başlayan göç hareketlilikleri içinde emek göçü ile yer değiştiren işçiler söz konusu olmuştur. Yıllar içinde bu işçilerin sayıları artmış, aile birleşimleriyle aile üyeleri gelmiş ve diğer gerekçelerle göçmen işçiler buldukları ülkelerde kalıcı hale gelmiştir. Bu göç sistemine kaynaklık eden ülkelere biri de Türkiye'dir. Zamanla göçmen işçilerin anavatanına dönüşü söz konusu olmuş, geriye göçü teşvik yasasıyla dönenler, emeklilik sonrası dönenler, bireysel gerekçelerle dönenler ve ikinci/üçüncü kuşağın dönüşü şeklinde sürmüştür. Literatürde daha az çalışılan ve çalışmanın ana temasıyla doğrudan ilişkili olan sonraki kuşakların anavatanına dönüşü konuyu emek göçünün kapsamından uzaklaştırarak 'nitelikli göç' bağlamına taşımaktadır. Buradan hareketle Almanya'daki nitelikli Türk göçmenlerin

* Dr. Sakarya Üniversitesi, Diaspora Araştırmaları Merkezi, zerahopyar@gmail.com

hâlihazırda orada niteliklerine uygun bir işte çalışırken Türkiye'ye dönme kararlarını anlamaya çalışmak araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Yurtdışındaki nitelikli Türklerin geriye göçü sosyal ağların mühendislerin dönüşündeki öneminin sorgulanması (Sunata, 2014), nitelikli kişilerin dönüş niyetlerinin anlaşılmaya çalışıldığı (Güngör ve Tansel, 2012), nitelikli Türk göçmenlerin dönüş motivasyonlarının temelinde ayrımcılığın yattığının ortaya konulması (Yılmaz-Şener, 2019), ikinci kuşakların dönüşünün incelenmesi (Kılınç, 2017; King ve Kılınç, 2014) gibi temalar üzerinden çalışılmıştır. Bu araştırma sadece en az lisans mezunu olan, hem Almanya'da doğmuş hem de altı yaşından sonra giden iki grubun da dahil edildiği örneklem ve işlenen konuların geniş bir çerçevede ele alındığı bir düzlemde gerçekleştirilerek diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

1. Kuramsal Çerçeve

Benson ve O'Reilly'nin belirttiği gibi 'iyi yaşam' çok sayıda şekil almakta ve çoğu zaman çağdaş yaşam tarzlarının bireyselliği, riski ve güvensizliği olarak tanımlandıkları anlatılardan uzaklaşarak sığınmak üzere süregelen arayışları ifade etmektedir (2009b: 3). Göç hareketliliklerinin altında -çoğu zaman- bulunan 'kaçma hikâyesi' göç öncesindeki hayatta yaşanan olumsuz deneyimlerle ilişkilendirilmektedir. Monotonluktan, günlük rutinlerden, toplumsal-ekonomik- siyasal olumsuzluklardan uzaklaşarak yeni başlangıçlar için göç etmeye bir alternatif olarak başvurulabilir. İş yaşam dengesinin yeniden düzenlenmesi, özgürleşme, yaşam kalitesinin artması, çok boyutlu şekilde konfor alanının genişlemesi gibi meseleler aranan farklı yaşam tarzlarının özellikleri arasında bulunmaktadır. Bu nedenle yaşam tarzı göçü, farklı destinasyonları olan, istek ve hayalleri kapsayan bir arayış ve proje olarak adlandırılmaktadır (Benson ve O'Reilly, 2009: 610). Göçten sonraki yaşam göçten önceki yaşamın bir anti tezi olarak kurgulanmaktadır (2009:610). Odak noktasını daha iyi bir yaşamın oluşturduğu bu hareketliliklerde iş-yaşam dengesi yeniden müzakere edilerek yeni tercih edilen yaşam tarzının gereklerine uygun işler seçilmekte, bireysel ve toplumsal geçmişten 'kaçış' ve 'kendini gerçekleştirme' stratejilerine odaklanılmaktadır. Bourdie'ya göre ise yaşam tarzları belli maddi koşullar ve bir sınıf habitusunun sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani tüm yaşam tarzları içinde bulunulan habitusun vasıtasıyla meydana gelmektedir (2017: 253-261).

2. Yöntem

Nitel bir çalışma olarak tasarlanan ve fenomenoloji araştırma deseninin benimsendiği bu çalışmada 'geri dönüş' fenomen olarak belirlenmiş, Almanya'dan Türkiye'ye dönen üniversite mezunu Türklerin göçü nasıl algıladıkları, ne hissettikleri, Almanya'da ve Türkiye'de yaşadıklarını nasıl anlamlandırdık-

larına dair 'yorumsamacı' açıklamalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Veri toplanmasında katılımcılar amaçlı örneklem yoluyla oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olan görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme bu araştırmanın veri toplama tekniğidir. Amaçlı örnekleme uygun biçimde yaş, cinsiyet, yaşanan şehir, meslek, Türkiye'ye dönüş tarihi, Türkiye'de bulunma süresi, ilk sosyalleşmesini Almanya'da geçirme, Almanya'ya sonradan gitme, din, etnisite ve ideolojik farklılıklar gibi değişkenlerin dahil edildiği çeşitli bir örnekleme alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında lisans/yüksek lisans/doktora eğitimlerinden biri veya birkaçını Almanya'da tamamlamış, Almanya'da en az beş sene yaşamış veya profesyonel iş yaşamına dahil olmuş ve en az iki sene önce Türkiye'ye dönmüş 47 kişiyle görüşülmüştür. Nitel verilerin analizi sürecinde MAXQDA 2018 kullanılmıştır.

3. Bulgular

Nitelikli Türklerin Almanya'dan Türkiye'ye dönüş göçünün yaşam tarzı göçü olarak adlandırılmasındaki dinamikler bireylerin Almanya'daki gündelik yaşamlarındaki olumsuz deneyimler ile Almanya'daki yaşamın 'itici' diğer değişkenleridir.

Katılımcıların Almanya'daki gündelik hayatta olumsuz deneyimlerinin başında kalıpyargılar ve bunlardan doğan önyargılar gelmektedir. Bu kalıpyargılar ağırlıklı biçimde etnik ve dini kökenlerinden kaynaklanmaktadır. Bu ön yargıların davranışa dönüştüğü ayrımcılık eylemleri ise eğitimde, iş yaşamında, sosyal hayatta katılımcılar tarafından deneyimlenerek 'dönüşü' düşündürmüştür. Aynı zamanda ikinci evleri olarak hissettikleri ülke ile aidiyetlerini sorgulayarak yeniden 'kendilerini bulacakları/gerçekleştirecekleri' bir mekân arayışına girmişlerdir.

Almanya'dan Türkiye'ye yönelen bu göçlerin nedenlerinden biri de katılımcılar için zamanla itici hale gelen bazı özelliklerdir. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak bunlar ağır işleyen bürokrasi, aşılması güç katı kurallar, bunaltıcı iklim, sosyal hayatın hareketsizliği ve samimi olmayan ilişkilerdir.

4. Sonuç ve Öneriler

Yaşam tarzı göçünde kişiler yaşamlarını iyileştirmek üzere yani göç öncesindeki yaşamlarına göre tercih ettikleri bir yaşam biçimi oluşturma amacı taşırlar. Bu yönüyle de göçleri bireyselleştirilmiş bir eylem gibi görünmektedir. Lakin göç öncesi yaşamlarındaki beklentileri ve özlemleri yeni hayatlarına onların beraberinde taşınmaktadır. Dolayısıyla yaşam tarzı seçimleri 'habituslarından' ve 'sembolik sermayelerinden' bağımsız olmamaktadır. Bir başka

deyişle sembolik sermayeleri, göç etme kararını, yaşamak üzere seçilen yeri ve oradaki yaşamın nasıl olacağını etkilemektedir (2009: 618).

Dönüş motivasyonları içindeki Almanya'nın iklimi, sosyal hayatın hareketsizliği, ayrımcılık deneyimleri gibi etmenlerden kaçıp Türkiye'ye yönelen bir hareketlilik söz konusudur. Zihinlerde oluşan 'daha iyi bir yaşam' için olumsuzluklardan 'kaçış', 'farklı bir yaşamı denemek' ve 'kendini gerçekleştirmek' için Türkiye'ye gelinmektedir. Bu kendini gerçekleştirme veya bulma durumu kişilerin kendini anlama ve anlaşılma ihtiyaçlarının giderilmesiyle doğrudan ilgili olduğu görülmüştür. Yani Almanya'dan Türkiye'ye dönen bu nitelikli Türkler için ayrımcılık başat dönüş motivasyonu olsa da bir 'yaşam tarzı göçü' söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Benson, M. ve O'Reilly, K. (2009). Migration And The Search For A Better Way Of Life: A Critical Exploration Of Lifestyle Migration. *The Sociological Review*, 57(4), 608-625.
- Benson, M. ve O'Reilly, K. (2009b). Lifestyle Migration: Escaping to the Good Life. İçinde M. Benson ve K. O'Reilly (Ed.). *Lifestyle Migration: Expectations, Aspirations and Experiences* (s.1-14). İngiltere: Ashgate Publishing.
- Bourdieu, P. (2017). Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. D. F. Şannan ve A. G. Berkkurt (Çev.), (2. Baskı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Güngör, N. D., & Tansel, A. (2014). Brain drain from Turkey: Return intentions of skilled migrants. *International Migration*, 52(5), 208-226.
- Kılınç, N. (2017). Lifestyle Returnees at 'home': The Second-generation Turkish-Germans' Search for Self in Antalya. (Yayınlanmamış doktora tezi) Guildford, BK: University of Surrey.
- King, R., & Kılınç, N. (2014). Routes to roots: Second-generation Turks from Germany 'return' to Turkey. *Nordic Journal of Migration Research*, 4(3), 126-133.
- Sunata, U. (2014). Tersine Beyin Göçünde Sosyal Ağların Rolü: Türkiyeli Mühendislerin Almanya'dan Geriye Göç Deneyim ve Algıları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 85-96.
- Yılmaz Şener, M. (2019). Perceived Discrimination as a Major Factor behind Return Migration? The Return of Turkish Qualified Migrants from the USA and Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(15), 2801-2819.